

Berkat – multikulturní a globální ženská organizace?

Bakalářská práce

autorka: Alžběta Molnárová

vedoucí práce: PhDr. Hana Havelková, Ph.D.

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií, Praha 2009

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 20.5.2009

.....
podpis

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Haně Havelkové, Ph.D. za odborné vedení mé práce, Mgr. Hedvice Novotné za cenné připomínky k metodologii, Mgr. Lence Vítkové za zprostředkování prvního kontaktu s občanských sdružením, Mgr. Marcele Molnárové za všeobecné připomínky a především všem mým respondentkám a účastnicím ženské multikulturní skupiny.

Obsah

1.	Úvod	6
2.	Výzkumný cíl a výzkumné otázky	8
3.	Teoretické zakotvení	9
3.1.	České ženské hnutí	9
3.2.	Globální a multikulturní feminismus	12
4.	Metodologická část	18
4.1	Výběr a popis vzorku; prostředí výzkumu	18
4.1.1	Výběr a popis vzorku dotazovaných a prostředí dotazování	18
4.1.2	Výběr a popis analyzovaných dokumentů	20
4.1.3	Výběr vzorku pro zúčastněné pozorování	20
4.2	Použité metody sběru a vyhodnocování dat	21
4.2.1	Techniky sběru dat	21
4.2.2	Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat	23
5.	Analytická část	27
5.1.	Rekonstrukce vzniku a vývoje o.s. Berkat	27
5.2.	Analýza dokumentů	39
5.2.1.	Cíle	40
5.2.2.	Cílová skupina	41
5.2.3.	Pomoc	43
5.2.4.	Vztahy mezi příjemkyněmi a poskytovatelkami pomoci	44
5.2.5.	Reflexe problémů, úspěchů a neúspěchů	48
5.2.6.	Reflexe kulturních odlišností	49
5.2.7.	Reflexe genderových rozdílů a reflexe feminismu	50
5.3.	Analýza rozhovorů	52
5.3.1.	Spolupráce s NNO, s vládními institucemi	52
5.3.2.	Financování	54
5.3.3.	Vztahy s médii, veřejností, státem	55
5.3.4.	Prezentace cílů	58
5.3.5.	Cílová skupina	60
5.3.6.	Reflexe úspěchů a neúspěchů	63
5.3.7.	Vztahy respondentek s adresátkami pomoci a postoj k jejich kulturním odlišnostem	64
5.3.8.	Motivace a přínos práce pro život	68
5.3.9.	Postoj respondentek k lidským (ženským) právům	70
5.3.10.	Zařazení do hnutí	73
5.3.11.	Identita ženské organizace	73
5.3.12.	Postoje k feminizmu	75
5.3.13.	Představy o multikulturním a globálním feminizmu	77
5.3.14.	Výroky týkající se genderu	79
5.3.15.	Názory na ženské téma ve společnosti u nás a ve světě	82
5.3.16.	Vědomí utlačovatelství a šťastnějšího postavení na světě	83
5.4.	Analýza zúčastněného pozorování	86
5.4.1.	Poznatky o pravidelnostech průběhu	86
5.4.2.	Tématické zaměření skupin	87
5.4.3.	Úloha vedoucích skupiny	87
5.4.4.	Vztahy mezi členkami skupiny	88
5.5.	Shrnutí, pokus o teorii	90
6.	Závěry	93

Seznam literatury	95
Seznam pramenů	98
Seznam analyzovaných dokumentů	98
Seznam dokumentů ryze informativního charakteru	102
Přílohy	103
Seznam témat pro řízený polostrukturovaný rozhovor	103
Značky v přepisu rozhovorů	105

1. Úvod

Pro svou bakalářskou práci jsem si vybrala o.s. Berkat a to hned ze dvou důvodů – jednak se zajímám o problematiku občanského sektoru, proto jsem chtěla psát o neziskové organizaci, jednak mě zajímá ženský aktivismus, jehož mapování v českém prostředí právě probíhá – inspirovaly mě tedy práce z let minulých: Chaloupková (2002), Černá (2006), Povondrová (2008). Na základě rozhodnutí, že chci psát o ženské neziskové organizaci, jsem podnikla několik kroků k nalezení vhodné NNO. Na myšlenku analyzovat o.s. Berkat mě přivedla má známá, která tuto organizaci a její členky velmi dobře zná. Toto občanské sdružení mě ihned zaujalo, neboť o podobné aktivitě českých žen v zahraničí jsem nikdy neslyšela. Když jsem navíc zjistila, že řada projektů, které o.s. Berkat vede, je zaměřena právě na ženy, bylo o volbě organizace rozhodnuto.

V mém výzkumu mi šlo o to, získat celkový obraz o organizaci, který by mi ukázal její místo v českém neziskovém sektoru, a na základě tohoto zkoumání zjistit, zda se jedná o organizaci potenciálně zařaditelnou mezi organizace tzv. ženské či proženské. Svou pozornost jsem při zkoumání přirozeně zaměřila zejména na projekty Berkatu s ženskou cílovou skupinou, neboť ty v minulosti tvořily a dodnes tvoří hlavní část aktivit sdružení. Na základě zkoumání místa Berkatu na české neziskové scéně jsem dospěla k názoru, že bude vhodné jej zkoumat ne pouze s ohledem na české ženské hnutí, ale také s ohledem na kontext globálního a multikulturního feminismu. Celkově mi tedy šlo o možnost či nemožnost zařazení občanského sdružení mezi české proženské organizace a organizace globálního a multikulturního feminismu.

Pro svou bakalářskou práci jsem zvolila metody kvalitativní, neboť jsem měla v úmyslu zkoumat pouze jednu organizaci a uvnitř ní postihnout složitou strukturu motivací. Původně jsem se domnívala, že analýzu organizace postavím pouze na metodě polostrukturovaného dotazování, avšak během přípravy na rozhovory, kdy jsem pročetla nejrůznější dokumenty občanského sdružení, jsem zjistila, že se v těchto dokumentech nalézají řada výroků, které byly relevantní vzhledem k mé výzkumné otázce a mohly tak přispět k prohloubení a zpřesnění obrazu o organizaci. Jako první jsem tedy analyzovala vybrané dokumenty a prováděla předběžnou rekonstrukci vývoje organizace. Na základě stanovení teoretického rámce jsem si vytvořila seznam témat polostrukturovaného rozhovoru a následně prováděla dotazování vybraných pracovníků Berkatu. Během výzkumu jsem navíc dostala nabídku účastnit se ženských multikulturních skupin. Ráda jsem tuto nabídku přijala, neboť se mi jevila jako další možné obohacení mé práce. Proto se třetí metodou sběru dat stalo

zúčastněné pozorování na jedné z ženských multikulturních skupin, kde jsem měla možnost přímo pozorovat interakce vedoucích skupiny a jejích členek.

Analýza dat probíhala podobně, ať už se jednalo o dokumenty, rozhovory nebo terénní deník. Relevantní výroky jsem kódovala a na základě tohoto kódování jsem konstruovala obraz organizace. Výsledný text jsem však nestrukturovala kolem klíčových kategorií, ale spíše kolem témat uvnitř nichž se mi ukázaly jednotlivé jevy a názorové škály. Tyto názorové škály a vypořádané jevy mi umožnily odpovědět na otázku, zda je Berkat organizací zařaditelnou do rámců českého ženského hnutí a hnutí globálního a multikulturního feminismu.

Doufám, že má práce přispěje jako malý dílek do mozaiky českých ženských organizací, které tvoří nepochybně důležitou část českého občanského sektoru.

2. Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Na začátku svého výzkumu jsem si stanovila několik základních cílů. Mým prvotním cílem byl popis a analýza činnosti o.s. Berkat a identifikace jejího místa v rámci českého občanského sektoru. Dalším cílem potom bylo zjistit, zda je možné zařadit organizaci Berkat do rámce českého ženského hnutí po r. 1989, zda se tedy jedná o (pro)ženskou organizaci, jakou roli v ní hrají případné feministické a genderové motivy. Z tohoto cíle potom vycházel také třetí cíl – určit, zda by se dalo o.s. Berkat, jako sdružení, které má řadu projektů zaměřených na pomoc ženám v zahraničí, zařadit ještě do širšího rámce globálního a multikulturního feminismu.

Tyto tři hlavní výzkumné cíle jsem se snažila naplňovat ještě pomocí dílčích cílů. Jedním z nich tedy bylo celkově zrekonstruovat a zanalyzovat historii a činnost organizace, zjistit proč vznikla, jak působí a jak její působení vnímají její členky. V mé bakalářské práci mě zajímala motivace vedoucích pracovníků a zakladatelek sdružení a reakce české veřejnosti na činnost organizace. Pokusila jsem se zachytit také vazby na jiné organizace a všechny další formy a typy komunikace s jinými aktéry (médiá apod.). Klíčové postavení měla v mém výzkumu reflexe členek, tedy to, jak se na své působení dívají ony samy. Ve svém zkoumání jsem se zaměřila také na přímé pozorování vztahů mezi ženami, které pomáhají a kterým je pomáháno, a na reflexi těchto vztahů pracovníci občanského sdružení.

Konkrétní otázky a témata vycházely z teoretických rámců českého ženského hnutí a dále pak globálního multikulturního feminismu. Zajímalo mě, zda se témata, která řeší organizace a globálního a multikulturního feminismu shodují s tématy, které se objevují při práci o.s. Berkat. Mé výzkumné otázky tedy zněly: Je možné zařadit o.s. Berkat do českého ženského hnutí? Jedná se o (pro)ženskou organizaci? Je dále možné toto sdružení zařadit do hnutí globálního a multikulturního feminismu?

3. Teoretické zakotvení

Základem pro mou bakalářskou práci je načrtnutí teoretického rámce pomocí již existujících teorií českého ženského hnutí a hnutí globálního a multikulturního feminismu. Cílem tohoto stručného představení zmíněných teoretických konceptů je umožnit srovnání s mými vlastními poznatky. Ve své práci tedy operuji v rámci základních definic českého ženského hnutí po roce 1989 a v rámci definic globálního a multikulturního feminismu.

3.1. České ženské hnutí

Východiskem mého výzkumu je předběžné zařazení o.s. Berkat mezi ženské organizace na základě toho, že se jedná o organizaci založenou ženami, vedenou ženami a se značnou převahou členek. Další skutečností, která mi dovolila předběžně zařadit o.s. Berkat mezi ženské organizace, je, že má řadu programů na pomoc ženám, a to jak u nás, tak i v Čechsku a v Afghánistánu. Zůstává však jednou z výzkumných otázek, zda je možné trvale označit o.s. Berkat za ženskou organizaci, neboť není ani na jednom ze seznamů ženských organizací u nás.

Nejprve je tedy nutné zrekapitulovat, v jakém stavu je výzkum českého ženského hnutí po roce 1989. Mým cílem není zmapovat vývoj českého ženského hnutí jako takového, avšak jde mi pouze o možnost či nemožnost zařazení Berkatu v rámci již existujících konceptů českého ženského hnutí po roce 1989.

Řada autorů již hledala odpověď na otázku, zda skupina organizací splňuje kritéria pro sociální hnutí. Dále autoři zkoumali, zda je adekvátní nazývat toto hnutí ženským nebo zda je na místě označení jiné. Tyto koncepty mi pomohou vypořádat se s otázkou, jak charakterizovat organizaci Berkat. Pro možnost komparace si např. Havelková (2008) zvolila definici sociálního hnutí podle Dianiho¹, která je považována za komplexní.

¹ Podle Dianiho se dá sociální hnutí definovat jako „sítě neformálních interakcí mezi pluralitou individuí, skupin nebo organizací angažovaných v politických nebo kulturních konfliktech na základě sdílené kolektivní identity.“ (cit. dle Znebejánek 1997: strana 29) Diani (Diani 2003) dále poukazuje na bližší aspekty jednotlivých částí definice. Udává, že právě *koncept sítě* je velice důležitý pro náš pohled na sociální hnutí. Síť se podle něj skládá z *uzlů*, které mezi sebou uvazují jedinci a organizace. (Diani 2003) Diani dále říká, že sociální hnutí mohou existovat pouze do té míry, do jaké mohou být jedinci přesvědčeni k tomu, aby se osobně a soustavně angažovali v kolektivních akcích. Jednotlivci zapojení do sociálního hnutí jsou navzájem svázáni jak osobními, tak veřejnými pouty již před zrodem sociálního hnutí. Síť sociálního hnutí jsou předpokladem pro činy, mohou působit jako prostředky pro rozvoj myšlení a schopností. Síť jednotlivců, podle Dianiho, formují organizační struktury a jsou páteří celého sociálního hnutí. Důležité jsou také sítě celých organizací, přičemž obvykle

Vodrážka (2006) tvrdí, že u nás ženské hnutí po listopadu 1989 nevzniklo a jde u nás jen o „*aktivismus bez hnutí*“ či o „*nadějnou formu společenského protohnutí*“ (Vodrážka 2006, s. 79). V českém ženském aktivismu po roce 1989 nespátřuje hnutí hned z několika důvodů. Především proto, že je aktivismus žen u nás nejednotný, roztržitý, chybí mu vůdčí osobnosti, vzory i jednotící princip či programové prohlášení. Ženské skupiny se ostýchají vejít otevřeně do sociálního konfliktu, politika ženských organizací je chladná a byrokratická. Výrazná je podle Vodrážky snaha provozovat „*politiku bez politiky*“ a „*feminismus bez feminismu*“ (Vodrážka 2006).

Havelková (2008) však s Vodrážkou polemizuje a poukazuje na to, že první dva znaky Dianiho definice sociálního hnutí – tedy jak síť interakcí, tak angažování v konfliktech – jsou u nás jednoznačně přítomny. Jako problematický potom shledává znak třetí týkající se sdílené identity. Havelková konstatuje závěr, vyplývající z dosavadních výzkumů o ženském hnutí u nás, že se většina organizací neoznačuje jako ženská organizace a pokud připouští označení „ženská“ nebo „feministická“, pak jen jako vnucené zvenčí. Havelková dále zmiňuje, že ženský a proženský aktivismus se u nás po r. 1989 objevil v reakci na vlivy ze zahraničí a nenavazuje tak na ženské hnutí první vlny u nás, ale spíše na druhou a zejména třetí vlnu feminismu západního. Havelková se však staví proti představě pouhého importu feminismu k nám ze západu. Dalším specifickým znakem ženského hnutí u nás je, že aktivity žen probíhají i bez feminismu. Třetí zvláštnost spočívá v tom, že u nás hnutí začalo institucionalizací, místo aby k ní dospělo po počáteční „*kypivé*“ fázi. Co se týče Dianiho definice, autorka má za to, že český ženský aktivismus její znaky splňuje, i když poslední složku definice vnímá jako spornou. Podle Havelkové je však věcí konsensu, zda budeme trvat na politice identity, nebo zda bude možné kvalifikovat hnutí na základě společně sdíleného motivu občanské aktivizace. Havelková konstatuje, že ať už označujeme aktivismus žen u nás jako hnutí či nikoli, nelze popřít, že má značný vliv na dění ve veřejné sféře. (Havelková 2008)

Můžeme tedy konstatovat, že něco jako ženské hnutí u nás vzniklo a že se skládá z řady různorodých organizací zaměřených na různá témata. Jejich kategorizaci provedla Chaloupková (Chaloupková 2002, 2007). Rovněž její vymezení ženských organizací mi může napomoci při stanovení, zda Berkat je či není ženská organizace. Podle Chaloupkové (2002)

nejde pouze o spojení jednotlivých organizací, ale spíše o spojení mezi celými celky organizací. Klíčovou rolí ve vytváření spojení mezi organizacemi hraje pocit sdílené zvláštnosti a *identity*. Organizace a jedinci jsou spojeni *symbolickými významy*, společně jednají a uskutečňují nejrůznější aktivity. Jedinci a organizace zaručují kontinuitu činů hnutí. (Diani 2003))

můžeme za ženskou označit organizaci, která se tak buďto sama deklaruje, nebo je obecně zaměřena pomoc ženám a ženy podporuje a je zároveň organizací neziskovou. Chaloupková rozděluje podle Friče (Frič-Šilhánová 1997, Frič 1998) proženské organizace na servisní (poskytující služby) a na organizace plnící participační funkci, které formulují problémy, informují o nich a navrhují řešení. Řada organizací má však smíšenou podobu (servisně-participační, participačně-servisní). Chaloupková zmiňuje, že organizace zaměřené na podporu žen se nemusí nutně orientovat pouze na tuto tematiku, ale zahrnují ji do širšího rámce své činnosti – mezi takové organizace mohou patřit ty zaměřené na lidská práva, podporu menšin nebo na pomoc znevýhodněným skupinám občanů. (Chaloupková 2007) Mezi takové organizace by se eventuelně dalo podle mého názoru zařadit také o.s. Berkat. Podle Chaloupkové se prožensky orientované organizace mohou zaměřovat tematicky na sedm základních oblastí: 1. problematika zdraví žen a zdravotnictví; 2. problematika násilí na ženách a obchodu s ženami; 3. problematika minoritních skupin žen (sexuální menšiny, ženy z etnických menšin); 4. problematika rodiny a prosazování rovných příležitostí osob pečujících o děti; 5. oblast práce a profese; 6. ochrana životního prostředí; 7. problematika postavení žen ve společnosti a genderové rovnosti. Jako klíčový pro mou analýzu se mi jeví bod třetí zmiňující minoritní skupiny žen, na něž se Berkat ve své práci mimo jiné také zaměřuje. Chaloupková (2007) konstatuje, že zájem o minoritní skupiny žen je u nás spíše okrajový, avšak můžeme najít některé projekty zaměřené především na romské ženy. Zdá se tedy, že o.s. Berkat Chaloupková do svého výzkumu nezahrnula, že sdružení zůstalo mimo rámec jejího zkoumání ženských organizací. Chaloupková sice zaznamenala trend, kdy se zájem o ženskou problematiku rozšiřuje v rámci aktivit lidskoprávních nebo multikulturních, avšak nezmiňuje žádnou formu komunitní práce se ženami a zmiňuje pouze organizace zaměřené na romské ženy. Zdá se tedy, že Berkat v tomto ohledu opět poněkud přesahuje mantinely stanovené Chaloupkovou (2007), a to jak svou činností v České republice, tak zejména svým působením v zahraničí. Avšak Chaloupková připouští, že s rozvojem grantových možností se rozšiřují také projekty zaměřené na lidská práva a menšiny. Chaloupková (2007), pokud hovoří o geografické působnosti proženských organizací, omezuje svou analýzu na území naší republiky. Jeví se mi tedy jako velice pravděpodobné, že na Berkat nebo jemu podobnou organizaci při své analýze nenarazila, a tudíž její obraz o české scéně zůstává neúplný. Přestože tedy Berkat plně nezapadá do rámce stanoveného Chaloupkovou, jeví se mi jako potenciálně zařaditelný mezi proženské organizace, jelikož splňuje základní kritérium pro toto označení: „*Široké označení prožensky orientované neziskové organizace bylo zvoleno, protože umožňuje zachytit nejen aktivity,*

keré se přímo definují jako genderové či feministické, ale i aktivity, které explicitně feministické či genderové nejsou, ale přesto se různým způsobem zaměřují na podporu žen.“ (Chaloupková 2007, <http://www.genderonline.cz/view.php?cisloclanku=2007010604>) Podobně definuje proženské organizace také Gender Studies o.p.s. při vytváření svého seznamu ženských organizací u nás. Jak jsem zjistila, Gender Studies nyní registruje organizace do seznamu na základě jejich žádosti a po posouzení, zda splňují základní kritérium, kterým je: „*aby šlo o organizaci ženskou, či proženskou, tj. takovou, která řeší otázky spojené se specifickým postavením žen jako sociální skupiny v určité oblasti*“ (Skálová 2009, e-mailová komunikace). Domnívám se, že Berkat toto základní kritérium splňuje, a proto by bylo možné jej do databáze zařadit. Konečnou identifikaci však provedu až na základě analýzy.

3.2. Globální a multikulturní feminismus

Protože o.s. Berkat nepůsobí pouze na území ČR, ale zajímají jej také problémy žen v Afghánistánu a v Čečensku, domnívám se, že je nutné porovnat jeho působení, ideje a vize se základními tezemi, které deklaruje globální a multikulturní feminismus. Zajímá mne tedy, zda je Berkat organizací typickou a zařaditelnou do těchto rámců, nebo naopak, zda je zcela zvláštním případem, který nemá s globálním či multikulturním feminismem nic společného.

Abych mohla zásady a způsob práce o.s. Berkat porovnat s tezemi multikulturního a globálního feminismu, budu muset také zjistit, jaký mají ženy z Berkatu vztah k feminismu, zda mají feministické názory, zda tyto názory ovlivňují typ práce, který vykonávají.

Jaké tedy jsou hlavní teze multikulturního feminismu? Multikulturní feminismus zdůrazňuje potřebu nahlížet na naši společnost jako na složeninu nejrůznějších skupin a na nutnost vymanit se z pohledu určovaného pojmy minorita a majorita. Multikulturní feminismu kritizuje tradiční feministické pojetí *stejnosti (sameness)*, která by měla být, podle tohoto tradičního pojetí, aplikována nejen při srovnávání mužů a žen, ale také mezi ženami. Jak říká Spelmanová (citováno dle Putnam Tong 1998, s. 215), tím, že se lidem odepře rozdílnost, může docházet k útlaku. Zdůrazňovat jednotu žen proto není zárukou jejich rovnosti. Proto je nezbytné vyhnout se jednotčímu pohledu např. na ženy Třetího světa jako na univerzálně spojené tím, že jsou utlačovány. (Mohanty 2003) Vždy je důležité vidět konkrétní situovanost případu. Tzv. *sesterství* tedy nemůžeme automaticky předpokládat na

základě společného genderu, ale vždy musí být zakotveno v konkrétní historické a politické praxi dané kultury (Mohanty 2003).

Multikulturní feminismus zdůrazňuje holistický pohled na problémy tzv. –ismů (Putnam Tong 1998). Nahlíží na ně jako na těsně propojené jevy, s nimiž nelze bojovat jednotlivě, ale pouze dohromady (Putnam Tong, 1998). Lordeová zdůrazňuje, že „její jedinou prioritou je vytvořit společnost, v níž jsou si lidé skutečně rovni a kde ‚rozdílňý‘ neznamená ‚horší,‘ ale ‚jedinečný‘“ (citováno dle Putnam Tong 1998, s. 218). Jde tedy o.s. Berkat o podobné cíle? Snaží se ve své práci přiznat právo na odlišnost ženám v zemích, v nichž působí, či zdůrazňuje jednotu žen napříč národy?

Koncept globálního feminismu zdůrazňuje utlačující důsledky procesů globalizace a kolonizace. Nejde přitom jen o radikální kritiku globalizace, ale také o obecnou kritiku původnějších společenských nerovností, které se zakládají na rase, třídě, genderu, sexualitě a národnosti. (Desai 2002) Globální feminismus požaduje, aby byla definice feminismu rozšířena o všechny aspekty, které působí ženám útlak. Cílem globálního feminismu je vytvářet spojení mezi ženami po celém světě, aby navzájem spolupracovaly. (Putnam Tong 1998) Charlotte Bunchová (citováno dle Putnam Tong, 1998, s. 227) definuje hlavní cíle takto: *právo na svobodu volby a kontrolu vlastních životů, důstojnost a nezávislost pro všechny ženy, odstranění všech forem nerovnoprávnosti a útluaku, zapojení žen do boje za liberalizaci, zapojení žen do místních i globálních bojů za změnu*. Všechny tyto aspekty budu sledovat ve svém výzkumu, budu se snažit zjistit, zda o.s. Berkat sleduje ve své práci podobné cíle.

S těmito otázkami souvisí rovněž to, že bude mým úkolem zjistit, zda Berkat chápe své cíle v rovině politické nebo pouze v rovině osobní, protože globální feminismus prohlašuje, že „*osobní je politické*,“ tzn., že práva na svobodu v soukromí jsou stejně důležitá jako práva ve veřejném sektoru. Pro globální feminismus je ženským tématem *všechno*. Pro globální feminismus je *globální lokálním a naopak*, tzn., že činy jednotlivců ovlivňují životy jiných jednotlivců jinde na světě. Zastánci globálního feminismu vidí problémy žen ve světě jako propojené (Putnam Tong 1998). Zda mají podobné názory ženy v Berkatu a zda vůbec nějak reflektují problematiku globalizace v souvislosti se svou prací, bude opět předmětem mého zkoumání.

Dalším hlavním cílem globálního feminismu je *praxe a konkrétní činy*. Mezi konkrétní témata globálního feminismu patří např. kontrola reprodukce nebo pracovní podmínky a práva žen. Zda se Berkat zabývá podobnými konkrétními otázkami, bude dalším cílem výzkumu.

Globální feminismus v sobě dále zahrnuje vědomí toho, že ženy ze západu a ženy z Prvního světa patří mezi utlačovatele žen z východu a žen z Třetího světa. Zda si toto uvědomují také mé respondentky a zda toto uvědomění hraje nějakou motivační roli, bude opět otázkou pro analýzu.

Globální feminismus má dvě roviny – jedna část globálního feminismu leží na úrovni vlád, velkých nadnárodních NNO (nestátních neziskových organizací) a zejména OSN, druhá se pak děje zdola – na úrovni místních hnutí se silnou členskou základnou (tzv. *grassroots*), která se vytvářejí přímo na konkrétních místech a v konkrétních komunitách. V současné době sílí požadavky vybudovat takovou feministickou praxi, která by byla postavena zejména na požadavcích místních skupin se silnou členskou základnou (Naples, Desai 2002). Globální feminismus, který vychází z místních potřeb a místní iniciativy, může být dobře napojen na širokou síť globální vzájemnosti. Ta nemusí být navazována jen mezi sousedícími komunitami nebo organizacemi, ale napříč hranicemi a geografickými vzdálenostmi. Andersons zdůrazňuje možnost tzv. *imaginární komunity*, která vzniká díky možnostem internetu a globalizovaného světa obecně. (in Naples 2002) Mým úkolem bude tedy zjistit, zda je Berkat nějakým způsobem napojen na nadnárodní ženské organizace, jak vznikl, zda je iniciativou zdola, zda se nějakým způsobem podílí na zmiňované imaginární komunitě.

V národních i mezinárodních feministických organizacích zaujímají přední místo vzdělané ženy ze střední třídy. Podle Grewalové a Kaplanové (Naples 2002) je však třeba vyhnout se starému modelu misionářského sesterství a spásného vměšování. Dnes se při spolupráci žen z různých kultur preferuje spolupráce založená na tématech, která určuje místní členská základna (*grassroots*), protože právě ona je schopná mnohem lépe nalézat vhodná a smysluplná témata. Mým úkolem bude zjistit, kdo je dominantní ve vztazích žen z Berkatu a žen, se kterými Berkat spolupracuje v místě nebo jimž pomáhá, kdo určuje typ pomoci a problémy, které se budou řešit.

Nadnárodní politika mezinárodních skupin žen z organizací založených zdola vytváří podle Mahlerové (in Naples 2002) mezi neprivilegovanými různorodé síly zaměřené proti nadvládě. Tato politika neprivilegovaných vytváří tzv. *globalizaci zdola* (Naples 2002). Globalizace tak nejenže působí útlak a je příčinou problémů žen, ale rovněž umožňuje navazování sítí mezi ženami, které jsou založené nikoli na předem vytvořených identitách, ale na historicky specifických okolnostech globalizace, která omezuje život žen na celém světě. (Desai 2002) Zevrubné poznatky o situaci žen na jednom konci světa tak mohou být dále předávány a použity např. v *informačních kampaních* pro veřejnost, které organizují NNO z vyspělejších částí světa. Zda se o.s. Berkat podílí nějakým způsobem na mezinárodní

politice, zda je vůbec jeho cílem zasahovat do politiky a bojovat proti negativním aspektům globalizace a zda pořádá informační kampaně o situaci utlačovaných, bude opět předmětem zjištění.

Globální a multikulturní feminismy operují v rámci diskurzu práv žen jako práv lidských (Bahar 2000). Upozorňují tedy na nedostatky v dodržování těchto práv a odhalují často skryté důsledky neoliberálních opatření (Naples, Desai 2002). Diskurz lidských práv žen dává nové impulsy lokálnímu politickému aktivismu – za lidská práva žen bojují především NNO (Bahar 2000). Největší význam těchto organizací bojujících za práva žen tkví v tom, že tyto organizace mobilizují utlačované ženy k tomu, aby samy bojovaly proti útlaku (Bahar 2000). Avšak také aplikování ženských lidských práv v kontextu globalizace má svá úskalí. Může, podle Grewalové (in Naples 2000), vést k posilování genderového esencialismu². Také proto je nutné chápat koncept lidských práv jako nehomogenní soustavu, která není jednou pro vždy definovaná, ale je determinována historickými a kulturními vlivy (Bahar 2000). Lidská práva tedy nejsou, jak poznamenává Bunchová, jednou pro vždy daná, ale zakládají se na specifických potřebách a nadějích (in Bahar 2000). Koncept lidských práv se tedy v globálním feminismu vymaňuje z rámce, který mu určili svými zájmovými termíny ti, kdo jej poprvé definovali, tedy západní, vzdělaní, majetní muži (Bahar 2000). Navíc ani rámec lidských práv žen mnohdy potřebám žen nepostačuje, protože je např. obtížné formulovat územní nezávislost nebo požadavek na dekolonizaci jako požadavek feministický. I přesto rámec lidských práv žen představuje velice účinnou zbraň globálního feminismu.

Česká publikace pojednávající o lidských právech žen (Tesařová, Lišková 2002) se zabývá pouze tématy ženských práv, jako je domácí násilí, rovné příležitosti ve veřejném sektoru, mateřství rodina, média a navíc pouze v souvislosti s Českou republikou. Česká publikace, která by tematizovala lidská práva žen v širším globálním či multikulturním kontextu, u nás chybí. Zda o.s. Berkat řeší ženská práva ve světě a bojuje svými aktivitami za práva žen v cílových zemích, zůstává opět otázkou pro následnou analýzu.

Klíčovým tématem multikulturního a globálního feminismu jsou vztahy mezi ženami různých kultur. Např. Miesová (in Putnam Tong 1998) zdůrazňuje, že západní svět musí opustit myšlenku dobrého života určovaného kvantitou a musí se přeorientovat

² představa, že kulturně podmíněné a vytvářené rozdíly mezi pohlavími jsou přirozené a nevyhnutelné, protože spočívají ve vrozených biologických rozdílech (zdroj <http://www.ta-gita.cz/genderovy-slovnicek/?description=MDEwMQ%3D%3D>)

na zdůrazňování kvality mezilidských vztahů. Sledovat, zda Berkat rovněž klade důraz na kvalitu mezilidských vztahů, bude dalším mým úkolem.

Globální a multikulturní feminismy jistě nezůstávají jednotné a potýkají se v praxi s řadou problémů. Jednou z hlavních obtíží je *uchopení etiky* ve vztazích, které jsou prochnuty kulturní rozdílností. Být feministkou globalizace znamená stát se nejdříve multikulturní feministkou a dekonstruovat jednotící pohled na kulturní praktiky a ženy obecně, aby bylo možné vidět je takové, jaké jsou, ne jen jako ty druhé – jiné. Podle Sherwinové (in Putnam Tong 1998) musíme řešit, jak nahlížet na praktiky jiných kultur a společností, jak se vypořádat s jinakostí. Vítězící *etický relativismus* má svá úskalí – důraz na rozdílnost může zamezit komunikaci a může plně zamezit kritice některých diskutabilních kulturních praktik (Putnam Tong 1998). Feministky musí zůstat otevřeně kritické vůči některým zjevně špatným kulturním praktikám. Přesto musí vždy objasnit, proč se v tom kterém případě rozhodly porušit pravidlo etického relativismu. (Putnam Tong 1998) Tolerovány by měly být, podle Miesové a Shivové, pouze ty kulturní praktiky, které vznikly demokratickou diskusí a respektují základní lidské potřeby, které jsou společné všem lidem (in Putnam Tong 1998).

Další obtíží, se kterou se západní feministky nutně potýkají, je *etnocentrismus*. Možným řešením tohoto problému je naučit se stavět na vzájemné rozdílnosti (Stimpson 2000), být tzv. *transminded*, naučit se překonat své vlastní omezené myšlení, přiznat ostatním právo na jinakost (Rudy 2000). Důležité je rovněž nezjednodušovat vnitřně bohaté kultury a jejich praktiky, vyhnout se tzv. *package picture of cultures*, „škatulkujícímu pohledu na kultury“ (Narayan 2000). Pro globální feminismus je tedy nezbytné, aby upustil od totalizujících teorií a dokázal najít rovnováhu mezi tím, jak reprezentovat všechny ženy a přitom nepřehlížet jejich rozdílnost (Barlow 2000), aby dokázal spojit respekt ke kultuře s respektem k právům žen, aby dokázal využívat liberálních prvků, které jsou obsaženy v každé kultuře (Witterich 2000).

Cílem mé analýzy je odpovědět na otázku, jak nahlíží na problémy odlišných hodnot ženy v Berkatu a zda narážejí při své práci na kulturní konflikty, jak se staví k diskutabilním kulturním praktikám a zda je řeší, zda si uvědomují složitost kultur nebo podléhají etnocentrismu.

Vztahy mezi ženami různých národností a kultur jsou tedy hlavním problémem multikulturního a globálního feminismu. Představy o tom, jak by tyto vztahy měly vypadat, jsou obecně dvojí. Některé feministky tvrdí, že by ženy mělo spojoval „přátelství“, že cílem aktivit je motivovat jednotlivé ženy, aby si samy chtěly být navzájem přítelkyněmi

(Morganová, Spelmanová, Lugonesová). Jiné feministky zase trvají na tom, že sesterství je více záležitost politická, než osobní (Hooksová, Lordeová, Youngová). Ženy by podle těchto feministek měly být spíše politickými (sou)družkami, které jsou ochotny skutečně čelit vzájemným rozdílům (Putnam Tong 1998). Tato konfrontace pak může otevřít cestu společnému pokroku. Podle Youngové by ženy neměly očekávat, že se stanou přítelkyněmi, ale měly by se jednoduše spokojit s tím, že jsou pro sebe navzájem cizinkami už z toho důvodu, že jednota podrývá proklamovaný požadavek na heterogenitu uvnitř feminismu (Putnam Tong, 1998). Oba tyto koncepty lze podle Putnam Tongové spojit v přátelství založeném na ctnostech, pluralitě a především na společné činnosti a sdílených cílech (Putnam Tong, 1998). Zda se ve vztazích navazovaných o.s. Berkat, tak jak je reflektují české ženy, objevují podobné struktury, zda chápou ženy z Berkatu spojenectví s ženami odlišných národností spíše v rovině osobní či v rovině politické, bude opět předmětem další analýzy.

Další problematickou stránkou je závislost žen z jižních NNO na severních dárcích a sponzorech (Desai 2002). Podle Weberové (in Desai 2002) se této závislosti již řada severních NNO obává a podniká kroky k tomu, aby byli jejich partneři z jihu méně závislí a umožňuje jim hledat udržitelné alternativy. Zda se o něco podobného snaží také o.s. Berkat, se pokusím zjistit následnou analýzou výzkumného materiálu.

Celkově tedy bude cílem mé práce zjistit, zda je možné zařadit občanské sdružení Berkat do rámce ženského hnutí a do načrtnutého rámce sociálního hnutí globálního a multikulturního feminismu.

4. Metodologická část

Domnívám se, že pro mou práci bylo nejvhodnější využít kvalitativní metody. Vzhledem k tomu, že šlo o výzkum úzké skupiny lidí, nebylo, dle mého názoru, potřeba použít metod kvantitativních, které by nevystihly dopodrobna složitost situace, jednání a motivací. Využila jsem tedy metody kvalitativní, které aplikuji na jeden konkrétní případ. Z metody zakotvené teorie, která je příliš složitá a široká pro práci mého typu, jsem využila pouze metodu trojího kódování. Šlo mi o to, abych z dokumentů, z pozorování a od vzorku členek organizace získala co nejvíce dat, která by napomohla k zachycení vztahů v jejich celistvosti.

V interpretační části jsem využila východisek a tezí z teoretické literatury. V mém případě šlo o studii exploratorní (Hendl 2006), jejímž cílem bylo prozkoumat neznámou strukturu případu, nalézt vztahy, definovat hypotézy a navrhnout teorii, která by seděla na mnou zkoumaný jev (Hendl 2006). Zároveň jsem se snažila o explanaci jevu. Šlo o studii organizace zaměřenou na postižení hlubších struktur motivace v jejím rámci (Surynek, Komárková, Kašparová 2001). Vzhledem k tomu, že nebylo možné provést metodu zakotvené teorie, která by se snažila úplně odpoutat od již existujících teorií, navrhla jsem realizovat studii, která by byla řízena teoriemi a zároveň by o vytvoření určité teorie usilovala (Hendl 2006).

Ve svém výzkumu jsem kombinovala tři techniky sběru dat – použila jsem metodu dotazování pomocí polostrukturovaných rozhovorů a také jsem prováděla analýzu dokumentů. Třetí metodou potom bylo zúčastněné pozorování. Jak jsem postupovala při výběru jednotlivých vzorků, při analýze materiálů i jaké jsem přitom musela vyřešit problémy, objasňuje následující kapitola.

4.1 *Výběr a popis vzorku; prostředí výzkumu*

4.1.1 **Výběr a popis vzorku dotazovaných a prostředí dotazování**

Výběr organizace se uskutečnil prostřednictvím mé známé, která pracovala v organizaci Člověk v tísni. Proto jsem ji požádala, aby mi doporučila nějakou organizaci, která pracuje s ženami na humanitárním nebo rozvojovém poli. Vyprávěla mi o Berkatu, jehož zakladatelky a členky zná osobně, a tato organizace mě okamžitě zaujala. Na první pohled se mi zdála výjimečná svou „ženskou“ povahou, nikdy jsem o podobné iniciativě neslyšela.

Navázání spolupráce s respondentkami nebylo příliš složité. Moje známá mi poskytla kontakt na členku organizace, se kterou jsem se spojila. Další kontakty jsem získala od této členky a z webových stránek organizace. Přibližně dvaceti ženám jsem rozeslala nejprve hromadný e-mail s dopisem od vedoucí mé práce, v němž byl vyložen cíl výzkumu a důvod, proč nás občanské sdružení Berkat zajímá. Protože odezva na tento hromadný mail nebyla valná, rozhodla jsem se ještě oslovovat ženy jednotlivě. Na základě informací z webových stránek a výročních zpráv jsem si vytipovala ty, které byly u vzniku Berkatu nebo pracovaly na projektech zaměřených na ženy. Těchto vybraných deset žen jsem obeslala s konkrétní žádostí o rozhovor, v níž jsem vyložila, jak je pro výzkum důležitá výpověď právě té konkrétní ženy. Vždy jsem ve výzvě zdůraznila, že za respondentkou kamkoli dojedu a časově se přizpůsobím. Většina oslovených žen přijala mou výzvu kladně, rozhovor mi odmítla pouze jedna oslovená žena a jedna z žen se na sjednaný rozhovor nedostavila. Respondentky se před rozhovorem i v jeho průběhu chovaly velice vstřícně, jediné, co nás omezovalo, byl čas, kterého neměly příliš. Celkově se mi podařilo provést osm rozhovorů.

Mé respondentky spadají do dvou věkových skupin – čtyřem z nich je mezi 30 a 35 lety, dalším čtyřem mezi 45 a 60 lety. Jejich rodinný stav se liší podle těchto dvou věkových skupin, mladší věková skupina je většinou svobodná a bezdětná, starší dotazované potom mají děti, jsou vdané nebo rozvedené. Několik respondentek má vzdělání středoškolské, většina však dosáhla vzdělání vysokoškolského s humanitním a zejména jazykovým zaměřením. Profesionální zaměření respondentek je různorodé, často ale pracují v médiích nebo ve vzdělávání, jejich profese jsou většinou tzv. tvůrčí (redaktorka, spisovatelka, překladatelka). Pouze tři z mých respondentek se v současné době profesionálně věnují také práci v Berkatu. Některé se zapojují do činnosti jen jako dobrovolnice, jiné opustily tuto práci úplně, ale v minulosti měly jako dobrovolnice význačné postavení. Tři respondentky byly u zrodu Berkatu, zbylých pět potom přišlo v počáteční fázi, nejčastěji se do sdružení dostaly skrze přípravu příjezdu čečenského tanečního souboru Maršo. Všechny dotazované žijí v Praze nebo v jejím bezprostředním okolí a mají českou národnost.

Při volbě prostředí dotazování jsem ctěla prostředí, které si dotazované samy zvolily. Preferovala jsem místo dotazovaným dobře známé, kde se mohou uvolnit a nebudou se cítit ohroženy neznámým prostředím. Tři rozhovory byly prováděny v sídle organizace, jeden na současném pracovišti dotazované, dva u respondentek doma a dva v kavárně.

Rozhovory jsem nahrávala na diktafon. Jejich délka záležela na dotazované, ale žádný z nich nepřesáhl hodinu a čtvrt. Dva rozhovory si vyžádaly doplnění, které se dělo z časových důvodů prostřednictvím e-mailu. Tohoto doplňujícího dotazování jsem použila tehdy,

když jsem si potřebovala ujasnit nějaký výrok z předešlého rozhovoru nebo v případě, že jsem zapomněla na nějakou otázku během interview.

4.1.2 Výběr a popis analyzovaných dokumentů

Dokumenty pro analýzu jsem vybírala systematicky. Abych zjistila něco o organizaci předtím, než vstoupím do terénu, pravidelně jsem prohlížela po dobu několika měsíců webové stránky organizace a stránky čečenské sekce a do vyhledávače jsem si na internetu zadala klíčové slovo Berkat a prohlížela odkazy, které mi „vyjely“. Nalezené dokumenty jsem si rozdělila na dvě části – na analyzovatelné a na dokumenty ryze informativního charakteru. Mezi informativní dokumenty jsem zařadila výroční zprávy organizace a její stanovy a dále pak jeden rozhlasový rozhovor. Tyto dokumenty jsem použila pouze při rekonstrukci historie občanského sdružení v kombinaci s vybranými výroky z rozhovorů.

Výběr analyzovatelných dokumentů jsem se snažila provádět systematicky výše popsaným způsobem. Pokaždé, když jsem narazila na zajímavý článek, který se mi zdál jako informačně přínosný, jsem si jej okopírovala a odkaz uložila. Při výběru dokumentů jsem se řídila především tématem práce, jedná se tedy o dokumenty popisující situaci v projektech zaměřených na ženy, a to zejména v Čečensku a v Afghánistánu. Celkově bylo analyzovaných dokumentů čtyřicet dva.

Většina analyzovaných textů pochází z internetových stránek občanského sdružení. Další články jsem našla na webových stránkách feminismus.cz pod záložkou „multikulturně“, jeden článek také ve zpravodaji Gender Studies a další potom na stránkách Econnectu.

Analyzované dokumenty se obracely ke čtenářům jednotlivých stránek, tedy jak k široké veřejnosti, tak k příznivcům a pracovníkům o.s. Berkat. Jejich autorkami byly z velké většiny mé respondentky, tedy vedoucí jednotlivých projektů zaměřených na ženy.

4.1.3 Výběr vzorku pro zúčastněné pozorování

Pro zúčastněné pozorování jsem se rozhodla, když mě o ženských multikulturních skupinách, které tvoří jednu ze stěžejních součástí aktivit InBáze, informovala jedna z členek organizace, která se mi ozvala na hromadnou výzvu. Ta mě také k účasti na skupině pozvala. Byla jsem tomu velice ráda, protože se mi zúčastněné pozorování jevílo jako skvělá možnost být přímo součástí interakcí žen z Berkatu a migrantek, které do Berkatu přicházejí za pomoci a podporou. Ženské skupiny se scházejí dvě, každá jednou týdně. Z časových důvodů jsem prováděla pozorování pouze na jedné skupině. Ženská skupina se schází v komunitním centru InBáze, tedy v sídle organizace, kde je místnost s kuchyňským koutem a velkým stolem.

Celkem se na skupině schází rozdílný počet žen, většinou kolem deseti. Národnostní složení je pestré, jedná se o ženy z Čech, ze Slovenska, z Ukrajiny, Ruska, ale také z Kuby nebo Austrálie. Vedoucí skupiny jsou dvě – jedna mladší (mezi 20-30 roky), Češka, druhá starší (mezi 50-60 roky), jiné než české národnosti.

4.2 Použité metody sběru a vyhodnocování dat

4.2.1 Techniky sběru dat

4.2.1.1 Sběr dat pomocí dokumentů

Svůj výzkum jsem založila na třech technikách sběru dat v kvalitativním výzkumu. První z nich bylo studium dokumentů. Šlo o shromáždění informací výročních zpráv, webu samotné organizace, tak o nalezení informací o organizaci a o její prezentaci v médiích a na veřejnosti. Jak jsem postupovala při jejich výběru, je popsáno již výše. Důležité bylo dokumenty rozlišovat a kriticky zhodnotit jejich výpovědní hodnotu, což jsem také učinila a roztřídila si je na ty, které budu analyzovat a ty, které použiji jen k rekonstrukci historie. Přestože se v případě analyzovaných textů jednalo o články z různých zdrojů, rozhodla jsem se je kódovat jako celek, abych našla škálu témat a informací, které mi měly otevřít cestu k dalšímu kódování rozhovorů.

4.2.1.2 Sběr dat pomocí dotazování

Druhou technikou sběru dat bylo dotazování členek organizace. Rozhovory byly polostrukturované, šlo o rozhovory pomocí návodu, rozhovory řízené, kdy jsem měla předem připravený seznam témat, která chci probrat (Hendl 2006). Klíčovými body rozhovoru bylo základní představení organizace (cíle a náplň činnosti, cílová skupina, způsoby prosazování cílů, provozní zázemí organizace, způsoby financování), vznik a vývoj organizace (důvod a způsob vzniku, proměny představ a cílů), případně vstup respondentky do organizace, dále subjektivní hodnocení činnosti (úspěchy, zkušenosti s médii, s postojem veřejnosti, s postojem státních institucí), subjektivní reflexe vztahu s adresátkami pomoci (hodnocení jejich reakce, povaha vazeb a vztahů k adresátkám, hranice vztahů, vypořádávání se s jinakostí, stanovení sociální skupiny, s níž navazují vztahy, otázka shody na základních kulturních hodnotách), potom vztahy s jinými organizacemi (zda existují podobně zaměřené organizace, jak se od nich Berkat liší, zda s nimi spolupracuje, zda je členem v zastřešující organizaci, zda spolupracuje se zahraničními organizacemi, jak je napojen na případné místní organizace v cílových zemích, jak je napojen na vlády, zda jeho působením vznikají

v cílových zemích organizace). Teprve posledním bodem rozhovoru byla reflexe vlastní identity a identity organizace (zda se považují za ženskou organizaci, jak je to s členstvím mužů, jak hodnotí přínos činnosti pro sebe osobně, zda je okolí označuje za feministky, jaký je jejich vztah k feminismu, globálnímu feminismu, co vnímají jako ženské téma, zda by zařadily Berkat do širšího hnutí, zda vnímají své šťastnější postavení ve světě jako utlačující k méně šťastným ženám např. z Třetího světa).

Cílem bylo poskytnout dotazované prostor pro její svobodná vyjádření, osnova sloužila především mně, abych nezapomněla nějaký důležitý okruh a aby se bylo čeho přidržet v případě, že dotazovaná řekne vše k nadnesenému tématu. Předem jsem si tak definovala okruhy a promyslela konkrétní kladení otázek. Nutné bylo, aby nebyly otázky návodné, na což jsem se snažila dávat si pozor, ale domnívám se, že ani tak jsem se plně takovým otázkám nevyhnula. Mým cílem bylo flexibilně reagovat na výpověď dotazované, na mně záležela plynulost rozhovoru a jeho konečná podoba. Rozhovor měl několik částí, přičemž jsem považovala za samozřejmé, že se dotazovaná nemusí držet mé osnovy, ale její výpověď se bude týkat i několika okruhů zároveň – v tom případě jsem se snažila mít na paměti, že případnou zodpovězenou otázku již nemusím pokládat. Hlavní zodpovědnost za vedení rozhovoru byla samozřejmě na mně, hrála jsem klíčovou roli v jeho průběhu a jistě ovlivnila jeho konečnou podobu (viz Kiczková 2006).

4.2.1.3 Sběr dat zúčastněným pozorováním

Další metodou sběru dat bylo zúčastněné pozorování na ženské skupině sídle organizace, InBázi. Pozorování jsem prováděla opakovaně na sedmi skupinách. Ve skupině jsem působila v roli účastníka jako pozorovatele (Hendl 2006), protože bylo nutné, abych se zapojila do dění na skupině. Nebyla jsem tedy pasivní registrátorkou pozorovaných dat, ale sama jsem se aktivně podílela na jejich vzniku. Snažila jsem se, aby bylo mé pozorování co nejširší, popisovala jsem jak prostředí, tak jsem se snažila zachytit konkrétní interakce pozorovaných a snažila se hledat další důkazy o již vypořádaných jevech. Svá pozorování jsem každý týden zapisovala do terénního deníku, a to co nejdříve po pozorování, nejčastěji druhý den ráno, nejpozději však do dvou dnů. Své poznámky jsem třídila na popis prostředí a popis průběhu, sledu událostí. Soustředila jsem se také na konkrétní interakce, které se mi jevily jako relevantní vzhledem k tématu práce. Předem jsem si stanovila některé klíčové otázky, které jsem měla při pozorování na paměti (např. kdo zahajuje, kdo mluví kdy a o čem, v jakém jazyce, jaké se řeší problémy, témata, jaké jsou reakce, zda se ukazují kulturní rozdíly, kdo dominuje, kdo vede skupinu, jak jedná s účastnicemi, zda mají všichni stejný

prostor, kdo dává rady a jakým způsobem, kdo ukončuje sezení a jak, jak probíhá vítání, loučení, jaká je atmosféra, jaké jsou interakce před začátkem a po skončení skupiny). V neposlední řadě jsem se snažila také soustředit své pozorování na to, jak ovlivňuji průběh pozorování já sama a jak zasahuji do děje při jeho popisu.

4.2.2 Metody vyhodnocování a interpretace získaných dat

Pro analýzu rozhovorů, dokumentů i zúčastněného pozorování (tedy pro analýzu svého terénního deníku) jsem použila kódování zakotvené teorie. Postupovala jsem systematicky, prohledáváním získaných dat, která jsem následně analyzovala jako celek. Důležité bylo, narazila-li jsem na nějakou nejasnost nebo hluché místo, znovu vstoupit do terénu a doplnit svá data o nové informace, které by dotvořily analýzu. Teprve v okamžiku, kdy jsem cítila, že jsem odpověděla na všechny otázky plynoucí z analýzy dat, jsem přestala do terénu vstupovat (Hendl 2005).

4.2.2.1 Analýza dokumentů

První druh dokumentů, výroční zprávy, jsem použila pro rekonstrukci historie organizace. Vybrané dokumenty jsem potom analyzovala metodou trojího kódování podle Strausse a Corbinové. V první fázi analýzy, při tzv. otevřeném kódování (Strauss, Corbinová 1999) šlo o to, zorganizovat si data tak, že se nejdříve text „rozdrobil“ na nejmenší části. Procházela jsem textem a zvýrazňovala si výroky, které jsem shledala jako informačně bohaté, tzv. říkající něco navíc – takové, v nichž nešlo jen o pouhá fakta, ale o vyjádření názorů, o popis zajímavých situací, o sdělení, která se mi zdála jako kódovatelná. Na okraje jsem si zapisovala pojmy, které vystihují obsah těchto jednotlivých sdělení. Kódy tedy nebyly na každém řádku, ale kódovala jsem spíše celé věty a jednoduchá sdělení. Pomocí této první fáze jsem našla jednotlivá klíčová témata, kolem nichž jsem seskupovala jednotlivé pojmy.

V následující fázi jsem si pojmy sdružila do kategorií. Stále se však jednalo o pracovní kategorie na úrovni otevřeného kódování, kterým se také někdy říká „rodiny kódů,“ a které jsem později zpřesňovala. Každá kategorie měla ještě své vlastnosti, dimenze, jako je četnost či míra. Přitom jsem se snažila oprostit se od svého zázemí a stereotypního myšlení, od svých osobních omezení, aby mě napadaly nové otázky a pohledy na zkoumaný fenomén. Cílem mi bylo klást si neustále otázky (Strauss, Corbinová 1999).

V další fázi kódování jsem kategorie seskupila podle toho, jak spolu souvisejí a podmiňují se, v konečné podobě jsem si je pak uspořádala kolem stěžejních témat. Tato témata jsem vnitřně strukturovala pomocí jednotlivých kategorií, které se mi při zkoumání ukázaly.

4.2.2.2 Analýza rozhovorů

Základem pro analýzu rozhovorů byl jejich přepis. Zde jsem zvolila metodu transkripce, jak ji popsala Alicija Leix (Leix 2003), tzn., že jsem používala převážně její značky. Rozhovory jsem přepisovala doslovně, včetně hovorových výrazů a tzv. vatových slov, která jsem však vypouštěla u vkládaných úryvků do textu bakalářské práce. Každý řádek rozhovoru jsem si očíslovala, abych se při kódování snadněji orientovala v textu a mohla na něj odkazovat. Přepisovala jsem rovněž mé poznámky jako tazatelky i jako přepisovatelky. Komentovala jsem také změny ve vyjadřování dotazované. Případně jsem komentovala také obsah sdělení, tak aby bylo zajištěno porozumění. Oddělovala jsem řeč tazatelky a řeč dotazované. Při přepisu jsem ctěla anonymitu respondentek, aby nebylo možno je rozpoznat, použila jsem místo jmen smyšlené iniciály, popř. jsem konkrétně neuváděla různá jména či názvy. Rozhovory jsem paspartizovala, uvedla jsem, kde probíhal, kdo byl tazatelem, v jakou denní dobu se rozhovor uskutečnil, jak dlouho trval, součástí paspartizace byly také sociodemografické údaje dotazované. Dále bylo nezbytné hodnocení průběhu rozhovoru: byli rušen, jaká byla atmosféra, jaká byla jeho specifika. Přepis rozhovoru obsahuje také seznam značek užitých v rozhovoru.

Některá data v rozhovorech, která měla ryze informační charakter, jsem nekódovala, ale použila je při rekonstrukci historie společně s výročními zprávami. Samotná analýza rozhovorů probíhala obdobně jako analýza dokumentů, tzn. dle metody trojího kódování (Strauss, Corbinová 1999). V konečné podobě jsem text nestrukturovala podle kategorií, ale spíše podle témat, uvnitř nichž jsem identifikovala jednotlivé kategorie.

4.2.2.3 Analýza terénního deníku

Při analýze terénního deníku jsem si všímala zejména dat, která se týkala mé výzkumné otázky – zaměřila jsem se tedy na své pozorování interakcí ve skupině, především mezi vedoucími skupiny a členkami a na témata, která se na skupině řešila. Toto pozorování sloužilo spíše jako doplněk k poznatkům, které jsem nabyla z rozhovorů a dokumentů. Jednotlivé části terénního deníku jsem kódovala podle kódování zakotvené teorie, přičemž jsem si vědoma, že skutečnost, že jsem si sama určila, co budu zapisovat jako relevantní a čeho si budu všimnout, významně ovlivnila také proces analýzy. Data jsem tedy redukovala, v další fázi si je zobrazila pomocí kódování, dále jsem z nich vyvozovala určité závěry, které jsem se následně snažila ověřit (Silverman 2005).

V konečné fázi kódování, během tzv. selektivního kódování (Strauss, Corbinová 1999) jsem se snažila jednotlivé jevy nalezené předešlými fázemi spojit dohromady v celistvou teorii. Abych zpřesnila jednotlivé kategorie, konfrontovala jsem poznatky nabyté z různých částí analýzy. Integrace v teorii byla zakončena nalezením tzv. centrální kategorie, která je jakýmsi hlavním charakteristickým znakem zkoumaného jevu. Je středem celého problému a k ní se vztahuje celý příběh. Centrální kategorie vystihuje výzkumný problém (Hendl 2005). Samozřejmě, že zmíněné tři části kódování se různě prolínaly a v praxi je nebylo možno takto přesně oddělit.

Důležitou součástí celého procesu analýzy dat bylo poznámkování. Do poznámek opatřených datem jsem si zaznamenávala vše, co mě napadlo během jakékoli fáze přepisu či kódování. (Hendl 2005)

4.3 Hodnocení kvality výzkumu, etické otázky

Kvalitu svého výzkumu jsem se snažila hodnotit podle názorů C. Seala. (Seale 2002) Ten tvrdí, že je třeba oprostít se od sledování reliability a validity, protože jsou tato kritéria nedostatečná pro širokou škálu problémů souvisejících s kvalitativním výzkumem. Seale zastává názor, že je třeba mít na paměti celou širokou škálu metodologických problémů a přemýšlet neustále o konkrétních důsledcích každého rozhodnutí, což jsem se snažila pečlivě dodržovat. Kvality kvalitativního výzkumu se podle Seala má dosahovat střídavým sledováním diskuse o zvyšování této kvality. Výsledkem tedy mělo být, abych byla schopna ze všech klíčových debat o kvalitě výzkumu získat více kvality pro výzkum vlastní, a to tak, že jsem si z každého klíčového postoje odnesla část citlivosti vůči otázkám kvality. (Seale 2002) Podle Seala je důležité, aby byla výzkumná praxe relativně nezávislá na abstraktních a obecných úvahách, ale je rovněž podstatné znát rozmanitost vzájemně si odporujících pozic. (Seale 2002)

Samozřejmě vyvstala také otázka, jaká byla moje role jako badatelky, zda jsem dokázala dostatečně odhlédnout od svých předsudků a osobních názorů, od informací načerpaných před zahájením výzkumu v terénu či zda jsem jimi zůstala svázána. Dále jsem musela odlišit pohled *etic vs. emic*, tzn. interpretaci dotazovaných odlišit od mé interpretace jako tazatelky. V analýze rozhovorů a dokumentů šlo o rekonstrukci druhého stupně, o interpretaci interpretace. (Kiczková 2006)

Celkově bylo důležité mít během celého výzkumu na paměti, že prostřednictvím zvoleného postupu provádění rozhovorů jsem mohla zjistit pouze subjektivní vidění situace

aktérkami, přičemž jsem si vědoma, že na produkci vědění jsem se podílela také já ve smyslu subjekt – subjektivního vztahu mezi výzkumníkem a zkoumaným (viz Kiczková 2006). Významně jsem se podílela na produkci dat také při zkoumání v terénu (já jsem rozhodovala o tom, co bude relevantní zapsat, moje nedokonalá paměť ovlivnila konečnou podobu zapsaných událostí) a při mnou provedeném výběru analyzovaných dokumentů, které se navíc dají rovněž chápat jako subjektivní výpovědi konkrétních lidí.

V případě zúčastněného pozorování jsem byla nucena také reflektovat, jak se mění mé postavení ve skupině a jaký má toto měnění se postavení vliv na interakce uvnitř skupiny a na mé vlastní pozorování. Postupně jsem totiž nenavštěvovala skupinu jen jako pozorovatelka, ale spíše jako aktivní účastnice, která je v osobním vztahu k ostatním účastnícím, tedy k pozorovaným. Při sedmém pozorování jsem tudíž již sebe vůbec nevnímala jako pozorovatelku a pozorování jsem proto zanechala.

Kvalita mé práce je jistě dána také tím, jak jsem formulovala otázky při rozhovoru. Správné porozumění přepsaným rozhovorům bylo do značné míry dáno metodou přepisu. Pravdivost pohledu na zkoumaný jev také ovlivnilo posouzení výpovědní hodnoty a důvěryhodnosti zkoumaných dokumentů.

V průvodním dopise zaslaném členkám organizace byla vyložena etická zásada rovnosti účastníků rozhovoru, proto se mě mohly dotazované v průběhu rozhovoru také ptát na to, co je ohledně výzkumu zajímavé. Účastnícím ženské skupiny jsem při své první návštěvě sdělila, že píšu o Berkatu bakalářskou práci.

Důležité pro etickou stránku výzkumu bylo podepsání informovaného souhlasu dotazovanými. Zachovala jsem jejich anonymitu, zveřejnění identity dotazovaných by bylo jednak neetické, jednak také bezúčelné, protože mi jde o popsání významných občanských aktivit, ne o zveřejnění osobních údajů. Informovaný souhlas obsahoval také souhlas s metodami archivace. Metoda uchování rozhovorů je jedním s klíčových etických problémů. Musela jsem zvážit, zda budou přepsané rozhovory veřejně přístupné, např. v příloze mé práce, nebo jestli je nebudu zveřejňovat a ponechám je pouze pro svou badatelskou potřebu. Tentýž problém jsem musela vyřešit s nahrávkami. Nakonec jsem se rozhodla, že nebudu k práci přikládat ani přepsané rozhovory, ani nahrávky. Úryvky z anonymních rozhovorů jsou samozřejmě součástí samotného textu eseje, aby byly podloženy jednotlivé kategorie a přispělo se k ověřitelnosti studie. Samozřejmě jsem připravená respondentkám, členkách ženské skupiny i celému občanskému sdružení poskytnout kopii své práce.

5. Analytická část

5.1. Rekonstrukce vzniku a vývoje o.s. Berkat

Berkat vznikl 5.11. 2001 jako občanské sdružení. Založilo jej pět žen a lidé okolo občanské aktivity SOS Čechensko. Hlavním cílem o.s. Berkat bylo v období jeho vzniku především pomoci dětem a rodinám v Čechensku. V prvním roce fungoval Berkat na zcela dobrovolné bázi. Uspořádal výstavu o čechenských dětech, organizoval besedy a informační přednášky, navázal první kontakty s jinými neziskovými organizacemi. Došlo ke stanovení hlavních cílů organizace. (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=7>, 7.4.09) Berkat se definoval jako organizace ve způsobu pomoci doplňující již existující humanitární organizace.

„A to byly takový ty zárodky, nebo to je vlastně hlavní aktivita původního Berkatu, tý myšlenky, jako, jo. Tam, kde ty velký nevládky nedosáhnou, tak ty velký maj ty tabulky pro tyhle lidi, ale jsou lidi, který tam nezapadnou nebo nedokážou se tam někam zařadit, protože to oni neuměj nebo nechtěj.“ (R 7, ř. 25)

Jak ale zmiňuje jedna ze zakladatelek, nejde jen o doplňkovou činnost, co se týče materiální pomoci, ale také o způsob pomoci zcela odlišný, takový, který aktivizuje a vytváří vztah mezi poskytovateli a příjemci pomoci. Cílem Berkatu bylo od začátku odstranit anonymitu spojenou s humanitární pomocí, navázat „most praktické solidarity“ a pořádat informační kampaně pro širokou českou veřejnost, a tím vytvořit okruh stálých příznivců o.s. Berkat. (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=7>, 7.4.09)

„Tak je to takovej až bych řekla ghandiovskej přístup, že on jim to tam vůbec nikdo nevěří, že pracujou zadarmo. To prostě si tam nikdo nedokáže představit. @ Ale oni to přesto dělaj, jo. Tak tohle si myslím, že v tom místě má nějakou svoji hodnotu ještě vedle tý, že to je způsob pomoci. Kterej považujem za efektivní. A oni taky. Na kterým jsme se dohodli. Kterej je výsledkem nějakýho konsenzu. Což já považuju za alternativu vůči tomu, jak se to dělá v těch velkejch organizacích a absolutně vůbec nemám žádný výhrady vůči práci velkých organizací, ale prostě zvolili jsme tenhle způsob, protože to právě doplňuje a vytváří jakoby nějakou přesah dál. Je to investice prostě dál.“ (R 3, ř. 157)

Z rozhovorů a dokumentů vyplývá, že Berkat vznikl ještě před samotným zaregistrováním a jeho první aktivity se neděly na území ČR, ale v Čechensku. Zde působila

jako válečná zpravodajka Petra Procházková, která v Grozném založila dětský domov, který děti samy pojmenovaly Berkat. (R 6, ř. 26) Slovo Berkat se vyskytuje v drobných obměnách v mnoha jazycích, shodou okolností v čečenštině i perštině a znamená „štěstí“, „milosrdenství“ nebo také „hojnost z mála.“ Na základě činnosti Petry Procházkové v Čečensku se po jejím vyhoštění hledaly způsoby, jak domov dále podporovat a začal se formovat český Berkat. Ten zároveň navázal na lidskoprávní občanské aktivity neformálního výboru SOS Čečensko, který organizoval demonstrace a vyjadřoval solidaritu obětem války v Čečensku (R 3, ř. 3). Z výpovědí jednotlivých respondentek tak vyplývá, že se při založení Berkatu setkaly dvě již dříve pomocí osobních kontaktů propojené aktivity. Před oficiálním založením Berkatu rovněž spolupracovala Petra Procházková s Janou Hradilkovou, která měla bohaté zkušenosti z projektu Gender studies Paměť žen a byla rovněž aktivní ve výboru SOS Čečensko, podílela se na vzniku knihy Petry Procházkové Aluminiová královna o ženách v Grozném (Procházková 2003).

Vznik organizace byl vyvolán jednak potřebou Petry Procházkové jako válečné reportérky znechucené pouhým informováním o nepravostech (R 6, ř. 28), tak také lidmi v Čechách, kteří toužili po praktické pomoci postiženým válkou.

„(...) nevyšlo to jenom z potřeby těch lidí něco dělat, jakoby organizovat a pomáhat, ale z potřeby jiných lidí, který tu pomoc chtěli zprostředkovat, který nechtěli dávat na nějakou velkou sbírku peníze, ale chtěli přesně vědět, že já dám peníze a půjde to někomu.“ (R 2, ř. 9)

Okruh příznivců se rozšiřoval přesně tak, jak je popsáno ve výroční zprávě – na základě informačních kampaní a různých zatím neformálně organizovaných akcí se na Berkat nabalovali další členové a především členky (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=8,7.4.09>).

„(...) on vlastně Berkat nikdy nenabíral lidi nějak uměle, jako že jsme si řekli, je nás málo, naberem další lidi, ale spíš se to nabalovala skrz nějaký akce.“ (R 2, ř. 20)

Již v této prvopočáteční fázi je v rozhovorech reflektován určitý rozpor v názorech na to, jak by mělo sdružení vypadat. Základním principem nejsilnějších osobností Berkatu bylo dělat činnost jinak, s minimálními náklady, spontánně a neformálně – cíleně přesně naopak, než ji dělají velké humanitární organizace.

„Ale ono už na začátku toho Berkatu AB poměrně rázně stanovila, že nesmí, že se nesmí žádný peníze dávat do chodu té organizace.“ (R 6, ř. 165)

Již brzy po neformálním zformování první skupinky však, podle informací od přímých účastnic dění, bylo potřeba skupinu oficiálně zaregistrovat (R 8, ř. 20), a tak byla poprvé

překročena původní představa některých zakladatelek o velice volném neformálním sdružení lidí, kteří chtějí adresně pomoci v zemi zasažené válkou.

„A už tehdy se rozpoutal první konflikt, ne konflikt, diskuse, jak něco takového založit. Protože třeba AB a do velký míry i ta BC, oni jsou dost anarchistky. To znamená, že jim se líbí, když ty věci jako fungují samospádem, bez nějaký organizace, když se nikdo nikam neregistruje, prostě tady jsou prachy a za to teď nakupte něco. (...) No a AB ta byla jenom proto, aby prostě byla vždycky krabice papírová, do který by se házely prachy a zase by se braly. No, ale my jsme si řekly, že přeci jenom se to musí nějak zaregistrovat, aby to sdružení mohlo nějak fungovat, žádat o nějaký grant nebo vůbec, aby se s tím společenstvím někdo bavil. No a tak došlo k tomu, že se zaregistroval Berkat jako občanský sdružení.“ (R 6, ř. 44)

I po oficiálním zaregistrování se však udržel ještě několik let dobrovolnický ráz celého uskupení.

„No a potom, když se ustavil - to jsme byly furt takovejch deset, dvanáct ženskéjch a vždycky to bylo, pořád parta, která o všem, co se dělo, věděla, povídaly jsem si o tom a tak se vždycky udělalo nějaký sezení. Schůze znamenala, že povečeříme, probereme to všecko, pokecáme a tak.“ (R 7, ř. 33)

Činnost Berkatu se podle mnoha výpovědí respondentek odvíjela vždy od toho, kde se pohybovala Petra Procházková a s kým se Berkat při své práci setkal. Tímto způsobem také v roce 2002 o.s. Berkat rozšiřovalo své aktivity. Hlavním cílem bylo v tomto roce uskutečnit putovní koncert taneční skupiny *Maršo* (česky „Svoboda“) (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=8>, 7.4.09). Kvůli povodním ale musela být tato akce odložena na rok 2003. Berkat nadále pomáhal lidem v Grozném a snažil se je motivovat k samostatné činnosti. Nadále probíhaly putovní výstavy a informační večery o Kavkaze, prostřednictvím nichž se opět zapojily další členky a členové (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=8>, 7.4.09).

Právě organizování příjezdu tanečního souboru čečenských dětí *Maršo* zmiňuje velká většina respondentek jako další klíčový moment ve vývoji celé organizace. Skrze organizaci příjezdu dětí z taneční skupiny se na Berkat nabalovali další lidé (tři z osmi mých respondentek se do Berkatu dostaly skrze *Maršo*), kteří se zapojili do akce, která se zdála být na počátku nereálná a proti níž se dokonce některé členky bouřily.

„No a my jsme to pak předložily s AB tomu fóru Berkatu a většinou si všichni mysleli, že jsme se zbláznily a vůbec jako to vypadalo úplně neuskutečnitelně. A opravdu se podařilo zmobilizovat skupinu lidí, a tak vlastně vznikl Berkat, že ty lidi začali na tom pracovat že jsme

je prostě zblblý, nebo já jsem je zblblá (...). No a ... teda nechali se zblbnout a začali jsme z takovýho nějakýho hecu připravovat příjezd těch čečenskejch dětí a šňůru těch koncertů.“
(R 3, ř. 46)

V roce 2002 se už také pomalu objevovalo další pole zájmu Berkatu – s útoky z 11. září 2001 začala válka v Afghánistánu, kam se vydala opět Petra Procházková vykonávat své původní povolání válečné zpravodajky.

Na počátku roku **2003** přijela z čečenského uprchlického tábora taneční dětská skupina *Maršo*. Příjezd *Marša* je v rozhovorech reflektován jako jeden z dalších zásadních momentů vývoje organizace. Především se touto akcí organizace mediálně velice zviditelnila – o *Maršu* byly natočeny dva dokumenty. Některé z respondentek dokonce hodnotí příjezd *Marša* jako největší dosavadní úspěch (R 6, ř. 139).

V roce 2003 vyvstala potřeba definovat pravidla spolupráce na dalších plánovaných projektech zaměřených na ženy s organizací Člověk v tísni a z této spolupráce vzniklo *Ženské centrum Iman* (česky „Víra“) v Grozném (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=9>, 7.4.09). Berkat připravoval studijní pobyty pro děti z uprchlických táborů a rozvíjel projekt Přátelská pomoc, v němž šlo o navázání konkrétních osobních vztahů mezi Čechy a Čečenci.

Rovněž začaly přípravné práce na rozvinutí aktivit v Afghánistánu, zejména na projektu *Šťastné létající koberce, Happy Flying Carpets (HFC)* (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=9>, 7.4.09). Petře Procházkové se podařilo vybrat skupinu žen ve vesnici Fakiro a položit základy dlouhodobého projektu, jehož původním záměrem bylo prodávat v Čechách koberce vázané v Afghánistánu. (R 2, ř. 90) Postupně se však začalo spíše s výrobou menších oděvních výrobků (šátky, kabelky, šaty, halenky) a jejich následným prodejem na *Bazaretech* v Čechách. Jak vznikl tento projekt, popisuje jedna z respondentek:

„No, to je takovej evergreen, zase to vzešlo s popudu AB, která tam byla po pádu Talibanu od roku 2001 tam nějak střídavě pobývala a jako v Čečne už něco dělala, tak si (...) vyhlídly vesnice, (...) vyhlídly si (...) ty komunity v těch vesnicích nebo i jednu celou vesnici, takovou maličkatou. Byly čtyři. Jedna celá vesnice a pak komunity v dalších třech vesnicích, kde se ženám nabídla možnost, aby šily a vyšivaly, že si tím jako by vydělaly a bude to jejich jedinej zdroj příjmu.“ (R 2, ř. 90)

V roce 2003 tedy začal Berkat s přípravami na *Bazaret Berkatu*, jehož úkolem bylo představit prostřednictvím výrobků a besed kulturu a práci lidí v Čečensku a Afgánistánu – skrze tyto přípravy se do Berkatu dostaly další pro vývoj významné aktivistky (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=9>, 7.4.09; R 2, ř. 31).

Berkat dále zahájil projekt *Afghánští lékaři*, který měl ve spolupráci s o.s. Sananim pomoci mladým doktorům v Kábulu řešit problém léčby drogových závislostí. (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=9>, 7.4.09) Petra Procházková rovněž vyhledala v Afghánistánu chlapce jménem *Adžamal* a začala podnikat kroky k uskutečnění operace jeho očí, čímž byly položeny základy dalšímu zdravotnickému projektu Berkatu, který se zabýval transplantacemi očních rohovek (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=9>, 7.4.09).

Také v roce **2004** o.s. Berkat rozvíjelo své aktivity v Česku, Čečensku i Afghánistánu. V Čečensku se jednalo o projekty *Ženské centrum Iman* a *Přátelská pomoc rodinám v Grozném* (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09). Přátelská pomoc funguje, jak ji popisují respondentky na síti osobních kontaktů rodin v Čechách a v Čečensku

„Pak vlastně z tohohle principu vyrostla Přátelská pomoc, takzvaná. Je to podobný, lidi si myslí, že děláme adopce na dálku, taky se nám s tím hlásili, ale ono to není až tak moc adopce, protože... ale je to v podstatě podobnej princip, je to takový rozumný propojení těch lidí tady a tam. Jo, když se někdo rozhodne přispívat, tak zase je na něm jako, jak moc toho chce vědět, takže my mu odměřujem ty informace, jak moc chce komunikovat s těma lidma tam, jak moc chtějí oni komunikovat s náma. Ale je to jako individuální, že prostě určitý lidi přispívaj na určitý lidi.“

Oba projekty byly zaměřeny především na pomoc ženám a jejich dětem. *Ženské centrum Iman* úspěšně fungovalo až do konce roku 2004, kdy zde došlo k incidentu, při němž byl zabit člověk a činnost centra byla pozastavena. (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09) Tuto událost respondentky téměř nereflektují, pouze ji zmiňují jako událost, kvůli níž musela odejít z Čečenska organizace Člověk v tísni, prostřednictvím níž se projekt z české strany realizoval (R 2, ř. 146). Berkat byl tímto posléze nucen dotlačit ženy z Grozného k založení vlastní organizace.

V Afghánistánu o.s. Berkat pokračovalo v projektu *Šťastné létající koberce (HFC)*, jehož cílem bylo dosažení ekonomické nezávislosti pro ženy ve čtyřech vesnicích poblíž Kábulu (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09). Pracovnice Berkatu se zde snažily ženy motivovat ke tvůrčí činnosti, vzdělávání a komunitnímu myšlení. Vznikl také projekt s názvem *Adžamal*, jehož cílem bylo zavedení transplantace rohovky a pomoc při rozvinutí vlastního transplantačního programu v Afghánistánu (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09). Další projekt s názvem *Breaking the Circle* (česky „Prolomit kruh“) se zaměřil na vyškolení mladého afghánského lékaře v ČR, který by mohl své poznatky o moderních způsobech léčby drogových závislostí přenést

do afghánského prostředí. V tomto projektu vystupovalo o.s. Berkat jako jeden ze čtyř pořádajících partnerů (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09).

V Česku pokračoval projekt *Bazaret* spojený s prodejem výrobků z projektu *HFC* a konaly se *Putovní výstavy*. Oba projekty představovaly základ pro realizaci zahraničních projektů (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09). V českém Berkatu začal také vznikat projekt studijních programů pro děti z Čečenska, jehož cílem bylo zapojit tyto děti následně do činnosti čečenského centra (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09). V Čechách vznikla také *Recyklační dílna*. Hlavním úmyslem při jejím založení bylo vytvořit místo pro setkávání českých žen s ženami z řad migrantů při společné práci. *Recyklační dílna* byla napojena na projekt *HFC* a stala se základem pro projekt *InBáze* (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09). Na uprchlické rodiny se orientoval také jiný český projekt, který se vyvinul ze spontánní činnosti příznivců Berkatu, s názvem *Přátelská pomoc uprchlíkům*, jehož cílem bylo navázat osobní vztahy mezi Čechy a uprchlíky (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>, 7.4.09). Jak došlo k rozšíření aktivit Berkatu zaměřených na příchozí cizince do Česka opět popisuje jedna z respondentek:

„(...)protože vlastně komunitní centrum InBáze vzniklo z myšlenky Přátelský pomoci. Že se na nás začali obracet uprchlíci z těch zemí, z Afghánistánu a z Čečenska a chtěli to prostě s náma konzultovat, chtěli různou pomoc. Když pomáháte tam, tak pomozte taky tady nám. Jo? A nám se stejská a tak. A my jsme to chtěli dělat s těma uprchlíkama tak, abysme je propojili s tou zemí, že my jsem na rozdíl od jinejch organizací nezačali hned dělat s uprchlíkama, ale nejdřív jsme začali pracovat v těch zemích, kde se stalo to, proč oni uprchli. A pak teprve z toho vznikla ta naše pomoc těm uprchlíkům a z toho vlastně vznikla ta myšlenka toho komunitního centra InBáze.“ (R 2, ř. 171)

V roce 2005 pokračovalo o.s. Berkat také ve své činnosti v Čečensku. Ženské centrum *Iman* se přeměnilo v *Centrum pro rodinu v Grozném* s názvem *Semja* či *Doezal* (česky „Rodina“), které mělo sloužit jako vzdělávací centrum a rovněž poskytovalo výdělek pro sociálně slabé ženy. Tímto počinem Berkat inicioval vznik partnerské organizace, kterou si založily samy ženy v Čečensku, a od té chvíle se projekty v Čečensku realizují na bázi partnerské spolupráce (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=260>, 7.4.09). Projekt je financován z prostředků Ministerstva vnitra ČR. Prostřednictvím nově vzniklého centra pokračoval také projekt *Přátelská pomoc rodinám v Grozném* a začal se připravovat nový výjezd taneční skupiny *Maršo* s názvem *Tancem proti terorismu* (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=260>, 7.4.09).

V Afghánistánu pokračoval i přes obtíže s odbytem projekt *HFC*. Úspěšně také pokračoval projekt *Adžamal* i projekt *Breaking the Circle*, v rámci něhož měl Berkat na starosti provoz chráněných dílen v kábulské psychiatrické léčebně. Zejména se jednalo o šicí a vyšivací dílnu a také o výuku gramotnosti pro ženy, obojí pod vedením místních žen (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=260>, 7.4.09).

V Čechách pokračovaly *Bazarety* a výstavy, v říjnu skončila stáž čečenského chlapce v Čechách, ale projekt zahraničních stáží pro děti z Čečenska měl nadále pokračovat, i když za pozměněných podmínek (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=260>, 7.4.09). V roce 2005 se konal nultý ročník pouličního happeningu s názvem *RefuFest aneb PřišelSvátek*, který byl vyvrcholením společné práce uprchlíků, dobrovolníků a organizací. Cílem bylo pomoci „příchozím“ se odreagovat, setkat se a soustředit se na lepší stránky života (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=260>, 7.4.09). Rovněž začaly práce na vybudování komunitního centra *InBáze*, které se mělo zaměřit na integraci cizinců a mělo se stát provozním zázemím celé organizace, které již nebylo dostačující (schůze se konaly po bytech, pak organizace pronajala první kancelář, která však nevyhovovala) (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=260>, 7.4.09; R 8, ř. 98).

Rok **2006** byl pro o.s. Berkat zlomový. S rozšířením aktivit a s rostoucím objemem práce vznikla potřeba zaměstnávat více lidí na plný úvazek. S tím souviselo také otevření komunitního centra *InBáze* v květnu 2006 (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=389>, 7.4.09). Počátek tohoto dlouhodobého projektu znamenal značný posun v celé povaze organizace – změnilo se jednak financování (ze sbírek a soukromých darů se částečně přešlo na granty), jednak se proměnila i povaha činnosti – v komunitním centru již nepracovali lidé dobrovolně, ale tato práce se stala jejich profesí. Od této chvíle se povaha činnosti organizace do hloubky proměnila a především rozdělila: na českých projektech pracují vedoucí z velké většiny jako zaměstnanci, na zahraničních projektech naopak stále jako dobrovolníci, což působí, jak řada respondentek přiznává, nemalé potíže (R 3, ř. 278).

Právě moment zlomu je v rozhovorech hojně reflektován – některé respondentky jej uvítaly jako pokrok ve vývoji organizace, jiné jej hodnotí spíše negativně jako zpronevěření původním principům drobné, adresné a dobrovolně vykonávané pomoci. Ty, které hodnotí posun ve fungování organizace jako spíše pozitivní, se vyjadřují v tom smyslu, že znamenal velký posun kupředu, zkvalitnění sužeb a především profesionálnější přístup k práci.

„No, já myslím, že celkově s tou profesionalizací té organizace dochází k určitým posunům. Jsou lidi v týchle organizaci, který to viděj negativně, já myslím si, že některý ty posuny nejsou úplně pozitivní, ale většinu z nich vidím jako pozitivní, protože tou

profesionalizací sice nabývá strašného toho, já nevím papírování (šeptem, pozn. přepis.) a podobně, na druhou stranu se některý věci velmi ulehčují. Přirozeně, že se tam ztrácí možná ten náboj původní pospolitosti, na druhou stranu v tý čistě dobrovolnický práci je velmi mnoho amatérismu, která... jako ta dobrá vůle prostě nestačí. (...) v týhle fázi se ztrácí strašná spousta šancí, protože když je to čistě dobrovolná organizace, tak to nemá vůbec žádnou strukturu a potom vlastně @ nikdo neví a velej všichni a ono to je všechno hezký, ale ono to taky ne vždycky jde. Protože oni jsou to ne jenom ty (nesrozumitelné, pozn. přepis.), ale taky povinnosti, a jestliže ty nejsou přesně rozdělený, tak dochází trošku k takovej situacím, který se ne úplně dobře řešej. Takže určitě tady v Berkatu nastal tou velikou expanzí velikej posun, ale já si myslím, že organizace týhle velikosti už nemůže fungovat tak, jak fungovala v roce 2002, prostě to nejde. A to je dost těžko... Ale já přitom si myslím, že si může zachovat určitý prvky toho, co bylo, a přijmout něco, co je.“ (R 5, ř. 38)

Negativní reflexe obsahuje přesvědčení o tom, že se tímto zlomem Berkat proměnil ve zcela jinou organizaci.

„No a potom nějak, já vlastně nevím, jak to bylo, já jenom vím, že jsme seděly a říkaly: no a teď bude tam nějaký grant nebo něco a budeme tam mít zaměstnance a nebudeme a tam, aniž nám to ještě došlo, protože jsme byly volný, došlo ke zlomu. Jo a my jsme ho vlastně zjistily až zpětně, po několika letech, protože se to začalo rozvíjet jaksi samspádem. No prostě jsme pochopily, že tohle je v podstatě neslučitelný. Bud' je to společenství, je jako parta, která si drží, prostě je třeba držet ty principy, pokud je neudržím, tak se to vyvíjí nějak jinak podle jinejch principů. Takže podle mě k tomuhle došlo a to je asi zákonitej vývoj potom, když to člověk neukočíruje, jo, protože my jsme nic nekočírovaly, že jo. My jsme neměly žádnýho předsedu, protože to byla činnost, která se dala takhle nějak uchopit, jo? No, ale jakmile jsme se pustily do grantů a první požádaly o granty, tak ty už člověka strhnou někam jinam, jo, protože už tam je zaměstnanec a ten zaměstnanec, aby moh dělat další, už musí žádat o další grant a už vlastně je to někam jinam! Už to začne být do množství a už to jakoby převálcuje tu myšlenku tý improvizace a toho malýho (...). A my jsme se začaly proměňovat v tu organizaci, kterou jsme vlastně nechtěly, jo? Takže nevím, co vám říkaly ostatní kolegyně, ale já myslím, že dneska je Berkat někde úplně jinde a ten původní Berkat někam zmizel jakoby.“ (R 7, ř. 44)

V květnu 2006 bylo tedy otevřeno komunitní centrum *InBáze*, jehož hlavními cíli jsou: vzdělávání, rekvalifikace, poradenství, multikulturní setkávání, provoz dobrovolnického centra *Berkat dětem*, provoz šicí *Recyklační dílny* a provozování *Etnocateringu* (tj. catering, který zajišťují migrantské ženy, které vaří své národní pokrmy)

(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=389>, 7.4.09). V roce 2006 proběhl rovněž první oficiální ročník *RefuFestu* a pokračovaly *Bazarety Berkatu* spojené s módními přehlídkami. Pokračovaly také putovní výstavy a podruhé přijela taneční skupina čečenských dětí Maršo (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=389>, 7.4.09).

V Čečensku nadále fungovalo komunitní centrum *Doezal*, které organizuje šicí kurzy, počítačové kurzy, kurzy zdravotnické, setkávání žen, podvalščiků (lidí ze sklepů), výuku češtiny a taneční kurzy skupiny *Maršo*. Vznikla zde rovněž zakázková šicí dílna pojmenovaná podle její vedoucí *Salon Chava* (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=389>, 7.4.09).

V Afghánistánu se podařilo překonat problémy projektu *HFC*. Na projekt *Adžamal* navázal projekt *Zdravé oči pro Afghánistán*. Úspěšné byly také šicí dílny v rámci projektu *Breaking the Circle*.

V roce **2007** radikálně vzrostl obrat finančních prostředků organizace a vznikla potřeba skloubit profesionální část práce organizace s tou dobrovolnickou a bilancovat nad činností, což bylo důsledkem zlomu, který se započal již v roce předešlém (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Výroční zpráva o.s. Berkata za rok 2007, s. 4, 7.4.09). Toto skloubení se dodnes úplně nepovedlo a je nadále předmětem diskuse napříč celou organizací. Jak vyplývá z rozhovorů, existují zde již od začátku dva tábory: jeden je poněkud „anarchističtější“ a prosazuje neformální vedení organizace i projektů (P 7, ř. 60), druhý potom prosazuje přístup vedoucí k větší profesionalizaci a stádium nadšenecké skupinky lidí toužících pomáhat považuje za přežitek, který nelze aplikovat na dnešní situaci, kdy se organizace značně rozrostla (R 8, ř. 225). Obě skupiny jsou nakonec s vývojem poněkud nespokojené, protože jedněm se zdá, že profesionalizace pokročila až moc, druhým zase, že příliš málo. Z těchto důvodů se z Berkatu stáhlo již několik jeho členek (R 8, ř. 238). Z reakcí respondentek vyplývá, že tuto skutečnost vnímají jako problém, který bude potřeba do budoucna řešit a jednou pro vždy rozhodnout, jakou povahu bude práce na projektech mít.

„Jakmile jsou na tom lidi závislí finančně, tak budou vystupovat jinak než ty dobrovolníci. A pak se stane přesně ten moment, kdy dělaj dva lidi stejnou práci, jeden je za ni placenej, jeden ji dělá dobrovolně. Což tomu dobrovolníkovi v zásadě nijak nevadí, ale je jasný, že je to v konfliktu. Teď v Rakovicích byl Silvestr, no, tak tam přijeli nějaký lidi jako dobrovolníci slavit Silvestra, ale přijeli tam lidi jako služebním autem, tak to prostě koliduje, tady nastává podle mě neslučitelný, v jednom momentě to začne jít proti sobě.“ (R 7, ř. 186)

„Takže financování takovýmhle způsobem, jo, že ty zahraniční programy ty jsou víceméně přes sponzoring. A hlavně jako v nich pracujou lidi úplně zdarma, jo. Že je sponzorujou svým vlastním časem a svýma vlastníma penězma. Na rozdíl teda od těch,

který jsou sponzorovaný velkejma penězma, a většinou jsou to ty programy pro uprchlíky, kde jsou lidi zaměstnaný, takže je to na takový profesionálnější. Jsou tyhle ty dvě části prostě jinak založený. A jako dělá to problémy a nějakým způsobem jako teď už dva roky to řešíme a budeme to muset – já jsem si vždycky myslela, že se to dá komplementárně doplňovat – ale prostě dělá to, v tom manažeringu to dělá problémy. My jsme to pokusili se řešit jako formou rady, ale moc to neprospělo, takže to budeme muset řešit ještě trošičku jinak.“ (R 3, ř. 278)

„Jo a my jsme se snažily tady jezdit po těch různých akcičkách a prodávat a plno nápadů, plno nápadů lze realizovat, ale za podmínek, který jsme my potřebovaly, takže grant a kam co směřovat. No, ovšem tam došlo ke konfliktu, protože AB s CD měly pocit, že ne, že touhle cestou nechtěj jít, oni to prostě zjevně chtěly jako dinosauři, brontosauři. Takže my jsme řekly, tak ne prostě. My jsme to potom řešily, to bylo velmi složitý, koncem roku 2007, kdy jsme to pořád vykládaly, protože ono to bylo jako velmi těžko pochopitelný, že nám nikdo nevěřil a říkali: prosím tě, to není možný, se prostě dohodnete, ale my jsme se nedohodly. Nešlo to. Prostě to nešlo, protože ty představy, nemůžete dělat potom něco ve svém volným čase, obětovat tomu jakoby všechno, když vlastně plníte rozkazy nebo příkazy někoho jiného. To byl ten strašnej problém.“ (R 8, ř. 225)

V Čechensku probíhal poslední rok realizace komunitního centra *Doezal*. To se stalo základnou pro sdružení *Fond Semja*, které založily čečenské ženy, kterým Berkat původně pomáhal (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Výroční zpráva o.s. Berkat za rok 2007, s. 5 7.4.09).

V centru byly zahájeny přípravy na otevření *Praktického rodinného institutu Eva*, který má v budoucnu sloužit k praktickému vzdělávání dívek z neúplných rodin. Centrum *Doezal* pokračovalo ve svých vzdělávacích, servisních i výtěžných aktivitách. Rovněž projekt *Přátelská pomoc rodin rodinám* se nadále rozvíjel (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Výroční zpráva o.s. Berkat za rok 2007, s. 9, 7.4.09).

Afghánské projekty se i v roce 2007 ubíraly podobným směrem – šlo tedy zejména o projekt *HFC*, v němž se počet participujících žen zdvojnásobil, projekt *Zdravé oči pro Afghánistán*, který byl zakončen tím, že se transplantace dějí nadále bez přispění Berkatu, a projekt *Breaking the Circle*, který byl v lednu 2008 předán afghánské psychiatrické léčebně. Nově začal Berkat spolupracovat na projektu Ministerstva vnitra ČR s názvem *Medevac*, který se věnuje převozu afghánských dětí na léčení do Čech (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Výroční zpráva o.s. Berkat za rok 2007, s. 13 – 15, 7.4.09).

V českém prostředí došlo k dalšímu rozvoji komunitního centra *InBáze*, jehož specifickým je „přímé vytváření placených pracovních příležitostí pro spolupracující příchozí cizince“ (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=43> – Zpráva za rok 2006-2007 a výhled na rok 2008, s. 4; 7.4.09). Jedním ze způsobů vytváření těchto placených pozic je působení *Ethnocateringu*, šicí dílny, výuky exotických jazyků a zajišťování administrativního zázemí. V *InBázi* probíhají již od jejího založení také multikulturní ženské a mužské skupiny *Kruhy*, výuka češtiny a angličtiny, šicí dílna, dětský koutek, v prostorách probíhají akce pro děti i různé jubilejní večírky. *InBáze* je administrativním centrem celé organizace i centrem, kam chodí migranti za radou a pomocí a kde si dávají schůzky (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Výroční zpráva o.s. Berkat za rok 2007, 7.4.09; R 4, ř. 92).

V létě 2007 si o.s. Berkat pronajalo od Karla Schwarzenberga tvrz v Rakovicích v okrese Písek. V roce 2007 probíhaly rekonstrukční brigády a centrum se otevřelo v dubnu 2008 v rámci projektu *Pontes – Mosty Berkatu*. Náplní centra jsou intenzivní kurzy českého jazyka, vzdělávací multikulturní kurzy pro českou veřejnost, pobyty migrantských rodin a dětí. V roce 2007 rovněž proběhl *RefuFest* a další *Bazarety Berkatu* (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Výroční zpráva o.s. Berkat za rok 2007, s. 22 - 23; 7.4.09).

V roce **2008** pokračovaly všechny aktivity o.s. Berkat, přínosem bylo zejména otevření komunitního centra v Rakovicích. Za „*inovativní a kreativní činnost*“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=413>, 7.4.09) v tomto centru získalo o.s. Berkat cenu SozialMarie.³ V afghánské sekci došlo k výměně pracovníků, ale v současné době projekty fungují, v místě prostřednictvím afghánské pracovníce.

Na rok **2009** plánuje čečenská sekce Berkatu otevření *Praktického rodinného institutu Eva*, který by poskytoval praktické vzdělání dívkám z neúplných rodin – kurzy v rámci tohoto institutu jsou jednak praktické (vaření, šití, první pomoc, osobní estetika, zvládání stresových situací), jednak kvalifikační (počítače, angličtina, základy práva, historie, účetnictví) (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=465>, 7.4.09). Inspirací pro vytvoření tohoto institutu byly, podle jedné z hlavních iniciátorek, Jany Hradilkové, podobné dívčí školy z konce 19. stol. u nás (http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_po=1967, Hovory na bělidle, 25.11. 2008). Tento projekt je financován z projektu *Medela* a na jeho podporu byla v listopadu 2008

³ Cenu SozialMarie vyhlašuje rakouská soukromá nadace „Unruhe“. Touto cenou jsou vyznamenány inovativní a kreativní sociální projekty působící v okruhu 300 kilometrů od Vídně. Zdroj http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696/_s.155/9318?ks=1425&docid=114160, 7.4.09.

vydána kniha *Pohádky z jiných světů*. Fakt, že sama autorka tohoto projektu připouští podobnost s dívčími školami z 19. stol., kdy se u nás formovalo feministické hnutí, považují za významný vzhledem k mým výzkumným otázkám. Zdá se tedy, že jistý druh feministického uvědomění v organizaci existuje a že projekty jsou ovlivněny genderovým složením cílové skupiny.

Celkově tedy z vývoje organizace vyplývá několik závěrů. Ačkoli se občanské sdružení na svém počátku vymezilo vůči způsobu fungování velkých neziskových organizací a ustavilo se jako dobrovolné sdružení usilující o minimální náklady, vývoj ukázal, že tento způsob vedení organizace není vzhledem k expanzi projektů dlouhodobě udržitelný. Sdružení se tedy profesionalizovalo, proměnilo se také financování. Tento proces však nebyl bezbolestný a dodnes pokračuje uvnitř organizace diskuse o dalším směřování. Projekty o.s. Berkat jsou několikerého druhu: je možné je rozdělit geograficky (v Česku, v Afgánistánu, v Čečensku), ale také tematicky (projekty zaměřené na ženy a děti, zdravotnické projekty, projekty pro migranty). Za důležité zjištění pro mou práci považuji to, že velká část projektů je zaměřena na ženy.

5.2. Analýza dokumentů

V metodologické části jsem již popsala, jak jsem získala analyzované dokumenty a co mě vedlo k tomu, že jsem je kódovala jako celek.

Většina analyzovaných textů pochází z internetových stránek občanského sdružení. Jedná se tedy o texty, které se obracejí jak k široké veřejnosti, k lidem, kteří navštíví stránky poprvé, tak potom i ke stálým podporovatelům sdružení. Texty mají za úkol předat čtenářům informace o činnosti a vyložit její smysl. Celkově je cílem těchto dokumentů zaujmout pozornost a případně také získat další zájemce a přispěvatele, neboť za texty je často uvedeno číslo účtu či jiná výzva k pomoci. V případě dopisů z cest do afghánských vesnic se adresátkami stávají samy členky sdružení, tyto dopisy jsou součástí komunikace mezi českou a afghánskou stranou projektu. Přesto jsou tyto dopisy zveřejněny a informují zájemce z řad veřejnosti o konkrétním průběhu návštěv ve vesnicích. Další články jsou rozhovory s členkami organizace o konkrétní pořádané či proběhlé akci. Rovněž v nich se můžeme dozvědět o činnosti organizace, o konkrétních lidech a jejich zkušenostech a pohledech na problematiku. Dle mého názoru je cílem všech dokumentů z webových stránek Berkatu to, aby byla činnost co nejtransparentnější, aby si lidé mohli konkrétně přehledně o úspěších i problémech organizace.

Další články jsem našla na webových stránkách *feminismus.cz* pod záložkou „multikulturně,“ jeden článek také ve zpravodaji Gender Studies – už to, že jsem je našla právě zde, by mohlo být dle mého názoru přínosem pro mou výzkumnou otázku. Zmíněné články jsou obecnějšího charakteru, obracejí se ke čtenářům a čtenářkám webu, tedy k lidem, kteří se zajímají o genderovou problematiku. Články jsou vydány vždy při příležitosti nějaké konkrétní události – vydání knihy, prohlášení k události, blížící se akce, zahájený projekt. Jejich úkolem je rovněž získat další příznivce, neboť na konci jsou vždy uvedeny kontaktní informace. Jako paradoxní se mi jeví fakt, že o.s. Berkato není zařazeno do seznamu ženských organizací, přestože má na Gender Studies přímé vazby.

Jeden článek jsem potom našla na stránkách *Econnectu* a jeho účelem bylo rovněž informovat o právě započatém projektu, obecně o jeho cílech. Tento článek rovněž oslovoval veřejnost.

Autorkami jednotlivých dokumentů byly z velké většiny mé respondentky, ženy činné v jednotlivých projektech zaměřených na ženy.

Z analýzy mi vyšlo několik témat, která charakterizují cíle, cílovou skupinu, formy pomoci, vztahy mezi poskytovateli a příjemkyněmi pomoci a to, jak se poskytovatelky staví k otázkám kulturních a genderových odlišností. Získané poznatky shrnuji v následujícím textu a budu je posléze porovnávat s informacemi, které jsem získala analýzou rozhovorů a zúčastněného pozorování. Všechny poznatky potom budu konfrontovat s teoriemi nastíněnými v teoretické části.

Následující text strukturuji podle jednotlivých kategorií nalezených uvnitř hlavních tematických okruhů.

5.2.1. Cíle

- zakotvenost v realitě
- konkrétnost cílů
- společenství jako cíl
- aktivizující a osamostatňující cíle – štafeta pomoci
- cíle hodnotové : dobré jméno, dobrá vůle
- kontinuita cílů - stálost a udržitelnost cílů

Cíle jsou formulovány v dokumentech velice jasně. Hlavním cílem – nebo spíše cílovou vizí – je vytvořit *dlouhodobou, kvalitní a oboustranně aktivní spolupráci*, která povede k *vytvoření komunit, společenství* (nejen v místě, ale také na mezinárodní a multikulturní úrovni) a k *osamostatnění* příjemců pomoci. Kromě této hlavní vize se v textech samozřejmě objevují ještě cíle dílčí a konkrétní, které mají sloužit k plnění hlavní vize.

„...projekt, který by měl posunout centrum dál směrem k vytvoření komunitního centra s kombinací svépomoci, poskytování služeb, drobného podnikání, vzdělávání a osvěty.“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=35>, 12.10.08)

„...vytvořit fungující svépomocnou komunitu sdruženou kolem centra.“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=35>, 12.10.08)

Cíle jsou v dokumentech definovány jako *stálé, dlouhodobě udržitelné a aktivizující*. Formulace momentálních, dílčích cílů vychází z praxe, z momentálních potřeb, a proto se tyto dílčí cíle liší, a to nejen v jednotlivých zemích, ale také např. v jednotlivých vesnicích v Afghánistánu, kde Berkat působí. Tyto konkrétní dílčí cíle jsou hledány a formulovány společně s adresátkami pomoci. Dílčí cíle se také postupně a záměrně mění – od těch nejmateriálnějších (nakrmit hladové) až po vzdělávání a osvětu (poskytnout vzdělání

v obchodních záležitostech, naučit číst a psát, naučit na počítači atd.). Cíle osvětové a vzdělávací jsou sice vysoce žádoucí, ale opět slouží jen jako krok k cíli hlavnímu, k osamostatnění.

V dokumentech však nejsou zmíněny pouze cíle materiální, ale cílem je také *vybudování hodnoty – dobrého jména* nebo pěstování *dobré vůle* mezi lidmi, která souvisí s vytvářením společenství. Velký důraz je tedy v dokumentech kladen na vytvoření *aktivního společenství lidí*.

„Sen o bilaterální sociálně-podnikatelské podpoře nebude snadné naplnit, ale nechceme se ho vzdávat, protože v sobě nese to dobré, co působí blahodárně na depresi, pasivitu a demoralizaci: zážitek přátelství, schopnost přispívat společně dobré věci, starat se o sebe, leč nikoli na úkor druhých. Tím vším společně s přáteli z Čechenska vytváříme společnou půdu, kudy sice nikdy nebudou protékat velké peníze, ale kde chceme udržet a pěstovat především to, co potřebujeme k životu všichni – dobrou vůli.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=198>, 12.10.08)

Toto společenství je jednak cílem zde v Čechách, kde je cílem integrovat „příchozí“ do české společnosti a vytvořit tak společenství příchozích a Čechů, ale také v zahraničí, kde jde pracovním Berkatu o vytvoření aktivního společenství lidí sdruženého kolem společného zájmu. Toto aktivní společenství má fungovat jednak uvnitř jednotlivých komunit, tak i mezi kulturami (tzn. že např. do společenství kolem čečenského rodinného centra patří také příznivci z Čech a do společenství žen z afghánských vesnic patří také ženy, které si kupují jejich výrobky). Společenství kolem sdíleného zájmu je v dokumentech zmiňováno dokonce jako *lék* na životní chmury a deprese (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=198>, 12.10.08).

Formulace cílů ukazuje na to, že ve vztazích poskytovatelek pomoci a adresátek pomoci nejde o vztah jednostranný, donorský, ale o *vztah oboustranný, aktivní a podmíněný oboustrannou péčí* o tento vztah a o společný zájem (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=298>, 12.10.08).

Celkově nejsou cíle politické, týkají se zejména jednotlivců, komunit, cílem je *osamostatnění*, ne však v politickém smyslu (podněcovat v adresátech nespokojenost s vládou v zemi atp.), ale ve smyslu *ekonomickém*, tímto osamostatněním se myslí schopnost samostatně přežít a fungovat.

5.2.2. Cílová skupina

- jasně stanovená a přímá cílová skupina i nepřímá cílová skupina

- výběr cílových skupin motivován cílem zprostředkovat konkrétní vztahy – cílová skupina na obou stranách – příjemci i česká veřejnost
- přirozeně a prakticky zvolená pomocí monitoringu potřeb
- cílová skupina jako nositel štafety pomoci

Na začátku všech projektů o.s. Berkat jde o pomoc těm, kteří si zatím neumějí pomoci a o jejich aktivizaci, aby si pomoci uměli, tedy o tolikrát v dokumentech zmiňovanou „*pomoc těm, kteří si umějí pomoci*“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=40>, 12.10.08). Především se jedná o pomoc rodinám, ženám a dětem, jde o poskytnutí něčeho, co jim pomůže dál žít samostatněji. Někteří lidé z cílové skupiny, s nimiž je Berkat v kontaktu delší dobu, se postupně mění v kolegy a kolegyně pracovníků Berkatu – což je také záměr Berkatu: přechod od příjemců k poskytovatelům pomoci, který jsem nazvala jako *štafetu pomoci*.

Cílová skupina tedy zůstává stejná, mění se ale lidé, kteří pomoc přijímají, stávají se z nich ti, kdo posléze pomoc poskytují. Cílová skupina se mění v reakci na konkrétní situaci. Někteří členové cílové skupiny jsou *přímí* (ženy a děti) – jiní jsou *nepřímí* (celá komunita). Do cílové skupiny však nejčastěji patří chudí lidé, ženy a jejich děti, neúplné rodiny, sociálně vyloučení. V Čechách potom do cílové skupiny patří všichni migranti. Skrze ženy a děti je pak např. v Afghánistánu cílovou skupinou i celá komunita. Česká veřejnost je vždy zahrnuta do projektů jako cílová skupina, a to aktivně. Obě cílové skupiny – jak Češi, tak cizinci, jsou ve vztahu. Příznivci občanského sdružení přispívají velice často konkrétně na konkrétní lidi, o kterých mají možnost získat informace – tzn.: mohou znát jejich osudy, jména, příběhy, problémy.

„*Na jedné straně jsou země, kde lidé trpí důsledky válečného teroru, na druhé straně země, kde lidé žijí ve stabilitě, míru a blahobytu (...). Berkat vyhledává a pomáhá vytvářet přátelské kontakty lidí na obou stranách.*“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=173>, 12.10.08)

Cílová skupina je vždy *prakticky zvolená* podle aktuálních potřeb. Nikdy se proto nejedná o pomoc pro pomoc, vždy se v dané oblasti hledají ti nejpotřebnější, nejčastěji pomocí monitoringu, přímým působením v dané oblasti (to platí pro Česko, Čechensko i Afghánistán) (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=34>, 12.10.08).

V zahraničí se cílová skupina skládá především z žen a dětí, rodin – v Čechách jsou rovnocenně zastoupeni muži, i když stále převažují aktivity především pro ženy a děti.

„*To přišlo samo, přirozeně, protože Berkat začínaly téměř samé ženy, jak známo, a protože je, jak se říká, „bližší košile než kabát,“ volily jsme ženy jako ty, o které opřeme své aktivity.*“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=234>, 12.10.08)

5.2.3. Pomoc

- pomoc jako podpora
- pomoc jako dohled
- pomoc jako konec pasivity
- pomoc jako poskytnutá šance
- pomoc jako zprostředkovatel vztahu
- postupná iniciovaná svépomoc – pomoc jako cesta k osamostatnění
- pomoc jako soucit proměněný v čin – viz motivace

Formulace cílů má samozřejmě vliv na typ poskytované pomoci. Formy pomoci se opět liší v jednotlivých zemích i uvnitř těchto zemí podle typu projektu. Pomoc má opět za úkol *aktivizovat její příjemce* k samostatné činnosti, ke *svépomoci*. Pomoc je netradiční a originální právě tím, že nemá být donekonečna poskytována z jedné strany, ale slouží spíše jako podaná ruka, *poskytnutá šance*, takže závisí zcela na jejich příjemcích, jak účinná tato pomoc bude, jak ji využijí k tomu, aby si pomohli sami.

„*A je jasné, že stačilo jedno jediné kratičké setkání a jim všem došlo, že Berkat není spolek, fungující na principu klasického donátorství, ale že velký díl za další vlastní i společnou existenci leží na jejich bedrech – tedy na způsobu, jakým společně s námi dokáží vytvořit z Imanu „bezpečně otevřený“ prostor, kam bude možné docházet podle potřeby nikoli jen dočasně, ale za účelem společně i individuálně prospěšného podnikání.*“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=37>, 12.10.08)

Poskytnutá pomoc tedy *vytváří nutně vztah* – bez vytvoření osobních vazeb a vztahů by pomoc nebyla možná, protože vyžaduje otevřenost, spolupráci, aktivní komunikaci. Poskytovaná pomoc má jednak formu *podpory* – ať už finanční slovní či psychosociální, jednak se ale projevuje také jako *dohled*. Poskytovatelky pomoci dohlížejí nad činností příjemkyň, nad tím, zda pomoc nezneužívají, zda nejsou příliš pasivní, podněcují je a dokonce nutí k aktivitě, k zodpovědnosti, k dodržování pravidel spolupráce.

„*Trváme na tom, aby přišly s nápady samy. Aby jim patřily.*“ (<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=192293>, 7.4.2007)

„Takže se snažím urputně donutit je k tomu, aby vyšivaly a šily...“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=173,12.10.08>)

Jelikož není pomoc nekonečná, ale má aktivizovat ke svépomoci, je obtížné hovořit o „poskytovatelkách“ pomoci a jejich „příjemkyních“ či „adresátkách,“ protože tyto pojmy přesně nevystihují, o co Berkatu jde a jak jeho pomoc funguje. Přesto toto pojmosloví ponechávám, aby bylo jasné, kdo je iniciátorem procesu pomoci.

V dokumentech je sice zmíněna česká veřejnost jako součást cílové skupiny, jako ten, kdo má tvořit vztah s migranty, Čečenci a Afghánci, avšak o tom, jak je této skupině pomáháno, dokumenty mlčí.

5.2.4. Vztahy mezi příjemkyněmi a poskytovatelkami pomoci

Osobní rovina

- partnerství a přátelství mezi příjemkyněmi a poskytovatelkami
- intimní rovina ve vztazích – vztah jako vyjádření ženské solidarity
- společné hodnoty jako most rozdílnosti
- Berkat jako zprostředkovatel vztahů
 - o výrobky jako mediátor vztahu
 - o zprostředkování informací
 - o zprostředkování osobních setkání

Pracovní rovina

- oboustranná komunikace jako základ – přímé zjišťování tužeb a potřeb, komunikace založená na konsensu
- učitelská a mentorská role poskytovatelek pomoci
- oboustranná odpovědnost za partnerské pracovní vztahy
- trénink tvrdých obchodních vztahů
- boj se soucitem
- posilování komunitního myšlení uvnitř skupin

Reakce adresátek

- různá míra pochopení adresátkami
- kreativita a inovace adresátek
- nejednoznačné přijímání cílů

Ve vztazích lze spatřovat dvě roviny – rovinu *pracovní* a rovinu *osobní*. Osobní a pracovní rovina se navzájem prolínají, nelze je přesně vymezit – např. radost z provedené práce, důvěra vložená do adresátek, víra v jejich schopnosti i spory ohledně výrobků apod. se nutně promítají jak do osobního vztahu, tak do vztahu pracovního.

Vztahy k ženám nejsou stejné v Afghánistánu, v Čechách a v Čečně. V Afghánistánu je vztah více založen na *poskytování pomoci a rad*, poskytovatelky pomoci vystupují jako *šéfové*, nositelky obživy, šance na přežití – přesto je kontakt nejen pracovní, ale i osobní. Mezi ženami mají oblíbenkyně, se kterými si povídají o běžných problémech a „ženských“ tématech, neřeší jen práci. Pracovní otázky většinou poskytovatelky řeší s neformálními vedoucími. Při řešení pracovních otázek vystupují poskytovatelky pomoci jako mentorky, udílejí rady, rozdávají práci, ale také naslouchají, zjišťují potřeby přímým dotazováním.

V Čečně se z adresátek pomoci se postupně staly *kolegyně, kamarádky*, vztah je reflektován jako více *partnerský*, adresátky jsou sice také závislé na pomoci z Čech, ale ne již tolik jako ženy v afghánských vesnicích, mají vlastní projekty, realizují své nápady, realizují základní myšlenku Berkatu o štafetě pomoci.

„pro nás přestali být anonymními zaměstnanci zařízení, jehož je Berkat sponzorem a stali se našimi přáteli a kolegy...“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=37>, 12.10.08)

I přes to se však objevují pracovní *nedorozumění*, především přehnaná očekávání o finanční podpoře z Čech (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=234>, 12.10.08).

O vztazích Češek a adresátek pomoci z řad migrantek se v dokumentech příliš nemluví, pouze jako o klientkách, které využívají služby komunitního centra, popř. jako o zaměstnankyních kanceláře nebo Ethnocateringu. Z některých klientek se stávají kolegyně, případně podřízené.

Osobní rovina ve vztazích je, jak již bylo zmíněno, nutná pro úspěšné naplňování cíle postupné svépomoci a cíle aktivní komunity. V dokumentech se objevovaly výroky, které svědčí o vytvoření skutečně srdečných osobních vztahů mezi adresátkami pomoci a jejími poskytovatelkami. Právě *partnerské vztahy* jsou tím, co je záměrem celé pomoci. Pro vytvoření takovýchto partnerských vztahů je však nezbytné *osobní setkávání*, z něhož pak obě strany čerpají. Právě osobní rovina je tedy velice zdůrazňována. Je základem pro společnou činnost.

„A k pravidelným návštěvám se upínáme téměř jako k záchytným bodům – jsou pro obě strany velmi důležité, protože právě při nich si nejen uvědomujeme tu obrovskou rozdílnost kontextů, ze kterých pocházíme, ale zároveň společně prožíváme situace, které internet ani mobil neumožní. Tehdy poznáváme „drug druga“ a z toho pak těžíme po dobu,

kdy se nevidíme. Z jejich reakcí je čím dál tím patrnější, že objevují cenu kolegiality a přátelství někoho, kdo žije úplně jinde.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=234>, 12.10.08)

Z výroků, které se týkají vztahů, lze vyvodit jednak oboustrannou radost ze setkávání, ze vzájemného přátelství, ke kterému však patří nutně také *spory a nedorozumění*.

„Sprátelili jsme se, dokážeme se i pohádat, ale vztahy, které jsou mezi námi, jsou partnerské.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=173>, 12.10.08)

V osobní rovině vztahů hraje velkou roli také *osobní obdiv poskytovatelek pomoci k jejím adresátkám*.

„Já se jim obdivuji už jen za to, že ještě existují a mají energii něco dělat.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=53>, 12.10.08)

V dokumentech sepsaných poskytovatelkami pomoci se objevuje také *vize toho, jak by vztahy měly vypadat*, na čem by měly být vystavěné. Poskytovatelky pomoci *chtějí stavět na rozdílnosti*, chtějí nalézat společné pozitivní hodnoty v rozdílných zkušenostech a kulturách, navzájem se obohacovat.

„Jsme si vědomi rozdílnosti vztahových struktur v naší společnosti a ve společnosti vaší – přesto věříme, že budeme stavět na tom, co je nám společné.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=298>, 12.10.08)

Přátelství či partnerství však nelze navázat se všemi adresátkami pomoci. Jmenovitě jsou v dokumentech zmiňovány pouze výrazné osobnosti, ženy vůdčí, se kterými je vztah hlubší i komplikovanější.

Různá jsou také *témata hovorů* při setkáních – pokud pomineme pracovní záležitosti, při osobních rozhovorech se často objevují velice intimní témata, tzv. *ženská témata*, řeší se i vztahy s muži, objevují se náznaky *ženského „spiklenectví“* – z dokumentů je přímo i nepřímo rozeznatelná jakási *ženská solidarita*.

„Tak jsme si pěkně zanáдали na chlapy...“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=129>, 12.10.08)

„Jestli jsem někdy zažila ženskou solidaritu přímo hmatatelnou, je to tady.“ (<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=192293>, 7.4.2007)

Poskytovatelky pomoci z Berkatu nejsou pouze v tomto dvoustranném vztahu k adresátkám pomoci, ale působí rovněž jako *zprostředkovatelky vztahů* na dálku. Setkání s jiným světem, zprostředkování vztahů s lidmi v Čechách se děje jednak prostřednictvím výrobků, které ženy vyrábějí, jednak prostřednictvím osobních setkání s cizinci. Vztah vzniká také slovní výměnou informací, vyprávěním o rozdílných kulturách. Takovéto

zprostředkování je v dokumentech reflektováno jako žádoucí, protože jeho dopad je podle pisatele oboustranný a dlouhodobý.

„Zprostředkování těch dobrých setkání s ‚jiným‘ světem je způsob pomoci, která není materiální, ale na základě toho, co jsme poznali, má dlouhodobý efekt. A to na obou stranách.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=274>, 12.10.08)

Rovněž *pracovní rovina* vztahů má ještě své hlubší členění. Pracovní vztahy jsou více *vymezené*, poskytovatelky pomoci působí v roli učitelek, *mentorek* – učí adresátky pomoci obchodním vztahům, učí je hospodařit, nabádají je ke kolegialitě. Pracovní vztahy jsou proto vymezeny i *písemně* – ať už se jedná o podepisování výplat (Afghánistán), nebo o stanovení zásad spolupráce (Čečensko). Rovněž pracovní otázky se řeší dohromady – hledá se *stav vyváženosti* mezi tím, co chtějí poskytovatelky pomoci a příjemkyně pomoci.

V pracovních vztazích již nemůže panovat taková tolerance a otevřenost jako ve vztazích osobních, proto je z dokumentů patrná uvědomělá snaha poskytovatelek pomoci *nepodléhat soucitu*, ale dodržovat pevná obchodní pravidla a připravovat tak adresátky pomoci na samostatnou budoucnost. I když z dokumentů vyplývá, že ne vždy se toto daří a odolat soucitu je pro poskytovatelky velice obtížné.

„Žen bylo v místnosti tolik, že se tam nedalo ani dýchat a všechny na nás upřeně hleděly a každá chtěla svůj výrobek prodat, ke konci bylo tak husto, když jsme oznámily, že již na další výrobky nemáme peníze, že některé ženy začaly na nás výrobky házet a se zvýšeným hlasem prosit a vysvětlovat, proč máme ještě koupit právě od ní, kdyby to záleželo na mně, koupila bych všechno ode všech, Petra tuhle situaci dobře zná. Nakonec jsme s Marcelou podlehly a ještě pár drobností nakoupily mimo projekt ze svého.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=312>, 12.10.08)

V pracovních vztazích je také patrný moment již zmíněný u forem pomoci – moment *dohledu a podpory*. Poskytovatelky pomoci vědomě dohlíží na chod projektů, ale rovněž podporují adresátky v jejich vlastní kreativitě a dokonce i v jejich způsobu života, což svědčí o tom, že nepřicházejí pomáhat, aby měnily kulturní zvyklosti, ale aby zlepšily materiální poměry adresátek.

V pracovní rovině se poskytovatelky pomoci snaží posilovat vzájemnost uvnitř komunity a odbourávat sobecké chování adresátek, které zapříčinila válka a útrapy.

„Hrály jsme dnes takovou sociální hru, kterou jsme si vymyslely s Marcelou. Výrobků mají totiž víc, než můžeme vykoupit, takže se vybírá. Nejdřív všechny vyloží před sebe svoji hromádku a kolektivně z každé hromádky vybereme ten nejlepší kousek. Radíme se o tom, co je nejlepší, všechny dohromady, stejně jako určujeme cenu. A druhé kolo, podle toho, kolik

zbude peněz, je sociální. Všechny dohromady řešíme, kdo je na tom nejhůř a tedy potřebuje, abych od něj ještě něco vykoupila. Protože tam jsou všechny najednou a řešíme to veřejně, nemohou si tak vymýšlet a snažit se urvat jen něco pro sebe.“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=135>, 12.10.08)

Míra pochopení záměrů adresátkami je podle poskytovatelek pomoci různá. Na jednu stranu se adresátky podle nich snaží, na stranu druhou jsou nuceny prosazovat své vlastní zájmy holého přežití.

„Stokrát jsme opakovaly, že nejsme byznysmenky, že nám jde o něco jiného. Jenže ony potřebují nakrmit haranty, takže s ideologií jsme moc nepořádily. Ale občas přikyvovaly.“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=53>, 12.10.08)

5.2.5. Reflexe problémů, úspěchů a neúspěchů

- problémy s chápáním cílů
- problémy ve vztazích uvnitř skupin
- problémy způsobené patriarchátem
- komunikační problémy
- materiální problémy
- úspěch jako naplňování cíle – úspěch jako výsledek snahy
- úspěch jako závislá proměnná

Vzájemná spolupráce žen není jistě bez problémů. Z dokumentů vyplývá, že jsou tyto problémy jednak *materiálního rázu*, jsou to tedy problémy finanční, personální, problémy s odvedenou prací, jednak *rázu vztahového* – problémy ve vztazích uvnitř skupin, problémy způsobené špatnou komunikací, nepochopením záměrů, problémy odlišných požadavků. Problémy však způsobují také *vnější, celospolečenské vlivy* – mezi ty lze řadit celkovou společenskou situaci v zemi, problémy, které způsobuje odlišné kulturní zázemí, a problémy způsobení patriarchátem, které omezují ženské aktivity.

„Pracujeme se sociálně citícími ženami, kterým se tento úmysl líbí, a tak jsme si od začátku mysleli, že to půjde. Jenže naše ženy mají za sebou muže, rodiny a klany. A tam nastává často problém...“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=40>, 12.10.08)

Naopak úspěchy se, podle toho, co vyplývá z dokumentů, dostávají ve chvílích *naplnění hlavního cíle svépomoci a vybudování komunity* – většinou se jedná o malé krůčky

k osamostatnění a k solidaritě uvnitř skupiny, které však znamenají v celkovém měřítku velký úspěch.

„Hrozně nás potěšilo, že při odchodu nám navrhla, zda bysme jí nekoupily lepší šicí stroj, než ten, jaký má, protože se jí pořád rozbíjí – a dodala, abychom jí pak neplatily za výrobky, jakože to bude splácet! Zajásali jsme – to je geniální – to znamená, že jsme zase se ženami udělaly další pokrok. Petra říká, že v době, kdy s nimi před více jak dvěma lety začínala, tak by takový návrh vůbec nebyl možný. Pro tohle ten projekt děláme a krůček po krůčku je učíme postavit se na vlastní nohy, hurá!!!“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=314>, 12.10.08)

Úspěch tedy nastává tehdy, když adresátky spolupracují, chápou představu poskytovatelek. *Úspěch tedy závisí na obou stranách.*

„A je jasné, že stačilo jedno jediné kratičké setkání, a jim všem došlo, že Berkat není spolek, fungující na principu klasického donátorství, ale že velký díl odpovědnosti za další vlastní i společnou existenci leží na jejich bedrech“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=37>, 12.10.08)

5.2.6. Reflexe kulturních odlišností

- vědomí pozitivních i negativních kulturních odlišností
- rezignace na řešení kulturních odlišností
- pouze vnitřní nesouhlas s diskutabilními kulturními praktikami – navenek absence odsudku
- kulturní zprostředkovatelská úloha – viz vztahy

Z dokumentů vyplývá, že si poskytovatelky pomoci kulturní odlišnosti *uvědomují*. Avšak *nenajdeme zde snahu o změnu kulturních praktik*, které se jim zjevně nezamlouvají. Svůj nesouhlas sice vyjádří, ale nikdy ne odsudkem, spíše zvědavě, snaží se pochopit a své pochopení potom přenášejí i do řešení takovýchto kulturních konfliktů – kulturní problémy nijak *neřeší*, nevnímají jejich řešení, podle toho, co vyplývá z dokumentů, jako součást svého programu – kladou důraz na to ženám pomoci osamostatnit se, ale spíše ve smyslu materiálním. Osamostatnění od útlaku pramenícího z kultury nechávají na nich.

„(...) Marina, která nás ani nešla vyprovodit na ulici, se na mne věšela a chtěla, abych jí vzala do Kábulu. No tak jsme jí vysvětlily, že únosy nevedeme a že se maximálně může

zkusit naučit vyšívat. Manžel jí to prý ale asi nedovolí. No uvidíme.“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=129>, 12.10.08)

Je však otázka, jestli právě tím, že ženám pomáhají postavit se ekonomicky na vlastní nohy, je vlastně nepodporují i v odmítnutí patriarchálních praktik – ženy totiž vzdělávají v obchodních záležitostech, otevírají jim nové obzory. Důležité však je, že ve svém programu o.s. Berkat nemá osamostatňování od útlaku kultury.

Kulturní odlišnosti jsou v dokumentech chápány také *pozitivně* – jako obohacení vlastních životů, jako prostředek k vytvoření vztahů mezi lidmi odlišných kultur. Z dokumentů vyplývá, že se poskytovatelky pomoci snaží při své práci na těchto odlišnostech stavět, ne je bourat.

„Chceme a potřebujeme co nejlépe poznat ty, kterým pomáháme, abychom společně mohli porovnávat své zkušenosti a navzájem si dávat to, co v nich je pozitivní.“
(<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=298>, 12.10.08)

5.2.7. Reflexe genderových rozdílů a reflexe feminismu

- uvědomění genderových rozdílů
- genderově stereotypní výroky
- absence boje proti genderovým rozdílům – viz kulturní rozdíly
- udržování tradičního rozdělení rolí
- přesvědčení o odlišnosti i podobnosti žen z rozdílných kultur
- přesvědčení o síle žen
- negativní hodnocení feminismu

Dalším tématem, které se objevuje v dokumentech, je reflexe genderových rozdílů a reflexe feminismu. Z dokumentů vyplývá, že si ženy v Berkatu genderové rozdíly uvědomují, a to jak u nás, tak v jiných kulturách. Občas se *objevují genderově stereotypní výroky*, nikdy proti genderovým rozdílům podmíněným odlišnou kulturou *přímo nebojují*, naopak, v některých případech dokonce *tradiční uspořádání společnosti podporují a spatřují jako žádoucí*.

„(...) takže i když chod centra táhnou ženy, mužský element tam vůbec nechybí, naopak, působí tam jako takový ochranný rámeček. V podstatě to dopadlo skutečně tak, že Doe'zl jako celek působí jako ideální čečenská rodinka - muž chrání, žena řídí plynulý provoz rodinné osádky.“ (<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=234>, 12.10.08)

Obecně není přerozdělení genderových rolí vůbec zmiňováno jako cíl nebo jako způsob, kterým by chtěly ženám pomoci.

Poskytovatelky pomoci si jsou vědomé jak podobností žen napříč kulturami, tak jejich odlišnostmi. Tyto *odlišnosti nechtějí měnit, bourat, ale naopak na nich stavět*. Jsou přesvědčené o *existenci ženské solidarity*, ženy si však nevolí, protože by chtěly a priori měnit jejich způsob života, cítily je jako utlačované muži nebo společnosti, ale proto, že ženy se svými dětmi jsou po válce v postavení nejchudších a také proto, že jsou zakladatelkami především ženy, je jim tedy práce s ženami bližší (viz kap. Cílová skupina).

V dokumentech se rovněž objevilo jedno nepřímé hodnocení feminismu, z něhož vyplývá, že alespoň jedna z žen v Berkatu *nemá k feminismu úplně kladný vztah*.

„Z toho je patrné, že to může říct něco i mužům, že to není jen feministický blábol pro ženy.“ (<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=159278>, 15.5.07)

Všechna zjištění z analyzovaných dokumentů v následujících kapitolách doplním a rozšířím o výstupy z analýzy rozhovorů a zúčastněného pozorování.

5.3. **Analýza rozhovorů**

V rozhovorech se objevila řada témat, která mi umožní dále doplnit obraz o.s. Berkat a zodpovědět otázku, zda by bylo možné zařadit toto sdružení do rámce českého ženského hnutí a případně také globálního multikulturního feminismu. V rozhovorech mě proto zajímalo, jakým způsobem je organizace napojena na širší síť organizací, zda je nějakým způsobem napojená na ženské organizace, jak je financována, jaké jsou její vztahy s médii, státem a českou veřejností. Další důležitou součástí mé analýzy je to, jak vnímají respondentky své cíle a cílové skupiny, co hodnotí jako úspěch či neúspěch, jaká je jejich motivace, jaké povahy jsou vztahy navazované s adresátkami pomoci. Klíčovou částí analýzy je potom reflexe vlastní identity organizace: zda se chápe jako součást hnutí, jak se staví k otázkám lidských práv, k feminismu a jak její činnost ovlivňuje názory na gender, zda se někdy členky sdružení setkaly s globálním a multikulturním feminismem, co si pod ním představují, jak vnímají své postavení ve světě a zda má toto vnímání nějaký vliv na jejich činnost v Berkatu.

5.3.1. **Spolupráce s NNO, s vládními institucemi**

- existence kontaktů s ženskými NNO v ČR
- absence napojení na mezinárodní ženské NNO
- odpor k zastřešujícím organizacím

Navazování spolupráce s NNO v Čechách i v zahraničí má svůj vývoj, který kopíruje vývoj organizace k větší profesionalitě a formalizaci. Spolupráce s NNO byly navazovány tedy již od začátku působení organizace, ale v těchto počátcích se jednalo o spolupráci spíše neformální, navazovanou přes osobní kontakty jednotlivých aktivistek. Nejednalo se proto o spolupráci smluvní, ale spíše spontánní, vycházející z momentálních potřeb. S postupující formalizací organizace se začala měnit také podoba navazované spolupráce, bylo potřeba ji lépe a konkrétněji vymezit.

Již od vzniku Berkatu byla spolupráce nejsilněji navazovaná s organizací Člověk v tísni, která je sice větší a je zaměřena na poněkud jiné typy projektů (podle některých členek Berkatu je Člověk v tísni více „mužskou“ organizací) (R 1, ř. 305), avšak dle reflexe členek je organizací, na níž se lze spolehnout, co se týče čestnosti spolupráce a kvality vykonané práce. S Člověkem v tísni Berkat spolupracoval především na zahraničních projektech.

V Afghánistánu dále spolupracoval s Českou katolickou charitou a organizací Podané ruce. V zahraničí navázal také spolupráci s několika zahraničními organizacemi, avšak žádná, kterou respondentky zmiňují není otevřeně ženská či feministická – pouze jedna, ze Slovenska je zmiňována jako podobná v tom, že jsou v ní převážně ženy. V Čečensku spolupracuje Berkat s místní organizací Semja, jejíž vznik inicioval – jedná se také o organizaci zaměřenou velkou částí svých projektů na ženy a vedenou převážně ženami. V Afghánistánu se podle informací od respondentek právě jedná o možné spolupráci s místní ženskou organizací, prostřednictvím níž by Berkat v Afghánistánu působil.

V Čechách Berkat spolupracuje hojně s organizacemi pomáhajícími migrantům, kterým posílá své klienty, kteří potřebují sociální poradenství či jiné služby, které InBáze nenabízí. Spolupracuje také s mezinárodní organizací Evropská kontaktní skupina, která je otevřeně genderová a je navázána i na širší síť ženských organizací ve světě. Berkat tedy určitý kontakt s organizací, která je ženská či proženská, má.

InBáze požádala o zařazení do zastřešující organizace, její přihláška však nebyla ještě akceptována, neboť tato zastřešující organizace nejspíše zanikne. Česká sekce Berkatu však nemá kontakty na zahraniční síť uprchlických organizací – tento fakt je ale v rozhovorech reflektován spíše jako slabina, do budoucna by respondentky chtěly navázat intenzivnější mezinárodní spolupráci. (R 4, ř. 264)

Na nadnárodní či mezinárodní síť organizací není Berkat příliš napojen ani v zahraničních projektech, pouze u lékařských projektů je zmíněna jedna mezinárodní organizace. Z ženských mezinárodních či nadnárodních organizací se webové stránky ani respondentky o žádné nezmiňují.

Obecně lze konstatovat, že je Berkat v zapojování se do spoluprací s jinými NNO poněkud ostražitý – snad je to způsobeno negativními zkušenostmi, které má s některými českými NNO. Respondentky vyjádřily odpor k zařazování do sítí nebo zastřešujících organizací, neboť se členky organizace domnívají, že je takové členství bezúčelné, některé jej reflektují jako zbytečnou byrokracii a placení poplatků navíc, které nevede k žádnému zlepšení pro fungování organizace, a to především proto, že stále vnímají Berkat jako organizaci doplňující činnost velkých organizací, která se má zabývat především konkrétní prací v terénu, ne papírováním a schůzováním.

„Já si myslím, že on ten Berkat zakládaly takový osobnosti a táhne se to tím Berkatem pořád, že jako úplně se jako nechceme nějak ... a to není jako, já myslím, že spolupracujeme dobře, ale jako, že se nám všem, i mně osobně, se dost protiví se cpát do nějakých prostě škatulek.“ (R 1, ř. 412)

„(...) ale vlastně potom já už jsem trošičku alergická na ty sítě, který nutěj organizace, aby když tam nevstoupíš, tak vlastně nejseš. A to teda ne jako. (...) oni teda argumentují tím, že máme lepší přístup ke zdrojům. Ale já tvrdím, že organizace malá, která se zabývá adresnou pomocí prostě vyčerpává svou energii, pokud se dostává do velkejch sítí. Že velký sítě zase podporujou velký sítě. A musí tam bejt zase spoustu kontrolních mechanismů a jednotnejch standardů, takže potom ta konkrétní energie úplně vyšumí.“ (R 3, ř. 434)

Otázkou je, jak se bude tento vztah k zastřešujícím organizacím vyvíjet dále s případnou pokračující profesionalizací organizace. Některé respondenty jsou si již nyní vědomé proměny situace v občanském sdružení a ponechávají jako otázku do budoucna, zda se vztah k zastřešujícím organizacím přehodnotí. Berkat nicméně nikdy neuvažoval o vstupu do zastřešující organizace ženské či feministické, a to i přesto, že některé z jeho členek mají osobní kontakty na feministické organizace. Jak jsem zmínila již výše, Berkat ale paradoxně není uveden jako ženská organizace v seznamu, který má na svých webových stránkách Gender Studies o.p.s.

Podobně jako jsou členky Berkatu zdrženlivé k členství v mezinárodních a zastřešujících organizacích, tak se stavějí ke spolupráci s vládami v zemích, kde působí. Napojení na vládní instituce je nejsilnější v Čechách, avšak zejména v oblasti financování (viz níže). Avšak v Afghánistánu a v Čečensku je jednání s vládou vnímáno jako nutnost – nejde tedy o druh spolupráce.

5.3.2. Financování

- proměny ve financování jako odraz proměn organizace
- ambivalence hodnocení proměn ve financování

V oblasti financování se sdružení opírá o několik zdrojů. Postupné rozšiřování zdrojů financování souvisí s profesionalizací organizace i s rozšiřováním okruhu oblastí, v nichž sdružení působí. Tak v období vzniku organizace byly její aktivity financovány převážně ze soukromých darů. Lidé začali spontánně dávat peníze na pomoc Čečensku, z čehož vznikla sbírka. Pomocí sbírky jsou dodnes financovány některé projekty. Zpočátku byly akce na podporu Čečenců financovány také z velké části penězi a časem samotných členek a členů sdružení.

„Na začátku to bylo čistě z peněz, ani né dárců, ale hlavně z peněz členek Berkatu. Ono totiž na začátku není zapotřebí tolik peněz, jako spíš čas, jo, čas a soustředění.“ (R 6, ř. 551)

Fundraising probíhá, jak zmínila jedna z respondentek, způsobem „*kudy chodím, tudy o tom mluvím*“ (R 3, ř. 205)

S tím, jak sdružení rozšiřovalo své aktivity, nacházelo i jiné finanční zdroje. Dnes je velká část projektů financována z grantů. Projekty v České republice jsou nebo byly financovány z evropských strukturálních fondů (*InBáze, Pontes*) a z nadačních zdrojů. Některé projekty podpořila česká ministerstva. Samozřejmě část financí je získávána od sponzorů. Dalším finančním zdrojem organizace jsou výtěžky z podnikání – z provozování cateringu, z prodeje výrobků z Afghánistánu a Čečenska. Ve stanovách sdružení je rovněž uvedeno, že finanční prostředky může Berkat získávat také poskytováním prostor pro reklamu a pořádáním vzdělávacích a kulturních akcí (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Stanovy Občanského sdružení Berkat, s. 1-2, 7.4.09).

Financování organizace je spojeno s mnoha problémy, které souvisejí se zpožděním dotací či jejich nepřidělením.

Rozšíření finančních zdrojů je v rozhovorech reflektováno různě. Některé respondentky by rády financování pomocí grantů ještě rozšířily, neboť podle nich vede k větší koncepčnosti jednotlivých projektů (R 8, ř. 188) Jiné respondentky zase kritizují využívání grantů, vidí v něm odklon od původních principů, příklon ke kvantitě poskytované pomoci, s nímž se, dle jejich názoru, vytrácí individuální vztahy, zábava, adresnost pomoci, a tím vlastně i původní poslání Berkatu.

„Ona to byla strašná fuška na něco sehnat peníze. Ale zároveň to bylo bezvadný, protože my jsme zblbly (...) a vymejšlely se různý ty večery a taky jsme vymejšlely program a pokaždý to bylo jiný. A teď, když se zažádá o grant na RefuFest, tak už je na to (...) jako schéma daný. Ale už tam není to nějak zábavný! Už je to velký! No, dobře no, tak jó! Ať je to, je to bezva, ale já bych se radši věnovala @, radši sháněla těch pár korun a zažila u toho to společenství než tohle, to není moje parketa.“ (R 7, ř. 139)

Objevuje se také názor, který sice nezavrhuje granty, ale spíše preferuje takové, které otevírají cestu bilaterální spolupráci – např. s ministerstvy, kterým sdružení na oplátku poskytuje informace o situaci v cílových zemích. (R 3, ř. 224)

5.3.3. Vztahy s médii, veřejností, státem

5.3.3.1. Vztahy s médii

- osobní napojení na média
- ambivalentní postoj k propagaci v médiích

Vztahy s médii jsou v rozhovorech reflektovány převážně kladně. Všechny respondentky zmiňují, že dobré vztahy s médii jsou dány především zájmem o osobu Petry Procházkové, jakožto mediálně známé osobnosti. Toto soustředění zájmu médií na osobu zakladatelky je vnímáno především kladně, objevují se však také reflexe, které jej vnímají mírně negativně:

„Takže to bylo vždycky tak, že všichni si mysleli, že všechno dělá Petra a přitom to ani nebylo možný udělat všechny ty věci, takže tohle, to byla taková negativní stránka. (...) Že ona byla tím magnetem pro ty lidi, ale zároveň my jsme trošku zapadávaly někdy. Tak nám to bylo líto. Ale, ne zas tak nějak hrozně. @“ (R 2, ř. 265)

Navíc v Berkatu působilo a působí několik osob, které v médiích pracovaly, proto jsou zde osobní kontakty na média a často propagace Berkatu funguje na principu „selfpromotion“, tedy že články si o Berkatu píšou sami členové, a na principu „spřátelených novinářů“ (R 3, ř. 351) – tzn., že o činnosti Berkatu informují převážně stále ta samá média.

V rozhovorech se objevuje také obecnější reflexe českých médií a jejich postoji k dění, který je vnímán jako pasivní – média reagují jen na výzvu, obecně se málo sama aktivně zajímají a značným problémem je také neznalost problematiky (R 6, ř. 329). Berkat však má své kanály, kterými se k veřejnosti dostává. Některými dotazovanými jsou tyto „kanály“ vnímány jako dostatečné – vyjadřují tak svůj názor, že lidé, kteří chtějí pomoci se o Berkatu dozvědět, ale musí se sami zajímat (R 3, ř. 339), jiné respondentky by uvítaly zájem širšího okruhu médií (R 4, ř. 125). Tyto rozpory v reflexi vztahu s médii odrážejí již zmíněné rozdělení sdružení na dva tábory, tzn. na ty, které prosazují neformálnější a osobnější ráz, a na ty, kdo preferují profesionalizaci a formalizaci organizace.

Postoj médií se také liší podle přitažlivosti tématu, které má být prezentováno – tak některé projekty Berkatu byly v médiích hojně prezentovány (např. zdravotnické projekty), jiné je obtížnější prosadit. Jako problém je respondentkami spatřováno obecné nivó v médiích, kdy je např. migrantská otázka reflektována značně stereotypně (R 4, ř. 125).

5.3.3.2. Vztahy s veřejností

- převládající kladné hodnocení postoje české veřejnosti
- Berkat jako magnet pro ženy

Vztahy s veřejností jsou v rozhovorech reflektovány různě podle toho, kdy daná respondentka v Berkatu působila a v jaké sekci. Reflexe se omezila pouze na reflexi postoje veřejnosti české. Například v projektech zaměřených na migranty je reakce veřejnosti

poměrně rozporuplná. Respondentky odmítají označit českou veřejnost za xenofobní a kladně hodnotí zájem veřejnosti, který se projevuje velkým přílivem dobrovolníků do Berkatu (R 4, ř. 114). Na druhou stranu se v rozhovorech objevují také výroky svědčící o tom, že postoj veřejnosti není jen kladný, že lidé často podléhají předsudkům vůči jiným národnostem. Tyto předsudky se však Berkat snaží bourat informačními kampaněmi – postoj české veřejnosti k migrantské otázce se podle respondentek zlepšuje. (R 4, ř. 114) Také pomoc poskytovaná do zahraničí není českou veřejností přijímána jednoznačně. Respondentky zmiňují, že se v reakcích objevuje otevřený odpor k podpoře lidí mimo Českou republiku.

„Protože tak tady lidi u nás uvažují, že radši podpořej něco, co je tady u nás, v Čechách, lidi za náma třeba chodili a až nám třeba někdy i vynadali, že proč pomáháme někomu na druhým konci planety, proč nepomáháme někomu tady v Čechách.“

Postoj veřejnosti do značné míry souvisí také s tím, co bylo řečeno o vztazích s médii – veřejnost často zná Berkat jen skrze osobu zakladatelky, která také lidi přitahuje do Berkatu, což je opět vnímáno ambivalentně – sice tak má Berkat mnoho příznivců a obecně se o něm ví, avšak dobrovolníci přitáhnutí jen osobou zakladatelky často, podle výpovědí některých respondentek, vlastně nemají o skutečnou práci zájem (R 5, ř. 175).

V rozhovorech se objevuje také reflexe genderového složení veřejnosti, která je zaujata prací Berkatu. Často je, dle informací z rozhovorů, kladnější postoj žen, které také mnohem častěji přicházejí do Berkatu jako dobrovolnice (R 5, ř. 391).

5.3.3.3. Vztahy se státními institucemi

- problematičnost vztahů spojená s financováním a postojem k migrantské otázce
- „mužská“ povaha institucí jako příčina nezdarů v získávání finančních prostředků

Vztahy se státními institucemi jsou většinou respondentek vnímané jako problematické. Vztahy se státními institucemi lze vnímat na dvojí úrovni – jednak stát figuruje jako sponzor, jednak se s byrokracií státních institucí setkávají některé respondentky, když pomáhají migrantům vyjednávat na úřadech.

Postoj úředníků k migrantské otázce je vnímán respondentkami jako velice problematický. Mezi úředníky podle nich chybí osvěta, jsou málo vzdělaní a celkově postoj státu k migrantské otázce podle nich není uspokojivý. Vstřícnost ze strany úředníků je velmi vzácná (R 1, ř. 144).

Co se týče financování, Berkat, jak již bylo zmíněno výše, čerpá ze státních dotací i z evropských strukturálních fondů. Respondentky v tomto bodě velice často rozšiřují svou reflexi na obecnou situaci vztahů mezi státním a neziskovým sektorem. Několik dotazovaných má zkušenost s nevstřícností státních úřadů podporovat neziskové organizace, jsou přesvědčeny o tom, že se situace v občanském sektoru kvůli postoji státu vůbec nelepší – dvě respondentky dokonce mluví o snaze státu potlačovat NNO.

„Já myslím, že ta občanská společnost jde úplně do prdele, pardon. A že ten stát jakoby, že to je cílenej tlak.“ (R 4, ř. 112)

„Máme pocit, že tady je cílená... já mám teda pocit, že tady dochází ke snaze potlačovat ty nevládky.“ (R 5, ř. 311)

Jedna z respondentek připisuje špatný postoj státu k financování projektů tomu, že struktura státních institucí je podle ní „mužská“ (tedy ne přímo tím, že na úřadech sedí muži, ale že oni takto systém nastavili již v minulosti). Tato „mužskost“ se podle ní projevuje v tom, jaké typy projektů stát podporuje. Větší šanci uspět při sjednávání státních dotací tedy mají projekty s konkrétními výsledky, projekty zaměřené na výstavbu, naproti tomu projekty abstraktnější, které se „babrají s lidma“ mají znevýhodněné postavení.

„(...)myslím si, že dost o tom rozhodují muži, nebo tam sedí muži, ty chtěj vidět rychlý výsledky, stavěcí, že tady postavíme školu, tady je škola, prostě nemocnice, zavlažovací kanál, ale oni nemaj trpělivost nebo neradi viděj nějaký babráni se s lidma, protože – v uvozovkách – protože oni nemaj z toho, není za ty prachy vidět ten výsledek.“ (R 2, ř. 206)

„(...) je to nastavený tak těma chlapama od vždycky, jo, takhle, že oni chtěj vidět ten jasnej výsledek za ty svoje peníze.“ (R 2, ř. 212)

5.3.4. Prezentace cílů

- Berkat jako příležitost ke konkrétní pomoci – iniciátor štafety pomoci
- Berkat jako adresná iniciativa zdola
- Berkat jako šířitel porozumění v multikulturním společenství
- apolitičnost cílů

Ve stanovách sdružení se můžeme dočíst, že cílem činnosti sdružení je „vykonávat *podpůrně-humanitární práce*“ zaměřené především na oblasti zasažené humanitárními katastrofami, dále šířit osvětu a dokumentovat, zvláště je jako cíl zmiňována práce s mládeží v Čechách i v zahraničí. (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Stanovy Občanského

sdužení Berkat, s.1, 7.4.09) Tyto informace se však poněkud liší od toho, jak vnímají cíle samy respondentky.

Cíle občanského sdružení reflektují dotazované různě, podle toho, čemu se ony konkrétně věnují nebo věnovaly. Konkrétní cíle se tedy, jak vyplývá z rozhovorů, liší v jednotlivých zemích – v Česku je cílem oslovovat a aktivizovat českou veřejnost a integrovat migranty do společnosti, v Afghánistánu jde čistě o přežití nejchudších, v lékařských projektech potom o zlepšení zdraví jednotlivců, v Čečensku jsou cíle posunuty více ke vzdělávání a osvětě. Přesto tyto odlišnosti jsou si cíle v mnohém podobné.

Cílem je *poskytnout lidem v Čechách možnost pomáhat*, což vyjadřuje jeden z hlavních sloganů Berkatu: „*Berkat pomáhá nám Evropanům stát se lidmi s otevřeným srdcem*“ (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=1>, 8.4.09). Tento cíl také vychází z toho, že Berkat vznikl původně *na poptávku* lidí v Česku, kteří chtěli pomoci válkou postiženým lidem v Čečensku, a jako reakce *na potřebu* lidí v Čečensku, aby jim bylo pomoci. Tento cíl je jednou z respondentek reflektován jako to, pro co sama, dle mého názoru velice trefně, přijímá označení *grassroot* – tedy aktivita opírající se o místní členskou základnu, aktivita, která jde zdola, rodí se pro uspokojení konkrétních potřeb jednotlivých lidí.

„ (...) říkal, že tohle, co dělám, že to je fakt echt zdola. Že to je opravdu to, co se myslí tím grassroot. A já jsem si uvědomila, že tohle mě na tom hrozně zajímá, že mě zajímají pohyby lidí, jako proč se angažují a vlastně tak jsem formulovala poslání Berkatu. Že vytváříme rámeček prostě pro lidi tady, který jako chtějí vlastně tu emoci nějak jako přetransformovat na něco, co udělají, teda v nějaké čin.“ (R 3, ř. 65)

Jako další cíl je potom spatřována již konkrétně ona poskytovaná pomoc. Ta tedy vychází z konkrétních potřeb lidí – cílem je, aby byla vždy zakotvena v realitě, aby se nejednalo o pomoc pro pomoc, ale aby cíle vyrůstaly z individuální práce s lidmi, z osobních setkání, což opět souvisí s tím, co bylo výše řečeno o pojmu *grassroot*.

„Jakoby cíle na obecné rovině Berkatu (...) vycházejí hodně z individuální práce s lidmi. Že my se snažíme tu práci dělat tak, aby všechny, jak projekty, tak drobnější aktivity, které děláme, vycházely z toho, co my předtím zažijeme s těmi lidmi a aktuálně reagovaly na jejich potřeby. Že řekla bych, že nějakou vizí je se tady od toho neodchýlit a stále být organizace, která jde zdola a jde přímo po potřebách těch lidí.“ (R 4, ř. 36)

Dalším cílem potom je, aby pomoc nevedla k závislosti a pasivitě jejich příjemců, ale aby je aktivizovala k soběstačnosti. Cílem Berkatu je to, aby si lidé, jimž pomáhá, uměli postupně pomoci sami a aby někteří z nich dokonce dokázali pomáhat dále – jde tedy

o jakousi předávanou *štafetu pomoci*, která, jak zmiňuje jedna z respondentek je sama druhem pomoci.

„Tak jsme si říkali potom v další fázi, že ten další princip pomoci, kterej jsme stanovili hned v začátku, je co nejvíc do těch lidí valit, aby si byli schopný pomoci sami sobě a vlastně převést na ně i tu naši energii. (...) A prostě naučili se, pochopili, že ta energie samotná, kterou oni do toho dávaj, je vlastně lék. Že jim to pomáhá. Jinak než ty prachy. Že jim to prostě stojí za to, že něco vytvářej. A vlastně je to ještě nadstandard k tomu běžnému životu.“ (R 3, ř. 115)

„(...) to mělo ten rozměr pomůžeme těm, kteří si pak budou pomoci umět sami, takže pomůžeme jim postavit se na vlastní nohy, aby mohli dál fungovat a ti nejlepší z nejlepších nebo ti nejšťastlivější, nejnadanější pomáhat ostatním.“ (R 2, ř. 66)

Velice zajímavě reflektuje cíl jedna z respondentek, která jej chápe i v rovině širší – za cíl považuje *šířit porozumění mezi kulturami* (R 6, ř. 254, ř. 286). Tento cíl, byť je tak to otevřeně formulován v rozhovorech pouze jednou, vyplývá však i z výpovědí ostatních respondentek.

V rozhovorech je rovněž zmíněno, že členky sdružení vnášejí do práce ještě své osobní cíle. Ty bych však zařadila spíše do sféry motivací, kterou zmíním dále.

Proměnu cílů vnímají respondentky většinou stejně a konstatují, že cíle podle jejich názorů zůstávají neměnné, že hlavní poslání Berkatu se neproměňuje ani expanzí organizace. Podle některých respondentek se naopak ve své práci stále více vracejí k individuální práci s lidmi (R 4, ř. 73). Výjimku z tohoto všeobecně sdíleného názoru představuje respondentka, která vnímá proměnu cílů jako zásadní. Podle ní se organizace uchýlila úplně jiným směrem, než jaký měla stanoven na začátku – rovněž proměna cílů podle ní souvisí s tím, jak se organizace rozrůstala a formalizovala. Podle této respondentky pomoc, kterou Berkat poskytuje, zmasověla, již nejde po konkrétních potřebách jednotlivců (R 7, ř. 80).

Obecně z rozhovorů vyplývá, že cíle Berkatu *nejsou politické* – nikde není zmínka o tom, že by aktivistům a aktivistkám Berkatu šlo o změnu politické situace nebo o politickou emancipaci příjemců pomoci – cíle zůstávají v rovině materiální pomoci a pomoci k samostatnosti, k emancipaci v běžném životě, ale ne v rovině politických nebo lidských práv.

5.3.5. Cílová skupina

- fluktuace členů cílové skupiny do řad členů sdružení
- cílové skupiny navzájem ve vztahu

- Berkat jako zprostředkovatel vztahů mezi cílovými skupinami
- absence explicitního zaměření na ženy

Stanovy sdružení přímo zmiňují pouze jednu cílovou skupinu a tou je, jak jsem zmínila již výše, mládež u nás (v rámci integračních programů) i v zahraničí (v rámci rozvojové pomoci) (<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5> – Stanovy Občanského sdružení Berkat, s.1, 7.4.09). Tato úzká definice však neodpovídá dle mých zjištění realitě. Ve skutečnosti je cílová skupina mnohem širší a velice výrazné postavené v ní mají ženy.

Cílová skupina se opět liší podle zemí. V Čechách se jedná především o migranty bez ohledu na jejich status – o.s. Berkat tedy nezajímá, jaký druh pobytu na území ČR migranti mají, jakou národnost mají a nezkoumá ani jejich sociální situaci. Tato cílová skupina prošla rovněž vývojem, protože zpočátku se sdružení orientovalo především na migranty z Čechenska a Afghánistánu a až postupně rozšířilo cílovou skupinu (R 3, ř. 186). V Čechách však nejsou cílovou skupinou pouze migranti, ale, jak zmiňuje jedna z respondentek, rovnocenně Češi, česká veřejnost, která má zájem se zapojit a pomoci.

„No, lidi poškozený válkou, a tady to jsou, ale pozor, rovnocenně Češi, jako naši spoluobčani, který chtěj něco udělat, který chtěj vyjádřit solidaritu praktickým činem. Jo a to je jedna cílová skupina. A druhá cílová skupina, a obě dvě jsou prostě v rovnocenným vztahu, jo. A druhá cílová skupina jsou teda lidi poškozený válkou. Nebo nějakým konfliktem a donucený teda buď žít v těžkých podmínkách tam, nebo uprchnout, a pak pomáháme jim tady.“ (R 3, ř. 186)

Zahrnutím české veřejnosti do cílové skupiny dochází, dle mého názoru, k neustálé *fluktuaci jedinců z cílové skupiny do samotné organizace* – ten, kdo má chuť pomoci, zapojit se do činnosti, je vlastně členem cílové skupiny, ale potom, co se zapojí, se stává součástí sdružení, pracovníkem či dobrovolníkem a není už součástí cílové skupiny – naopak sám se snaží na českou veřejnost dále působit, tzn. získávat další příznivce.

Výše citovaný úryvek dále naznačuje, že cílové skupiny nejsou navzájem pasivní, ale že jsou ve vztahu. Podobné poznatky vyplývají již z analýzy dokumentů (viz výše). Vztah s českou veřejností je buď přímý (Češi mají možnost se přímo setkat s migranty), nebo zprostředkovaný skrze výrobky afghánských a čečenských žen. Berkat v těchto vztazích na dálku působí jako zprostředkovatel, ten kdo poskytuje informace.

„(...) prostě tyhle výrobky, já jim říkám výrobky s duší, ty vlastně potřebujou, protože jsou přenosem nějaký informace o tom, co tam je, každá ta vesnice má nějaký svůj copyright na těch výrobcích, jo, ale chce to, aby si ty lidi přišli pro to, protože je zajímá ta vesnice,

zajímají je ty lidi, zajímá je ten projekt a chtějí ho podpořit a dostanou za to jakoby něco, co potom vědí, proč to mají. Takže to je jako hodnota toho.“ (R 3, ř. 257)

V Afghánistánu jsou cílovou skupinou především ženy zapojené do projektu *Šťastné létající koberce* a prostřednictvím nich také jejich děti. Ve zdravotních projektech jsou to pak muži, ženy i děti – především mladší lidé. V Čečensku jsou do cílové skupiny zahrnuty celé rodiny, staří lidé, tzv. podvalščici, značnou část však tvoří také mladé ženy a dívky.

V rozhovorech můžeme najít reflexi toho, proč tvoří ženy tak podstatnou část cílové skupiny:

„(...) protože ženy vždycky v nějakém konfliktu, ať už přírodním nebo společenským, jsou ohroženější skupina, protože mají menší možnost si vydělat peníze a je vždycky mnohem větší pravděpodobnost, že ztratí práci první ženy, když je válka nebo konflikt nějaký nebo něco. Jejich děti to jsou, kdo pak trpí v té válce, tak to je pak nejohroženější skupina. A zároveň s nima byla lepší komunikace než s muži. (...) Protože Berkaty byly vlastně, až na (...) asi jednoho muže, tvořily ženy (...), ale jinak to byly vlastně ženy, takže i ty ženské problémy nám byly bližší. To bylo bezprostřednější mnohem.“ (R 6, ř. 267)

Z této výpovědi tedy vyplývá, že cílová skupina byla nalezena vždy přirozeně, její výběr pramení z aktuální situace těch nejpotřebnějších. Rozhodně tedy *nebyla cílová skupina stanovena předem* – sdružení se nezakládalo, aby pomáhalo explicitně ženám.

Celkově by se jedinci z cílové skupiny dali zařadit spíše mezi chudší, lidi stojící na okraji společnosti, ať už se jedná o migranty, kteří usilují o integraci do české společnosti, o ženy v nejchudších afghánských vesnicích, o drogově závislé, chudé nemocné, podvalščiky nebo dívky z neúplných rodin. Výjimku tvoří afghánští lékaři zapojení do projektu operace rohovek.

Informace o situaci v cílových zemích však nezískávají pracovnice Berkatu jen od cílové skupiny, podle výpovědí v rozhovorech se vždy snaží o objektivní pohled na problematiku a stýkají se s různými společenskými vrstvami (R 3, ř. 420).

V rozhovorech opět narážíme na to, jaký vliv měla formalizace a profesionalizace na cílovou skupinu, přičemž se tato reflexe objevuje opět pouze jednou a u stejné respondentky, která vnímá tento přechod jako nejzásadnější. Podle této respondentky se cílová skupina významně proměnila. Dnes již podle ní není cílová skupina složena ze spontánně nalezených jednotlivců, ale tvoří ji celé skupiny lidí, které jsou předem definované pro potřebu grantů.

„Dneska jsou to skupiny: jsou to migranti a už jsou to ženy, jo, už to musím definovat, pro tu potřebu grantů je to třeba definovat. Jo, kdežto my jsme si to nevybíraly, prostě jak to

přišlo jo? Hele, teď jsem se doslech a teď, co s tím uděláme a my jsme u toho se i bavily. Nebo to prožívaly! Ale teď to jako tohle podle mě vyšumělo, no trochu.“ (R 7, ř. 123)

5.3.6. Reflexe úspěchů a neúspěchů

- kontinuita vazeb jako úspěch
- komunita jako úspěch
- neschopnost dokončit přerod organizace jako neúspěch

Úspěchy a neúspěchy reflektují respondentky ve dvou rovinách – buď v rovině konkrétní a mluví o jednotlivých úspěšných či méně úspěšných projektech, nebo v rovině obecné celkově hodnotí úspěchy neúspěchy spojené s vývojem organizace.

Zajímavější je pro účely analýzy spíše druhá rovina. V obecném hodnocení úspěšnosti se nejčastěji objevuje *moment kontinuity*. Většina respondentek kladně hodnotí to, že jejich společnou aktivitou vzniklo něco, co se zdálo být na začátku nerealizovatelné a co navíc vydrželo (R 3, ř. 300). Kladně respondentky vnímají také to, že veřejnost sleduje činnost sdružení, že o ni mají lidé zájem a že se navíc podařilo vybudovat vazby a vztahy mezi lidmi uvnitř organizace. Právě tyto kontinuální vztahy přitom podmiňují trvání jednotlivých projektů a jejich úspěšnost. Z tohoto pohledu pak byly všechny projekty úspěšné, protože všechny fungují nějakým způsobem dál.

„No, já si myslím, že největší úspěch je, že to furt jede, že to furt trvá ty programy, to je fakt největší úspěch. (...) Já jsem někdy strašně unavená z toho, ale za ten největší úspěch považuju tu zpětnou vazbu (...) a vlastně to je i důvod, proč to furt trvá, že cejtim, že by to nemohlo fungovat, ty programy, bez té důvěry těch lidí. (...) ale já ze všeho nejvíc si považuju, když maj věci kontinuitu. To mi připadá, že to je největší bonus (...), když potkáte někoho za pět let a on ví, on to sleduje a o ví proč ty věci děláte, ty věci nemizej a naváže se a jde se dál. Protože jedině věci, který maj kontinuitu, jsou podle mě životaschopný.“ (R 3, ř. 291)

Jako úspěch je často respondentkami vnímáno naplnění stanoveného cíle aktivizovat příjemce pomoci, kteří se tak zapojují do komunity lidí kolem Berkatu, což opět souvisí s tím, co bylo výše řečeno o kontinuitě společenství.

Reflexe neúspěchů se ve většině rozhovorů točí kolem rozkolu, který v organizaci nastal mezi přívrženci formalizace a přívrženci původního neformálního působení. Objevují se tedy opět dva názory na to, v čem neúspěch spočívá. Podle jedné části respondentek spočívá v tom, že nebyly od začátku jasně stanovené pravomoci a rozdělená odpovědnost,

že se nejasně formulovaly cíle a dostatečně se nemyslelo na rozvoj projektů v budoucnosti, tedy že vývoj k větší profesionalitě nebyl dokončen.

„(...) co si myslím, že byla chyba, tak to, že my jsem si to nastavili na začátku jako takovou hodně demokratickou organizaci, kde každé si řekne a každé si to jako rozhodne a vlastně tam nebyl nějaký hlavní člověk, nějaký šéf, kterej by vetoval ostatní věci a říkal by takhle to bude.“ (R 6, ř. 307)

„Ale zároveň byla chyba, že se nikdo nekoukal tak systematicky tak daleko do budoucnosti, co bude dál (...).“ (R 2, ř. 173)

Druhá část respondentek naopak vnímá jako neúspěch stálé zvětšování organizace a expanzi projektů, která údajně narušila původní principy a vedla k radikální proměně organizace.

„No, neúspěch je tohleto, kde jsme s ocitli, no. Že to je dost jinde a ještě ke všemu to dost lidí nepochopilo, @, to je podle mě neúspěch.“ (R 7, ř. 253)

Jako hlavní neúspěch je potom oběma tábory reflektováno vzájemné nepochopení a neschopnost účinně komunikovat, což vedlo k rozdělení organizace na nekonzistentní části, které nemají stejné principy vedení (tzn. afghánská a čečenská sekce si udržují dobrovolnický charakter, česká sekce je víc profesionalizovaná, funguje hlavně na základě grantů). Tato neschopnost se domluvit má potom, dle respondentek, řadu negativních dopadů včetně netransparentnosti vůči okolí.

„A jako je pár neúspěchů a většinou jsou to neúspěchy v tom, že se prostě nedokážem domluvit. Ale platí to teda jak v komunikaci mezi nevládníma organizacema, tak i v komunikaci vevnitř těch nevládních organizací. A i jako s tím potom potažmo ty nevládky nejsou čitelný a jasný a věcný ve vztahu k těm dalším sektorům. No, jako já nevím, já nechci být konkrétní. Takhle se to prostě nějak dá zobecnit. Ten neúspěch bych viděla v té neschopnosti naší komunikovat. Já si sypu vlastně sama popel na hlavu (...).“ (R 3, ř. 318)

5.3.7. Vztahy respondentek s adresátkami pomoci a postoj k jejich kulturním odlišnostem

- vštěpování pracovních návyků
- sebestlačení v hodnocení kulturních praktik
- společná práce na partnerství
- nutnost vymezení hranic ve vztazích
- respekt jako stěžejní hodnota

Vzhledem k tomu, že sdružení působí ve třech cílových zemích, navazují mé respondentky vztahy s ženami různých národností a kultur. Hloubka navazovaných vztahů se u každé respondentky přirozeně lišila podle toho, na kterou oblast se zaměřovala – některé mé respondentky pracují spíše s migrantkami, jiné mají zase větší zkušenosti s prací s Čečenkami nebo Afghánkami, některé respondentky dokonce žádnou takovou pracovní zkušenost nemají, jejich zkušenost je zprostředkovaná nebo znají adresátky pomoci jen zběžně a žádné hlubší vztahy s nimi nenavazují.

Ve vztahu k Čečenským spolupracovnicím byla v rozhovorech zdůrazňována silná kolegiálnita a přátelství, které pramení z dlouhodobé spolupráce. V Afghánistánu jsou adresátky pomoci závislejší a vztah s poskytovatelkami není tak hluboký také kvůli jazykové bariéře. V Čechách jsou potom migrantky jak kolegyněmi, tak i klientkami respondentek. Ve výpovědích se však ve vztahu k adresátkám objevovaly pravidelnosti nezávisle na tom, o jakou cílovou zemi se jednalo.

Ve vztazích mezi adresátkami pomoci a jejich poskytovatelkami můžeme na základě analýzy rozhovorů, podobně jak to vyplývá z analýzy dokumentů, spatřovat dvě roviny: rovinu *pracovní* a rovinu *osobní*. Tyto dvě roviny však nelze striktně oddělit – navzájem se prolínají a ovlivňují.

K odlišnostem, které vyplývají z odlišných pracovních návyků se poskytovatelky staví nekompromisně. Poskytovatelky pomoci se snaží vstřípit adresátkám odpovědný přístup k práci, dohlížejí na dodržování pravidel a nutí je k přizpůsobení se normám, které jsou u nás v pracovních vztazích běžné.

„Nevím, ale štvaly mě jednou věcí a tu jsem jim dávala najevo, jako pracovní návyky. Osobně jsem si říkala, fakt to musím respektovat, protože cokoli tam bylo, tak jsem to respektovala, protože, co se s nima budu hádat, jim něco vnucovat. Ale pracovní návyky, to jsem oddělovala. Ty jsem se snažila jim opravdu vštěpovat. Že berou plat za práci, a že práce je od do, a že svévolně se nebude chodit domů dřív, a že za (...) ty peníze potřebuju vidět nějaký výsledky, že maj nějaký povinnosti, který si musej plnit. A to jsem u nich striktně dodržovala, to jsem na ně tlačila až jako dost, že trošku se cukaly. @ (...) Ale musíš to jako kontrolovat všechno, že chceš vidět výsledky, ne jakože uděláš výkaz, jo, né! Já chci vidět výkaz.“ (R 2, ř. 343)

„A tak tam si myslím, že se vyskytly chvíle, kdy jsem si zoufaly my a oni byli naštvaní a měly pocit, že se k nim chováme hrozně, na druhou stranu, kdyby byli v normální práci, tak je prostě vyrazej a nikdo se s nima nebaví, jo.“ (R 1, ř. 210)

Avšak co o se týče odlišností kulturních, které se týkají způsobu života v dané kultuře, je postoj poskytovatelek pomoci úplně jiný. Všechny respondentky se shodly na tom, že jim nepřísluší kulturní praktiky jakkoli hodnotit. Kulturní rozdíly se nesnaží nijak řešit, nijak je otevřeně před adresátkami neodsuzují, spíše svůj nesouhlas před adresátkami potlačují.

„Tak jsem se vyptávala, protože mě to zajímalo, ale nikdy jsem, málokdy jsem je soudila. Spíš jsem se ptala, proč děláte tohle tak. Ale strašně jsem s některejma věcma nesouhlasila a hrozně mě sraly, pardon teda @.“ (R 2, ř. 335)

Všechny respondentky odmítají jakékoli vměšování nebo násilné zasahování do kulturních poměrů, což je vysvětlováno tím, že adresátkám se také nemusí líbit vše, co je zvykem v naší kultuře. Navíc by vměšování do kulturních záležitostí vedlo dle respondentek pouze k tomu, že by se adresátky stáhly a přestaly komunikovat.

„No, přirozeně, že musím respektovat určitý odlišnosti, to znamená já třeba považuju mnoho těch žen, který sem choděj, muslimek, za svoje kamarádky, přitom musím respektovat určitý jejich odlišnosti, i když mi třeba některý věci přijdou přemrštěný nebo velmi nezvyklý, tak můžu se na to zeptat, ale nemůžu to naprosto kritizovat, že jo, nemůžu to třeba ostře komentovat, můžu to komentovat, ale nemůžu to ostře komentovat @.“ (R 5, ř. 221)

Co je však zajímavé, to samé požadují od adresátek pomoci – požadují, aby i ony respektovaly a snažily se chápat jejich myšlení a zvyky. Z rozhovorů tedy vyplývá, že základní hodnota, na které staví respondentky svou práci, a kterou vyžadují i od adresátek pomoci, je *respekt*.

„Že někdy je trošku těžký, upřímně řečeno, vyvážit to, že my se strašně snažíme jako respektovat jejich kulturu, ale oni už jsou vlastně daleko uzavřenější vůči tý naší než my vůči tý jejich. Takže základní hodnota, si myslím, že je respekt a otevřenost. Ale jako na opravdu živý úrovni, která je prostě vzájemná. Že se to učíme oboustranně a to co já prostě projevuju vůči těm lidem, tak chci, dělám to tak nějak, abych to vyžadovala i od nich. Aby ten vztah byl prostě vyrovnanej. Vím, že často, a myslím, že to tak ze začátku docela bylo, že my jsem se tak strašně snažily všecko to pochopit a nakonec jsme narazily na to, že to je prostě strašně jednostranný. My jsem se prostě úplně usnažily k smrti, ale stejně jsme žádněj vztah nevybudovaly, protože ty lidi žádnou tu energii vůči nám neinvestovali. No, takže teď se snažíme o to, aby to tak nebylo. Což je teda těžký, ale to je proces na dlouhou trať. @“ (R 4, ř. 208)

Co se týče společných kulturních hodnot, shodují se tedy respondentky na tom, že je často velice obtížné je nalézt. Jak ale vyplývá z rozhovorů jsou sdílené hodnoty pro společnou práci nezbytné. Jak jsem již zmínila, základním kamenem spolupráce má dle respondentek být

vzájemný respekt – jedině lidé, kteří se respektují mohou o rozdílech mezi sebou hovořit otevřeně a bezkonfliktně. Navíc podle názorů některých respondentek nejsou kulturní rozdíly nepřekonatelně ani z toho důvodu, že základní hodnoty jako život, přátelství a rodina jsou pro řadu kultur společné – na těchto hodnotách je potom také možné stavět (R 5, ř. 281).

Přestože se v rozhovorech často objevuje slovo přátelství, když respondentky hovoří o svých vztazích s adresátkami pomoci, domnívám se, že je toto přátelství v mnohém jiné než s ženami stejné kultury, což je dáno právě tím, co jsem zmiňovala výše – nutnou zdrženlivostí v oblasti hodnocení kulturních zvyklostí. Navíc, jak se pracovnícím Berkatu v praxi ukázalo, a priori přátelské vztahy nejsou možné – alespoň v pracovní rovině pracovníce - klientka. Dokonce i ty nejzarytější odpůrkyně formalizace sdružení připouštějí, že je ve vztahu ke klientům (byť označení „klient“ odmítají) nutno praktikovat profesionální přístup.

„A vlastně jakoby jsem ten vztah klient a jakoby ten pracovník, jsme vlastně vůbec nevěděli, že to je nějaký specifický druh vztahu. Že my jsem do toho šli prostě jako a priori jako do nějakýho přátelskýho vztahu, kde bude všechno otevřený, budem si to říkat. A to si myslím, že potom udělalo hrozný zmatky jak mezi náma, tak mezi těma lidma. Že oni jako přirozeně čekali, že ta hranice nějaká nastavená bude a když nebyla, tak se sami v tom neuměli orientovat.“ (R 4, ř. 185)

Tímto se nám ukazuje další významný moment ve vztazích – nutnost *hranic*. Úplná otevřenost ve vztazích není možná i proto, že často, dle výpovědí respondentek, vede k tomu, že jsou poskytovatelky pomoci zahlcené problémy a musí čelit neúnosnému nátlaku soucitu, který mají adresátky navíc tendenci zneužívat. Vztah tedy musí být vyvážený ještě jinak: je zde nutná rovnováha mezi odstupem od problémů klientek, a mezi osobní angažovaností a jejich problémech. Jde tedy o udržení profesionálního přístupu, který by však neměl poskytovanou pomoc a podporu odosobnit.

„A musím říct, že se tomu učíme za pochodu, ono většina z nás by k tomu (chovat se jako kamarádky, pozn. přepis.) měla třeba tendenci, ale ony maj zase ty ženy na druhou stranu tendenci to trošku zneužívat, to je jedna věc, a druhá, oni vás pak vtáhnou do svých rodinejch trablů a to prostě není možný unýst. Takže my se snažíme prostě to vybalancovat, aby to nebyla odtažitá pomoc a vybalancovat to, aby jsme se z toho prostě nezbláznily @.“ (R 1, ř. 219)

To, že ne vždy se podaří najít tento stav vyváženosti, dobře dokazují některé výpovědi dotazovaných. Jedna z respondentek hovoří dokonce o tom, že musela kvůli své přílišné angažovanosti v problémech adresátek, které často souvisely s jejich kulturními zvyky, dokonce přestat s aktivní činností ve sdružení.

„Nebo já jsem třeba musela odejít, (...) pro mě to bylo prostě emočně tak neúnosný, že jsem nezvládala vlastní rodinu potom. Vždycky jsem přišla tak vyčerpaná z toho... ono je to jako krásná práce, jo a pak se zase přihodí něco, co člověka zase dobije, jo, ale já jsem prostě na to už neměla kapacitu.“ (R 1, ř. 224)

Jedním z klíčových důvodů pro odchod této respondentky bylo osobní angažování v otázkách práv žen.

„(...) jako každé si to řeší sám v sobě hodně, co je pro něj přijatelná hranice, co není, pro mě třeba poslední kapka byla, kdy jsme řešili velmi složitou situaci jedný čečenský rodiny, která neměla tátu, z tý rodiny se v jedný chvíli stal nejstarším členem rodiny třináctiletý kluk a podle čečenských zákonů on je hlava rodiny a všichni ho musej poslouchat. A on byl teda strašnej. A já když jsem zažila jeho interakci s maminkou, když jsme řešily velice složitý případy, a ta maminka se na něj obracela jako na toho, kdo tu rodinu vede, já jsem to třeba neunesla tohle. Jsem musela odejít.“ (R 1, ř. 248)

Jaký je tedy podle respondentek ideál vztahů mezi adresátkami a poskytovatelkami pomoci? Domnívám se, že by se dal vyjádřit jedním slovem: *partnerství*. Slovo partnerství v sobě obsahuje prvek přátelství, otevřenost a toleranci vůči odlišnému, zároveň může být partnerství také vztahem, který je strukturovaný a v němž jsou vymezené hranice.

5.3.8. Motivace a přínos práce pro život

- nalézání životní rovnováhy – pomoc sama sobě skrze pomoc druhým
- „nechuť podřídit se mužským nárokům“
- nalézání nového, neustálé učení, nalezení osobního prostoru
- radost ze společenství

Jaké byly motivace pro vstup do Berkatu? Proč respondentky vstoupily právě do této a ne jiné organizace? Co je motivuje k tomu, že zde pracují nebo pracovaly? Co vlastně na Berkatu tolik táhne a co Berkát respondentkám dal a dává do života? Na tyto otázky se pokusím odpovědět v následující kapitole věnované motivacím a hodnocení přínosu pro respondentky.

Co se týče motivací, zdá se, že tím hlavním, co do Berkatu táhne je několik věcí, které spolu navzájem souvisejí. Ve výpovědích respondentek můžeme jednak nalézt výpovědi hovořící o tom, že do Berkatu lidi táhne potřeba něco udělat, *reagovat skutkem na utrpení druhých*, touha změnit stav věcí na světě, potřeba nějakým způsobem pomoci konkrétním činem (R 3, ř. 91). Jedna z respondentek tuto skutečnost reflektuje jako potřebu

přetransformovat emoci v čin a tím v sobě nalézt rovnováhu – tedy vlastně *pomoci také sama sobě* (R 3, ř. 466).

„A prostě v momentě, kdy to přijmete, ten proces toho přijímání utrpení, tak musíte pro tu bilanci opravdu něco udělat, protože jinak to nejde. Jinak to prostě se hromadí někde a jakoby to hnije. Člověk musí v rámci té vnitřní rovnováhy udělat něco. To znamená jakoby odpovědět na to nějakým skutkem.“ (R 3, ř. 92)

Berkat tedy poskytl to, co respondentky hledaly – dal jim *prostor* realizovat své myšlenky, plány, svou touhu pomoci.

„Nevím jako by já jsem, jak sem byla na tom Blízkým východě předtím dva roky, tak jsem měla takovej pocit takový marnosti, jako že bych chtěla pro ten lepší svět něco udělat a pořád jsem neměla jakoby prostor a Berkat mi dal úžasnej prostor.“ (R 2, ř. 74)

Tento poskytnutý prostor jim umožnil nalézt nové způsoby práce, nové přátele a nový pohled na svět. To, že Berkat poskytl prostor právě tolika ženám není nejspíše náhoda – způsob práce, jakým ze začátku fungoval (a částečně dodnes funguje), vyhovoval podle výpovědí respondentek nejvíce právě ženám – motivace pro nastavení jiného způsobu práce bylo nějakým způsobem se odlišit od velkých organizací, které mají jasně stanovenou hierarchii a mají pevně stanovené reálné cíle. Právě takové organizace jsou respondentkami chápány jako „mužské“ (detailněji budu tento postoj analyzovat níže), naopak Berkat vznikl z „*nechuti podřídít se mužským nárokům*“ na fungování. (R 1, ř. 517)

Další silnou motivací je pro členky Berkatu *poznání nového a učení se novému* – ať už jde o poznání nových lidí, odlišných mentalit, získávání nových zkušeností, učení se práci s vlastním soucitem, poznávání vlastních mezí i schopností.

„A naučit se s těma lidma komunikovat úplně zpříma. A umět je poslat do prdele, s odpuštěním. Jako ale zase, naprosto citlivě, jo. Ale je to hrozně takový, já se tohle učím celý ty léta a proto mě to taky docela zajímá furt, protože je to dost náročný, tak se sama sebe furt ptám, kdy to přestanu dělat a proč to dělám tak dlouho a tak. No, ale je to proto, protože se právě přesně tímhle učím.“ (R 3, ř. 110)

To, co členky Berkatu drží v organizace je právě tento prostor, v němž se realizují, v němž našly nové přátele. Právě *společenství přátel* je často zmiňováno jako jedna z hlavních motivací pro práci v Berkatu – bez přátelského kolektivu, v němž je pomoc součástí kolektivní zábavy, by zřejmě málokterá z respondentek v organizaci vydržela. Toto společenství spojuje jednak už zmíněné přátelství a s ním související (zejména ze začátku) dobrovolnické založení a přirozená dělba práce.

„(...) jako ta práce byla hlavně jako taková super, nebo super, jako zajímavá, ale nebýt těch lidí, co tam jsou a byli, tak bych tam nevydržela ani minutu. To bylo to, proč jsme tam chodili.“ (R 8, ř. 323)

Velkou motivací bylo zřejmě pro řadu žen také setkání se zakladatelkou a vůdčí osobností Berkatu, Petrou Procházkovou. Ta podle výpovědí několika respondentek ovlivnila řadu příchozích dobrovolnic, avšak pro žádnou z dotazovaných nebyla osobnost zakladatelky natolik klíčovou, že by představovala jedinou motivaci pro angažování se v Berkatu.

S tím, co členky Berkatu motivuje k práci pro o.s. Berkat souvisí to, co jim tato práce dala. Tím je, jak bylo již zmíněno výše *získání prostoru pro realizaci vlastních nápadů* (R 2, ř. 76) a *poznání nového* – nového způsobu práce, nových přátel, lidí různých národností, *rozšíření vlastních obzorů* (R 8, ř. 327). Respondentky zmiňují, že ji Berkat poskytl nový druh pohledu na odlišné kultury, na různé lidi, jedna z respondentek zmiňuje, že jí Berkat poskytl nový druh pohledu na postavení žen ve světě a u nás.

„ (Práce, pozn. přepis.) mi odkryla spoustu různých problémů a nových pohledů i vlastně na postavení ženy. Prostřednictvím toho postavení žen i třeba migrantek vidím úplně jinak postavení žen tady.“ (R 5, ř. 443)

Práce v Berkatu poskytla respondentkám také mnohé užitečné lekce – umožnila jim vystřízlivět z romantických představ o osvobození světa (R 8, ř. 702), naučila je jít si za svým přes překážky.

„(...) tak já si opravdu sebe představuju jako toho buldoka, protože ono opravdu, kdyby člověk nebyl buldok, tak to vzdá, protože na to nejsou vůbec žádný granty, nic, to opravdu vyvádíte jenom zdola z těch lidí, z energie těch lidí. Jo a to jsou takový testy, jo, já jsem se na tom šíleně moc naučila.“ (R 3, ř. 56)

Dalším přínosem byla pak samozřejmě radost z odvedené práce a z jejích výsledků – radost ze zpětné vazby a kontinuity vztahů. Na druhé straně respondentky zmiňují, že působení v Berkatu se spojeno i s negativními stránkami – osobní angažovanost vedla dotazované často k úplnému vyčerpání sil a donutila je stáhnout se načas nebo dokonce nastálo z aktivní účasti na fungování organizace. (R 6, ř. 304; R 1, ř. 224)

5.3.9. Postoj respondentek k lidským (ženským) právům

- obsah lidských práv jedince jako kulturně podmíněná proměnná
- vize prosazení lidských práv otevřeností globalizovaného světa
- přijetí „kuchyňské“ taktiky v boji za lidská práva

Důležitou stránkou vymezení identity organizace je dle mého názoru postoj respondentek k otázce lidských a zejména pak ženských práv.

Postoj respondentek je v této otázce poměrně jednotný. Řada z nich se o lidská práva zajímá a jejich dodržování vnímá jako problém. Lidská práva jsou respondentkami definována jako *práva jedince* – tím přijímají tezi, že ženská práva jsou lidská práva, zároveň však odmítají primární zaměření pouze na ženy a jejich práva. Problém práv je tematizován jako problém prostoru, a to opět *osobního prostoru jedince*.

„Nicméně já vždy ženská práva chápu jako práva jedince, tudíž mne nezajímají jen ženy, ale i muži. Zkrátka mi vadí, když lidé nedostávají prostor, na který mají právo či měli by mít právo. Věci se však musí řešit s ohledem na mnoho věcí a ne slepě. Tudíž opět záleží na kulturním kontextu, jinak věci chápat a řešit u nás a jinak v muslimských zemích.“ (R 2, doplnění)

Z tohoto názoru potom pramení celkový postoj k prosazování lidských práv – tím, že respondentky vnímají práva takto individuálně, vnímají individuálně také jejich obsah. Ten závisí vždy na konkrétních podmínkách, na konkrétní kultuře a konkrétní životní praxi, proto je nemožné vymezit lidská nebo ženská práva obecně. Respondentky jsou si vědomy této nejednotnosti konceptu lidských práv, a proto jsou zdrženlivé v definicích těchto práv – často je chápou neurčitě, jako slušnost, korektnost, lidskost, právo na život, osobní prostor a odmítají dogmaticky zobecňovat konkrétní obsah těchto pojmů.

„Protože zase ty jejich práva, ty lidi, pokud k tomu najdou cestu, tak ji musej najít jinak, prostě osobně, osobně musej najít cestu k tomu, aby něco změnili. Ale nemůže to změnit nikdo zvenčí, nikdo zvnějšku, kdo přichází z úplně jiný kultury, jo. Jako poněti o tom, co je jejich právo. A já proto říkám právo na život místo lidský právo, práva žen nebo lidská práva. Ten obsah toho pojmu lidská práva je jinej tady a jinej tam. Protože koncept toho člověka a jeho práv je vytvářen jeho životní praxí. A je potřeba nejdřív, než řeknem, co je lidský právo ženy v Čečensku, co je lidský právo ženy v Afghánistánu, co je lidský právo ženy v Česku, tak nejdřív je potřeba podívat se a zhodnotit tu životní praxi, abychom mohli z toho teda vyvodit koncept toho lidskýho práva.“ (R 3, ř. 541)

Z této představy o lidských právech potom vyplývá to, jak se staví k prosazování lidských práv. Všechny respondentky *odmítají násilná řešení prováděná zvenčí* a vyjadřují se velice *kriticky ke vnucování představ západního světa*. Domnívají se, že práva lze prosadit pouze přirozeně: *otevřeností globalizovaného světa* (globalizaci tedy nevnímají jako formu útlaku), přirozenou cestou *mezikulturní komunikace* – tedy vývojem k *celosvětové otevřené společnosti*. V souladu s těmito názory také praktikují prosazování lidských práv ve své práci

– vyjadřují respekt k odlišným kulturním praktikám a nevměšují se do vnitřních struktur jednotlivých kultur.

„Nevím, no, lidský práva, tak samozřejmě, deklarace existuje, ale otázka je, jak je prosazova: –ismama, to jsem říkala, že je ptákovina. Násilně někomu vnucovat, to je taky blbost. Otevřeností? Já myslím, že ta otevřenost udělá hodně, že člověk uvidí něco. (...) prostě ten otevřený svět, ten globální si s tím, myslím, nějak poradí, čili jo, začne okukovat a srovnávat, začne si uvědomovat. Teď v tomhle tom dělat něco násilně, (...) to nemá smysl, budou tam kolize, jednotlivci budou mít problém, mnozí na to zařvou, to určitě, to je vždycky při nějaký přeměně a změně toho paradigmatu, prostě někdo se s tím vyrovná dřív s tou změnou, někdo v generacích, s tím se moc dělat nedá. Jako já už bych po žádným násilí nešla teda. To vždycky vzbudí zase reakce a k ničemu to není.“ (R 7, ř. 620)

Jediný způsob prosazování lidských práv, který respondentky připouštějí, je způsob, který samy nazývají jako „kuchyňský“, tedy posilování sebevědomí a tedy i vědomí vlastních práv.

„(...) ale vlastně se neangažujeme v těch ženskéjch otázkách. Nebo angažujeme se v nich takovým jako kuchyňským způsobem. Bych řekla. (...) To znamená jako, že se snažíme ty ženy nějakým způsobem jako posilovat v tý individuální nebo i skupinový práci s nima v tom, aby si byly vědomý vlastní hodnoty (...).“ (R 4, ř. 291)

Primárně se práce Berkatu zaměřuje na *podporu v materiální samostatnosti* a svépomoci (příkladem může být snaha o mikropůjčky pro ženy v afghánských vesnicích), která však, jak respondentky připouštějí, může mít i své sekundární dopady v podobě emancipace v oblasti práv. Nikdy to však není naopak, že by cílem byla politická emancipace, která je prováděna materiální podporou. (R 6, ř. 532)

Rezignace na politické vměšování a otevřené angažování se v otázce práv pramení také z toho, že by jim vměšování do politických záležitostí (zejména v Čečensku) znemožnilo úplně práci na poli rozvojevém.

Identitu lidskoprávní organizace tak respondentky většinou nepřijímají, i když řada z nich má k problematice lidských práv velice blízko a také jako celek organizace podpořila řadu lidskoprávních aktivit jiných neziskových organizací. Ve své práci však toto téma členky Berkatu neprosazují. Dalo by se tedy podle mého názoru říci, že identita, kterou respondentky přijímají spíše než identitu lidskoprávní organizace, je identita rozvojové organizace, která pracuje na základě individuální, adresné, zejména materiální pomoci.

5.3.10. Zařazení do hnutí

- problematičnost pojmu hnutí
- hnutí altruistické vycházející z iniciativy zdola (grassroots) patřící do občanské společnosti
- ambivalence vztahu k ženskému hnutí

Představy respondentek o možnosti zařazení Berkatu do hnutí se značně rozcházejí. Často váhání pramení respondentek ze samotného pojmu hnutí – respondentky nemají žádnou představu o tom, co to vůbec hnutí je a nevnímají ve společnosti žádné myšlenkové proudy, které by formovaly jednotlivá hnutí. Pokud se respondentky pokoušejí o zařazení organizace do hnutí, pak s velice rozdílným výsledkem s ohledem na to, v jaké „sekcí“ Berkatu samy působí. I přes tuto různorodost ve výpovědích lze spatřovat určitou pravidelnost, která se týká zejména zdůrazňování *účasti o.s. Berkat na občanské společnosti* (R 6, ř. 447) – na hnutí aktivních lidí, kteří se osobně angažují ve společenských otázkách (ať už jde v případě Berkatu o integraci cizinců, nebo rozvojovou pomoc). Berkat bych podle výpovědi respondentek zařadila do *altruistického hnutí malých NNO, které vycházejí zdola (grassroot)*, a které jsou součástí širšího celku občanské společnosti.

Velice významná se mi jeví *asociace s ženským hnutím*, která se v rozhovorech také objevila. Jedna z respondentek, které tato asociace vytanula ihned na mysl, se domnívá, že ani ženské hnutí není jednotný pojem a spatřuje v něm feministickou a nefeministickou větev. Z výpovědi pak vyplývá, že Berkat by zařadila do odnože nefeministické, která má ambivalentní vztah k odnoži feministické.

„Ženského hnutí... To nevím! Já si myslím, že to ženský hnutí je pořád tak jakože je organizace, který jsou vedený ženama a kde pracuje většina žen, tak maj trošku ambivalentní, tak ted' mluvím hodně o sobě, upřímně řečeno, vztah k těm ženským organizacím, který se považují třeba nějakým způsobem řekněme feministický nebo genderový. Já k tomu nemám vůbec žádný vztah, jo. (...) co se týče Berkatu v nějaký tý linii ženskejch organizací, myslím si, že to naše postavení je tam takový jako napůl. Že všichni vědí, že jsme vedený ženama, ale vlastně se neangažujeme v těch ženskejch otázkách.“ (R 4, ř. 281)

5.3.11. Identita ženské organizace

- podmíněné přijetí identity ženské organizace

Otázka zařazení do ženského hnutí nás přivádí k míře, s níž respondentky přijímají identitu ženské organizace a k tomu, jak tuto identitu chápou. Většina respondentek by Berkat označila za ženskou organizaci, avšak ne bez jasného vymezení, co je tímto označením myšleno.

„Ale zase pak musíte definovat, co myslíte ženskou organizací, jestli to je organizace, která je složená z žen nebo která se stará o ženy nebo která má nějaký jako feministický názory.“ (R 6, ř. 461)

Respondentky, které toto označení přijímají, jej vnímají ze *statistického hlediska*. Za ženskou považují organizaci, v níž převažují ženy a která se z větší části svou činností zaměřuje na ženy.

Avšak všechny respondentky *odmítají spojovat Berkat s feminismem*, který většinou chápou jako radikální vydělování žen vůči mužům (viz níže). Zdá se, že mezi respondentkami převládá *strach z označení za ženskou organizaci*, který pramení právě ze spojení s feminismem. Proto velice často respondentky okamžitě zdůrazňují členství mužů a svou *touhu po mužských členech* (R 1, ř. 444). Zároveň jsou si však vědomé toho, že zaměření organizace láká více ženy, což často vysvětlují pomocí rozdílů mezi muži a ženami (viz níže).

„Asi jo, já myslím, že jo. Já myslím, že takhle by se chlapi asi nescházeli a rozhodně by takhle spoustu věcí neřešili. To určitě jo.“ (R 6, ř. 460)

Mezi respondentkami se objevuje také názor, že zaměření si vyžaduje především ženské členky (pro práci se ženami v patriarchálních zemích). Navíc podle respondentek muže odrazuje to, že organizaci založily silné ženské osobnosti.

„Spíš je (muže, pozn. přepis.) to nebavilo, protože se jako těžko prosazovali, oni nebyli ti kohouti, oni byli zvyklí třeba na to, že je všichni uznávali, co říkali, ale víte, to by jich muselo přijít hrozně moc, protože on když tam byl chlap sám, tak já bych tam taky nebyla @. My jsme se vlastně i zaměřovaly na ženy v té pomoci, takže to šlo jakoby jedno s druhým.“ (R 7, ř. 549)

To, že je Berkat organizací složenou převážně z žen, tedy může vyplývat s několika navzájem souvisejících skutečností: z toho, že zakladatelkami byly především *silné ženské osobnosti*, které k sobě přitáhly další ženy a začaly se zaměřovat na *individuální pomoc zejména ženám v muslimských zemích*, což opět dále podmiňovalo potřebu ženských pracovníků.

5.3.12. Postoje k feminismu

- ambivalence postojů k feminismu: feminismus jako boj pohlaví x feminismus jako součást vlastní životní situace
- jednoznačné odmítnutí primárně feministických cílů

Výše již bylo naznačeno, že problém identity ženské organizace silně souvisí s mírou přijetí označení feministka, s tím, jak respondentky vnímají feminismus.

Předmětem mého zkoumání bylo, jestli se respondentky setkávají s tím, že je okolí označuje za feministky, nakolik toto označení přijímají samy a co si pod pojmem feminismus vlastně představují. Zajímavým zjištěním bylo, že se označení za feministky z vnějšku je poměrně časté a často je spojeno s pejorativním nádechem slova feminismus.

Samotné respondentky se ve svých názorech na to, zda by se značily jako feministky rozcházejí: čtyři toto označení přijímají, jedna potom spíše ano a tři jej odmítají. To, v jaké míře se respondentky zdráhají označit za feministky, silně souvisí s jejich představou o tom, co to vlastně feminismus je. Nutno podotknout, že i ty, které odmítají označení feministka, však vyjadřují v rozhovorech řadu feministických názorů (např. odpor proti stereotypům, nesouhlas s nastavením dělby práce ve společnosti či podporu práv žen).

Jak tedy vnímají respondentky feminismus? Co si pod ním představují? Ta část, která odmítá označení feministka, vnímá pejorativní nádech slova feminismus a přijímá obecně sdílenou stereotypní představu o feminismu, která jej chápe jako vydělování žen a mužů, polarizaci společnosti podle pohlaví, podněcování boje pohlaví a věčnou nespokojenost žen.

„Takže feminismus jako takovej mě nebere, protože tam vidím zase ten druhej pól. (...) To prostě vyváženě, no. (...) Je to jasný, že tenhle svět je podle chlapů, to jo, ale že by se to mělo změnit, aby to bylo zase jenom podle ženskejch, to si myslím, že je taky pěkná ptákovina.“ (R 7, ř. 550)

„Né, no, tak jako tím, jak ten termín za ty roky už zvágněl, jo, tak už je těžký říct, co ta feministka vlastně je, jo, jestli to je jako nějaká věčně nasraná nepřijemná baba, která se furt něčeho domáhá na úkor druhejch lidí a má pořád pocit křivdy, tak za to se nepovažuju.“ (R 6, ř. 497)

Řada respondentek, které takto nepřijímají feminismus, však zároveň přiznává, že neví, co si pod tímto pojmem přesně představit – nezná žádné feministické teorie a neví, podle čeho kromě své povrchní představy feminismus posuzovat.

Druhá část respondentek, které označení feministka přijímají, jej chápou každá podle svého vlastního přesvědčení, většinou se ale tyto respondentky vymezují vůči militantním formám feminizmu. *Feminismus si zakomponovávají do své vlastní životní situace*: pro jednu „být feministka“ znamená být samostatná, umět se o sebe sama postarat:

„(...) pokud to znamená, že sama si vydělávám, žívím se sama, tak ano.“ (R 8, ř. 559)

Pro jinou je to prostředek celkového nahlížení na svět:

„Ale já jsem feministka, jsem feministka od roku 91. Dokonce jsem byla označena za profesionální feministku, takže já se tomu nebráním. Prostě mně to je jedno, protože feminizmu je pro mě prostě prizma, jeden z prostředků, jak vnímat svět. A to, že tady je skandalizované a vždycky byl, to je prostě problém těch lidí, který ho skandalizují.“ (R 3, ř. 497)

Jiná z respondentek chápe feminizmus jako radost z toho, že je žena.

„Mně je teda blízky, já teda nevím, kdo to řek, jestli to byla nějaká Italka nebo Španělka, feministka, že pro ni je feminizmus to, že se ráno probudí a je blažená z toho, že je žena. Tak to jo.“ (R 1, ř. 529)

Pro další je feminizmus způsob boje za práva žen a velice často je feminizmus chápán jako způsob boje proti stereotypům ve společnosti a proti zažitým modelům fungování rodiny.

„Možná asi jsem. Protože mně jde o ženský práva a jako vadí mi, když říkají blbá ženská, to může udělat jenom ženská, ženská je taková a taková. To mi vadí. Stejně jako mi vadí, když mi někdo řekne chlap je takovej a takovej, jo, to je spíš takhle.“ (R 2, ř. 572)

„Ale zase myslím si, že opouštím tradiční výchovu, takovou tu, že žena dělá všechno absolutně je s tím jako spokojená, srozuměná, dělá takovej background tomu svému muži, i kdyby ten muž měl bejt stejně nebo i míň, vzdělanej, chytrej, aktivní, akční nebo úspěšnej, tak aby ta žena byla vždycky to béčko, co stojí za ním. To né. A snažím se to s různým úspěchem @ prostě doma propagovat, aby to tak bylo, no. Že všichni máme stejný šance, že nikde není psaný, že někdo umí něco líp a něco hůř jako na základě pohlaví.“ (R 6, ř. 500)

Přestože osobní postoje k feminizmu se mezi respondentkami rozcházejí a každá z nich si naplňuje pojem feminizmus jiným obsahem, co se týče souvislosti feminizmu a činnosti Berkatu, je jejich postoj jednotný. Respondentky odmítají, že by byl Berkat založen na základně primárně feministických cílů a motivací, což souvisí také s nahlížením na boj za ženská práva (viz výše).

„Ale nikdy jsme ten feminizmus, jakoby, že jsme primárně feministická organizace, to jsme nikdy neměly.“ (R 1, ř. 562)

„„Já jsem na tohle hodně ostražitá, já třeba osobně. A myslím, že všichni u nás, jo jakože určitě, nikdy nebylo nějakým naším cílem osvobodit ženy Afghánistánu. To v žádném případě. A i tady v Čechách, já to jako (...). Oni prostě mají možnost, jako viděj, jak to tady funguje a mají možnost taky tak fungovat, jo. A pokud za mnou přijdou, tak já jim ráda pomůžu, poradím. Ale já teda jako opravdu odmítám, a myslím si, že většina z nás (...) my pracujeme s ženami, protože to prostě tak je, ale nikdy to nebylo tak, že bysme si řekly, chceme pracovat s ženami proto, abychom je naučily žít jinak. To teda ne. (...) ale nebylo to jakože jsme ženy, protože bychom byly feministky, co nechtěj mezi sebou chlapa, to byla shoda okolností.“ (R 1, ř. 548)

5.3.13. Představy o multikulturním a globálním feminismu

- absence většinové identifikace s hnutím multikulturního a globálního feminismu

Aby byl obraz o identitě, kterou respondentky přijímají či naopak odmítají úplný, je třeba zmínit ještě jejich postoj k multikulturnímu a globálnímu feminismu jako takovému.

Z výpovědí lze vyvodit, že většina respondentek (kromě dvou) o multikulturním ani o globálním feminismu nikdy neslyšela a svou představu vyvozují spíše ze svého obecného postoje k feminismu. Opět ale nelze jednoznačně stanovit, zda se k tomuto hnutí staví pozitivně či negativně.

První skupina respondentek se staví k tomuto hnutí vesměs odmítavě. Toto odmítání není však dle mého názoru podmíněno žádnou hlubší znalostí – o problematiku feminismu se jednoduše vůbec nezajímají, a tak ani jejich představa o globálním či multikulturním feminismu nemůže být jasná, často se těchto výrazů dokonce bojí. Spojení s činností sdružení je vůbec nenapadá.

„To jsem teda neslyšela, já to nemám moc ráda, nevím, co to znamená. To nevím, ani kdybych někde něco takovýho viděla, tak bych to vůbec nečetla. @“ (R 8, ř. 592)

„Ne, ne a nahání my to hrůzu, když @@@. Nevím, slovo globální ve spojení s feminismem, já nějak vůbec, upřímně řečeno slovo feminismus, mi jde trošku mráz po zádech, i když mám jako určitý témata, který považuju za ženský, tak pořád tam cítím to vydělování, vidím tam tu Olgu Sommerovou a .. ne, ne! @“ (R 5, ř. 493)

Druhá skupina respondentek má potom jasnější představu, která je podmíněna znalostí – s pojmem se již setkaly v jiných svých aktivitách. Avšak ani v tomto případě nevyjadřují, že by spatřovaly souvislost s činností sdružení. Překážkou v zařazení do tohoto hnutí je v tomto případě *absence boje za práva žen*.

„To záleží, jaký by byly kritéria. Nevím, jestli by se dalo jako kritérium: většina členek, zaměření na ženy v projektech, aspoň částečně, padesát procent, řekněme, tak jo! Nevím. Kdyby si někdo řekl, je to organizace, která pomáhá ženám žít lepší život, tak jo. Ale že bysme jako rozšiřovaly nějaký jako práva a školily je, tak to ne, to neděláme.“ (R 2, ř. 584)

Jedna z respondentek odmítá globální a multikulturní feminismus, protože dle jejího názoru abstraktivizuje problémy, což souvisí s celkovým odporem této respondentky k akademičnosti diskusí o rozvojové pomoci a lidských právech a také s celkovým zaměřením Berkatu na konkrétní adresnou pomoc.

„Já jsem včera moderovala diskusi v parlamentu na téma rozvojová spolupráce a Česká republika a peacemaking, jo, mírotvorba. A byla jsem zděšená abstraktivitou a cizostí a odcizeností toho jazyka. Já jsem se nedozvěděla jednu konkrétní věc! Tam se mluvilo jenom o metodách. Ale člověk zvenčí, ktorej tam přijde, ktorej neví, která bije, tak je mu to úplně k ničemu. Já to samozřejmě vím, o čem mluví, protože znám ty konference a vím, jak se pořád všichni mořej s vytvořením nějakých jednotných standard a metod. Ale pak prostě mluvěj, oni ani nejsou český termíny na to. Takže to je takový abstraktní. Dobře. Svůj k svému. Jako má to třeba nějaký mysl, ale pro mě ne. Já prostě věřím tomu, že energie má proudit takhle (ukazuje od sebe ke mně, pozn. přepis.), jako od člověka k člověku. A že pak to má jako smysl, pak se čistě jako šíří a šíří se dobře. Ale drtit jí, tadydle postě (ukazuje jako uvnitř člověka, pozn. přepis.) než se jako, to je jako kdyby to šlo nějakým strašně komplikovaným strojem a pak z toho vylezlo něco, co prostě někdo zbaští.“ (R 3, ř. 442) (...) „No, globální feminismus, to jsou prostě zase takový jakoby nadnárodní iniciativy, který se snažej, já nevím, já mám vůči tomu trošičku skeptickéj postoj, protože to je něco zase, co činí z tý problematiky produkt. A vlastně jí abstraktivizuje.“ (R 3, ř. 505)

Možnost zařazení Berkatu do hnutí multikulturního feminismu připouští pouze jedna respondentka, která jej chápe jako spojení požadavků žen různých národností v jednom solidárním hnutí.

„No, tak to je určitě Berkat, to je prostě úplně typicky multikulturní feminismus. (...) Protože tam jsou jako... tam se stýkaj přesně ty ženský požadavky a ženskéj svět s různým zázemím jak sociálním, tak i kulturním, prostě tam jsou opravdu ženy ze všech zemí východu a z jihu a do toho nějaký Američanky. A vlastně ten projekt, ten Berkat zajímá lidi z různých, z Německa, z Ameriky, z Afghánistánu.“ (R 6, ř. 586)

5.3.14. Výroky týkající se genderu

- přesvědčení o existenci „ženských“ a „mužských“ organizací vycházejících z přirozenosti žen a mužů
 - ambivalentní vztah k tzv. mužským prvkům
- podpora stereotypů i odpor vůči nim

Domnívám se, že identitu ženské organizace do značné míry ovlivňuje postoj jejích členek k otázkám genderu. Proto mě zajímalo, jak postoj dotazovaných k genderovým otázkám ovlivňuje jejich práci, zda reflektují nějakou souvislost mezi tím, jak pracují, a jaké je genderové složení organizace.

Přijetí identity ženské organizace ze statistického hlediska (většina žen) má svůj hlubší podtext, který se dobře ukazuje právě při analýze genderových názorů respondentek.

Z výpovědí vyplývá, že jsou respondentky přesvědčeny o existenci *ženských a mužských organizací založených na ženském či mužském principu fungování*. Co je tímto principem myšleno? Tzv. *mužský princip* fungování se odvíjí od toho, jaká je podle respondentek podstata muže. Zde se tedy jasně projevuje typický genderový esencialismus. Muž je vnímán jako *pořádný, analytický, racionální, organizovaný, přirozeně autoritativní, logický a schopný udržet si odstup*. Celkově je jeho přístup *racionálnější a chladnější*, což se promítá také do struktury fungování tzv. *mužských organizací* (mezi něž jsou respondentkami řazeny i všechny státní úřady). Mužské instituce a organizace se podle respondentek vyznačují *uspořádaností, jasně stanovenou hierarchií a racionálním zaměřením na hmatatelný cíl*.

Naproti tomu *ženské organizace*, mezi něž se tímto Berkat řadí, mají *ženský princip* fungování, který vyplývá opět z toho, jaká je tzv. ženská podstata. Žena je respondentkami vnímána jako bytost přirozeně *ochranitelská, empatická, emotivní, otevřená odlišnému, komunikativní a spontánní až živelná* a tudíž také *iracionální, chaotická a neefektivní*. Proto tíhne k jinému, *spontánnějšímu a méně organizovanému způsobu sdružování a k sociální oblasti, k profesím pomáhajícím*.

„Já si myslím jako celkovým založením vůbec ženy. Že žena vždycky má daleko víc tendenci pomáhat, někoho podporovat a prostě ta mužská podstata je trošku jiná. Já to nehodnotím, jestli je to dobrý, špatný. Ale nám se to tady takhle ukázalo. Že i když tady máme muže, tak jsou na pozicích, kde nepřicházej vlastně tolik do styku s lidma. A ty ženy jsou na těch, kde přicházej.“ (R 5, ř. 410)

„Tak oni (muži, pozn. přepis.) jsou víc racionální, že jo. Prostě ten Berkat, to jsou jako někdy emoce, že jo. Je to, to je těžký, ono díky tomu zase člověk udělá, já když se ohlížím třeba zpětně, (...) tak vidím s tím odstupem, že to jsou vlastně neuvěřitelné věci, co ten Berkat dokázal, jo. A to si myslím, že je právě díky tomu citovému nasazení nějakému nebo i té osobní angažovanosti. Na druhou stranu je to někdy tak emočně vyčerpávající a stravující, že to je hrozný, že oni tam ty mužský vnášej trochu jako racionality a ... já tím nechci říct jako... Já myslím, že ty projekty jsou jako velice praktický, jo, ale že je tam velká ta citová angažovanost, která z toho potom dělá takovou hodně náročnou věc. A ty chlapi to maj takový víc srovnaný a jsou takový, že jo, odtažitější, takže prostě, tak bych to řekla, no.“ (R 1, ř. 456)

„Tak já si myslím, že to vychází z rozdílů mezi mužem a ženou, že ženy jsou víc citlivý k... teď to bude znít jako klišé, k nepravostem světa, prostě že ženy maj větší touhu napravovat ty věci, seznamovat se s věcmi, myslím, že ženy raději experimentují než muži, že je víc zajímaj cizí kultury a jsou víc ochotný s nima komunikovat a vstoupit do nějakýho přátelství nebo do nějakýho partnerství... protože to je prostě, to je zase jiná filosofická úvaha, ale... je to, já si myslím, že to je daný ženskostí. Která nijak nesouvisí s nějakým militantním feminismem, to je daná tím, co fakt ženy zajímá.“ (R 6, ř. 468)

Jaké je hodnocení těchto dvou principů? Respondentky reflektují, že jim jejich způsob sdružování, tedy ten „ženský“ vyhovuje, že dokonce na začátku organizace je vedla touha sdružít se jinak, nepodlehnout mužským nárokům, zkusit pracovat jinak. Díky tomu, že pracovaly spontánně, se jim podařilo uskutečnit akce, které by podle nich považovaly muži za předem ztracené.

„Ale když se vrátím k tě začátkům tak v tom roce 2001, 2002, tak tenhle druh práce, myslím tím humanitární a rozvojový jako většinou dělali muži nebo hodně jako. A mělo to všechno takovou mužskou strukturu, jo. To znamená takovou jako hierarchii, takový jako logický rozfázování. A teď do toho prostě vtrhly, a speciálně ty zakladatelky, to jsou takový jako dynamický osobnosti, když to tak řeknu, a do toho prostě vtrhly za a) s tím svým chaosem a touhou něco dělat. A já vím, když se připravoval ten první zájezd Marša, tak to se dělalo právě i ve spolupráci s Člověkem v tísní, mimo jiný, protože tam měli misi tenkrát a hodně pomáhali v tý Čechně a já jsem slyšela od jednoho takovýho člověka, kterej byl na takový, a to vlastně fakt bylo úplně v počátku, kdy jsme se scházely v nějakých kuchyních, že jo, vždycky se tam dobře navařilo a teď tam mluvila jedna přes druhou, on tam seděl a řek si: to Maršo v životě neprijede! Jo a pak jako koukal, co z toho bylo. Jo, ale pro něj to bylo naprosto neuchopitelný. No, jako tenkrát většina z nich ještě kouřila, on říkal, že tam seděl v oblaku

kouře, v oparech rybí polívky @, která teda byla výborná @ a do toho prostě říkaly: jo, Hani, ty uděláš tohle, jo udělám, od plotny, jo prostě, on to vůbec nemoh uchopit. “ (R 1, ř. 498)

Na druhé straně však dotazované vyjadřují svou touhu po mužských členech, kteří by dodali jejich organizaci řád a působili autoritativně při rozhodování. Vlastně se tu objevují dvě *ambivalentní tendence*: snaha udržet si spontánnost, živelnost a osobní angažovanost v organizaci (tedy znaky typické pro tzv. ženské sdružování) a potřeba vnést do ní prvek řádu (za jehož nositele jsou považováni mužští členové).

„Nevim, tak někdy je potřeba, aby někdo něco pořádně rozhod, jo, že ten chlap budí takovou, když se nemůžeme mezi holkama dohodnout, tak ten chlap tam budí tu autoritu, chca nechca. (...)I když máme tady ekonoma našeho, že jo, kterému nevadíme, kterému je mezi náma dobře, tak on prostě má tu autoritu. Že když se nemůžeme na něčem dohodnout, tak on řekne prostě: hele holky, uděláme to takhle a hotovo. A on je praktickej a má pravdu většinou. “ (R 2, ř. 556)

I přes výroky o mužské a ženské povaze a principu fungování, které se mi jeví jako značně stereotypní, se domnívám, že pohled na gender u respondentek jednoznačně stereotypní není. Řada z nich si je vědoma toho, že není možné zobecňovat a zjednodušovat skutečnost, jsou si vědomé *diverzity jedinců bez ohledu na jejich gender*.

„Já to nechci zobecňovat, protože jsou muži, který přesně tyhle ženský vlastnosti, takzvané ženský vlastnosti, maj. “ (R 5, ř. 419)

Respondentky se tak vyjadřují poněkud rozporuplně – některými svými výroky na jednu stranu podporují zažitá stereotypy o tom, jací jsou muži a jaké jsou ženy, a na stranu druhou odmítají stereotypní rozdělení rolí ve společnosti.

„A tak ta česká společnost je tak ještě strašně uvízlá v tradici, že já na sobě sama pozoruju, že mi to, ale to na sobě taky možná poznáte, že máte partnera doma a že když děláte něco společně, tak že vy o tom uvažujete tak, že on vám pomáhá. Ale proč by měl pomáhat on vám? Vy stejně tak můžete pomáhat s domácností jemu, na to nemá nikdo monopol nebo... ať je to s dítětem nebo s nákupem, se staráním se o auto nebo cokoliv. “ (R 6, ř. 507)

„Dodnes v mnoha rodinách či organizacích ženy prostor nemají, mnohdy nedostávají stejně vysoký plat za stejné vykonanou práci jako muž. Doma se od nich automaticky očekávají věci jako vaření, praní, úklid, výchova dětí. Mezi mnoha muži kolují různé věci o ženách – takové ty vtipy či „hlášky“: no, to typická žena dělá to a to - chodí na nákupy, je hloupá, není technicky typ, neumí se orientovat, bez muže by se neobešla, neuměla by se rozhodnout - tohle mne štve, ty stereotypy - žena má být taková a taková a muž takový

a takový. Tudiž mi vadí, když těmi stereotypy trpí i muži (muž má být hlava rodiny, vydělávat, když je na rodičovské dovolené, někteří by ho nazvali loserem apod.).“ (R 2, doplnění)

5.3.15. Názory na ženské téma ve společnosti u nás a ve světě

- prostor, aktivismus, vztahy
- esencialistické chápání i shoda s feminizmy ve vnímání ženského tématu

V rozhovorech mě zajímalo, co vnímají mé dotazované jako ženské téma, neboť mi šlo o to zjistit, zda se jejich názory na toto téma budou alespoň v něčem podobat názorům, které prezentuje globální a multikulturní feminismus. To, co vnímají respondentky jako ženské téma souvisí do značné míry s genderovým uspořádáním společnosti, a to jak ve veřejném, tak v soukromém prostoru.

Jako nejpalčivější problém je v souvislosti s veřejným prostorem respondentkami vnímán problém zrovnoprávnění – profesionálního a platového a celkově problém práv žen, kterým není poskytován rovnocenný prostor.

„Pro mě osobně je velkým tématem odměňování pracovníků – z vlastní zkušenosti vím, že jsou ženy velice často méně ohodnoceny za stejnou práci nebo dokonce za náročnější práci“ (R 1, doplnění)

„Za ženské téma u nás považuji to, aby měly ženy prostor - u nás jsme na tom samozřejmě lepe než v daleko více patriarchálních společnostech, nicméně stereotypy přetrvávají, vždyť u nás tomu před 100 lety nebylo jinak! Ženy nesměly vlastnit majetek, volit apod. Dodnes v mnoha rodinách či organizacích ženy prostor nemají, mnohdy nedostávají stejně vysoký plat za stejně vykonanou práci jako muž.“ (R 2, doplnění)

„Já bych viděla hlavně jako profesionální zrovnoprávnění žen, to znamená zejména jako žen-matek.“ (R 7, ř. 461)

Ženská témata ve veřejném prostoru souvisí také s těmi, které dotazované reflektují jako témata spíše prostoru soukromého – témata rozdělení rolí v domácnosti, v partnerském soužití a celkově pak partnerské soužití s muži.

„Já si myslím, že teď je ten svět tak... tak roztráštěnej, že je těžký to říct, co to téma je, já si myslím, že to bude vždycky rodina, protože všechno se to točí kolem vztahu. Každá žena řeší to, jestli chce nebo nechce mít děti, jak bude kloubit svoji kariéru se svým rodinným životem, to, jakýho partnera snese, jestli je ochotná vstoupit do manželství nebo do partnerství s cizincem. Musím říct, že žena se bude vždycky zaobírat svým vlastním vztahem a osobním

životem, kterým potom nazírá zbytek světa. Což si myslím, že muži nedělají. Tak často, no.“ (R 6, ř. 488)

Ženské téma je vnímáno jako *související s ženskou podstatou* – s tím, že je žena empatictější a více citově založená, orientovaná na vztahy – proto je jejím tématem život, mateřský přístup k životu, který podmiňuje také to, že žena dle respondentek musí být neustále aktivní ve veřejném prostoru, nacházet nové přístupy a odporovat konzumnímu způsobu života.

„Já bych řekla úplně jedním slovem: život. To znamená cokoli, co souvisí s propagací života. Tohle je moje téma ženský. Myslím si, že tenhle svět je strašně dekadentní teďko. A myslím si, že všechno, takovýto utíkání se k institucím a prostě podléhání... podléhání konzumu, fakt to je docela rozšířený, ale jako i konzumu myšlenek, jo, prostě to je něco, co nás ničí. Jako ženský téma považuju jako odpovědný přístup k životu. Fakt jako mateřské přístup k životu. To je, myslím si, téma ženský. Je téma, který je aktuální. (R 3, ř. 489)

(...) tak ženským tématem je taky inovace. Ženská je strašně, tím, že teda rodí a že vychovává ty děti, tak musí být citlivá, musí... ale já to jako neupírám mužům, jo, muži mají taky ženský myšlení a pokud se dostanou jako rodič na tu stejnou vlnovou délku s ženskou, tak mají úplně stejně intenzivní cit pro ty lidi. Ale prostě ten cit, tý praxe životní pro ty prázdná místa nezaplňný, pro ty problémy, který nejsou kolektivem nebo společností rozpoznány, tak ten dává ženě roli, já říkám, novátorky. Jako ty, která prostě jde a udělá to. A začne řvát: hele, nezasírejte mi životní prostředí, hele, nedělejte tohle a tohle. Takže ty ženský mají v popisu práce být aktivistkama.“ (R 3, ř. 513)

Shrnuto: ženské téma je respondentkami vnímáno jako velice různorodé, nejčastěji však souvisí s rovnoprávností a s tzv. ženskou podstatou. Většina ženských témat, které respondentky zmiňují se shodují s tématy, která vidí jako ženská různé směry feminismu. Jedna z respondentek dokonce zmiňuje, že *za ženské téma považuje všechno*, v čemž se shoduje s tím, jak vnímají ženské téma feministky globálního feminismu.

5.3.16. Vědomí utlačovatelství a šťastnějšího postavení na světě

- ambivalentní postoj k zaslouženosti šťastnějšího postavení
- motivační role šťastnějšího postavení
- neuvědomění vlastního utlačovatelského působení

K identitě organizace, která se zařazuje do hnutí globálního feminismu patří, jak jsem zmínila již v teoretické části své práce, uvědomění svého vlastního šťastnějšího postavení na světě a vědomí toho, že jako příslušník západní kultury utlačuji obyvatele Třetího světa. Zajímalo mě proto, jestli svůj vztah k ženám v zemích, kde Berkat pomáhá, chápou respondentky také v této rovině, zda poskytovaná pomoc obsahuje toto uvědomění a zda tento rozměr nějakým způsobem spolupůsobí jako motivace pro poskytování pomoci.

Respondentky si velice jasně uvědomují, že jejich postavení na světě je o mnoho šťastnější než postavení lidí v zemích, kde pomáhají. Avšak názory na to, zda je toto jejich šťastnější postavení zasloužené nebo nezasloužené, se značně rozcházejí. Tento *ambivalentní postoj k zaslouženosti vlastního postavení na světě* se projevuje i v tom, zda za toto postavení cítí pocit provinění nebo dluhu, který by měly potřebu nějak splácet.

Pocit *postavení ve světě jako nezaslouženého daru* tak může implikovat pocit provinilosti a vnitřní potřebu tento dar splácet – tak uvědomění vlastního štěstí hraje roli jako jedna z *motivací pro aktivní činnost pomoci* těm méně šťastným.

„(...) jsem ten šťastnej jedinec, jak jsi řekla, ty my šťastní. Tak si to trošku kompenzuju, jakože nebudu si jenom hrabat pod sebe, ale že občas budu hrabat pod někoho jinýho. Taková kompenzace toho, že my se fakt máme hrozně dobře.“ (R 2, ř. 622)

Navíc, jak z rozhovorů vyplývá, toto vědomí vlastního štěstí pomáhá respondentkám často také jako *psychologická berlička* – uvědomění, že se mají dobře oproti tolika lidem na světě jim pomáhá překonávat vlastní chmury.

„No, upřímně řečeno, já si na to dost často vzpomenu, když řeším nějakou svoji chmuru nebo nějaký svoje osobní problémy, tak mně to strašně pomáhá jako udržovat si nadhled nad tím. Protože se tady často setkávám s lidma, který opravdu prošli hrozně těžkejme životníma cestama. A přesto si udrželi optimismus a dokážou dávat lidem ze sebe hodně. A já prostě na ně myslím jako. A vždycky, když na ně zapomenu, tak se ponořím do nějakých svých prostě hlubin, který k ničemu nevedou. Takže já to řeším často.“ (R 4, ř. 364)

Naproti tomu názor, který tvrdí, že *naše postavení ve světě je zasloužené a vykoupené píli a prací* souvisí s *absencí potřeby vykoupit vlastní štěstí*. V rozhovorech je možné dokonce pozorovat u jedné z respondentek *vývoj od pocitu provinilosti až k rázné kritice příjemců pomoci* jako těch, kteří si mohou z velké části za své postavení sami.

„Já musím říct a možná to bude znít jako maličko tvrdě, jo. Já jsem dělala hodně afghánský projekty ... a vypracovala jsem se až z pocitu takovýho až provinění z toho, jak se mám dobře, k tomu, že si teda za to můžou dost sami. @ Já vím, že to zní jako tvrdě, jo.“

A speciálně v tom Afghánistánu, a já myslím, že se s tím každý člověk, kterej dělá tu rozvojovou spolupráci musí nakonec popasovat, narazí na to, že ty lidi, a to se netýká jen Afghánistánu, to vím z rozhovorů s jinejma pracovníkama, co dělaj i v Africe a tak, s tím, že si ty lidi na tu pomoc strašně rychle zvyknou a jakoby furt jenom natahujou ruce a odmítaj dělat to, co jim pomůže ten blahobyt získat, jo.“ (R 1, ř. 588)

At' už považují respondentky vlastní postavení za zasloužené či nikoli, jejich názor na to, zda my jako země vyspělá utlačujeme ty méně vyspělé, se shodují. Objevuje se sice vědomí toho, že náš vlastní utlačovatelský vliv v širším smyslu existuje, avšak v zemích, kde Berkat pomáhá, je tento vliv podle respondentek minimální. Navíc toto jejich uvědomění nepřichází přirozeně, většinu respondentek ani nenapadne o věci takto uvažovat – až moje přímá otázka je přiměla se zamyslet. Lze proto konstatovat, že respondentky *si sebe neuvědomují jako utlačovatelky*, a proto tento druh pocitu provinění *nemůže hrát žádnou roli v jejich motivaci k pomoci druhým*.

5.4. Analýza zúčastněného pozorování

Jak jsme zmínila již v metodologické části, kombinovala jsem ve svém výzkumu tři metody sběru dat. Poslední metodou, která mi posloužila jako spíše doplňková, bylo zúčastněné pozorování na multikulturní ženské skupině v InBázi, v sídle o.s. Berkat. Účelem tohoto pozorování bylo zjistit, jak vypadají vztahy mezi ženami, které v organizaci působí jako pomáhající a těmi, kterým je pomáháno, jaké jsou jejich interakce, jaká témata se na skupině řeší atd. V této kapitole předkládám čtenáři několik závěrů, jejichž cílem je doplnit stávající poznatky získané z dokumentů a rozhovorů a umožnit další vhled do fungování programů zaměřených na ženy, i když jsem si vědoma toho, že pouze v omezené míře, neboť se mé pozorování omezilo pouze na jeden projekt.

5.4.1. Poznatky o pravidelnostech průběhu

- snaha o podnícení osobního přístupu
- posilování kolektivního ducha

Průběh jednotlivých sezení má poměrně jasně stanovený rámec, a to nejen prostorově a časově (ve stejný čas, na stejném místě), ale také jistými rituály, které se na každé skupině opakují. Mezi ně patří např. *zahajovací „kolečko“*, které zahrnuje představení se, informaci o tom, jak dlouho navštěvuje členka skupinu, co dělá, čím zrovna žije. Účel tohoto „kolečka“ spatřuji v tom, že má odstranit anonymitu, *navodit intimnější a osobnější atmosféru*. Podobný cíl má také *ohraničení prostoru paravánem* (do takto ohraničeného prostoru by neměli vstupovat další návštěvníci a pracovníci centra). Shodný význam, tedy navození osobnější atmosféry, má dle mého názoru také *společné stolování* – tedy kruhové sezení kolem stolu, společné popíjení čaje a konzumace pohoštění. Stejně tak *společný úklid* prostoru po skončení skupiny má svůj význam ve vytváření *pocitu péče o společnou věc*. Podobně jako je ritualizován začátek skupiny, vyznačuje se také její ukončení jistou pravidelností:

„Nakonec jsme si stouply do kruhu, chytly se za ruce a každý měl říct rozloučení ve svém jazyce (největší úspěch mělo kubánské „hasta la vista“).“ (Terénní deník, 1. pozorování, s. 3)

Toto zakončení má podle mého názoru posilovat kolektivního ducha a zdůrazňovat *jednotu skupiny i přes různorodost* jejích členek – tedy posilovat multikulturního ducha, který má skupinu sjednocovat. Nutno podotknout, že ne vždy se tento ukončovací rituál opakuje, což závisí na tom, kdo skupinu zrovna vede.

5.4.2. Tématické zaměření skupin

- nekonfliktnost a povrchnost

Témata hovoru vznikají někdy stanovením ze strany vedoucích skupiny, ale častěji plynule přecházejí tím, jak se rozproudí diskuse. Autorita vedoucích, co se týče tématu, tedy není absolutní, spíše je ponecháván volný průběh a diskuse je korigována jen minimálně (více viz role vedoucích).

Témata hovoru na skupině se nejčastěji pohybují ve dvou okruzích. Buď se jedná o *témata ze sféry veřejné* (např. práce, vzdělání, církev, škola, zdravotnictví, bezdomovectví), nebo o *témata ze sféry domácí či soukromé* (sny, vzpomínky, jídlo, muži, rodinné problémy, tradice). Témata hovoru se vyznačují tím, že nikdy nejdou do větší hloubky – nikdy se diskuse nestočila k závažnějším osobním problémům, k intimním či potenciálně konfliktním tématům, diskuse se nikdy netýká politiky, neřeší se žádné světové problémy ani hlubší příčiny. Naopak velice často témata obsahují sny nebo tužby, případně také vzpomínky na minulost, na mládí, život za komunismu apod. S nastupující hospodářskou krizí se čím dál častějším tématem stává práce, která představuje hlavní problém většiny členek skupiny.

Setkání, která nejsou „povídací,“ ale provozuje se během nich nějaká jiná hlavní činnost, se vyznačují tím, že jejich tematické zaměření je ovlivněno genderově – tzn. provozují se *tzv. typicky ženské činnosti*: vaření, vyrábění, návštěvy galerií atd. Tento fakt podle mého názoru svědčí o tom, že vedoucí skupiny se nesnaží nijak nabourat stereotypní představu o tom, co by měly členky jako ženy na skupině dělat.

Tematické zaměření skupin na témata z běžného života a na odpočinkové aktivity souvisí dle mého názoru s tím, že setkání mají sloužit jako určitá forma terapie, která v sobě zahrnuje svěřování s každodenními problémy a odreagování se od běžného života.

5.4.3. Úloha vedoucích skupiny

- snaha o aktivní komunitu
- absence jednotného konceptu

Úloha vedoucích spočívá především ve *formálním vůdcovství skupiny*, v organizaci setkání a v udržování kolektivního ducha. Jejich role při diskusích není nijak dominantní. Sice vedoucí často navrhnou témata hovoru, ale to, kam se následná diskuse ubírá většinou nekorigují. Jejich hlavní úloha při diskusích spočívá v udržování *společného* hovoru.

Zabraňují tedy tříštění společenství na menší debatní skupinky: nabádají ke vzájemnému naslouchání a také podporují demokratickou formu diskuse.

Jejich další role přesahuje rámec diskusí. Snaha vedoucích se dle mého názoru soustřeďuje na *vytváření komunity*. Vedoucí působí jako ty, kdo rozdávají úkoly a navrhuji společné aktivity, plánují společnou kreativní činnost. Domnívám se, že jejich cílem je vytvářet komunitu a podněcovat členky skupiny k angažování se ve skupině. Tento cíl se jim ale podle mě příliš nedaří – návrhy na činnost a aktivní angažování se vychází především od nich nebo od několika málo aktivnějších členek.

Ke snaze vytvářet aktivní komunitu patří také snaha vedoucích vytvářet mezi členkami skupiny přátelství a osobní vztahy, které by přesahovaly rámec skupiny. Tato snaha je patrná jak z verbálních vyjádření o tom, že prostředí skupiny má fungovat jako rodina založená na dobrovolném scházení, tak z aktivit, které vedoucí prosazují (výměna kontaktních údajů). Samy vedoucí se snaží jít příkladem.

„D. to řekla té nově příchozí ženě – že my jsme tu pro ni jako rodina, kdyby cokoli potřebovala.“ (Ter. deník, šesté pozorování, s. 16)

„Dnes zmínila, že normálně klientům číslo nedává, ale že na ženské skupině jsme si blíž.“ (Ter. deník, páté pozorování, s. 13)

I přes tuto snahu o vytvoření komunity přátel, která je nejspíše vědomá a sdílená oběma vedoucími, se mi jeví jejich *přístup k vedení skupiny jako nejednotný*. Jejich míra angažovanosti v problémech členek není stejná, stejně nepřístupují ani k tematickému zaměření skupin. Dle mého názoru pramení tato nejednota v přístupu z odlišného původu vedoucích (které jsou obě sociálními pracovnicemi): jedna vedoucí je mladá Češka, druhá je starší žena, migrantka. Jejich styl vedení proto není stejný a ani míra jejich vlastní angažovanosti se neshoduje. Vedoucí-migrantka se mi jeví jako angažovanější, více ji zajímají problémy migrantek, ale také více zasahuje do chodu skupiny nebo do témat hovoru, oproti tomu vedoucí-Češka preferuje méně konfliktní témata a mnohem méně intervenuje v diskusích a méně projevuje svou angažovanost, která by přesahovala rámec skupiny. Domnívám se proto, že mezi vedoucími *neexistuje jasná shoda ve stylu vedení a směřování ženské skupiny*.

5.4.4. Vztahy mezi členkami skupiny

- ohraničenost rámcem skupiny

Přestože se na skupině objevují nové členky a jiné zase odpadají, během mého pozorování bylo možné zjistit, že existuje jakési pevné jádro, které skupinu tvoří. I přes to, že některé členky jsou a skupině dominantnější, se domnívám, že prostor pro vyjádření je pro všechny stejný. Mezi členkami skupiny, byť je mezi některými i větší věkový rozdíl, panují poměrně otevřené vztahy, dokáží se navzájem povzbudit, ale také si otevřeně oponovat. Patrná je mezi členkami vzájemná podpora, navzájem si vyměňují potřebné informace.

„R., která vedle mě seděla i minule říkala, že cítí potřebu malovat, ptala se mě, jestli je těžké začít malovat olejovými barvami, já jsem nevěděla, ale domnívala jsem se, že ano, nikdy jsem to však nezkoušela. Na to řekla K., která seděla naproti, že to těžké není a vůbec, že není těžké naučit se malovat, že to umí každý. Ona chodila na kurs spontánního malování a teď vystavuje s ostatními žáky. To R. velmi zaujalo a domluvily se, že si vezme kontakt.“
(Ter. deník, třetí pozorování, s. 8)

Na druhou stranu však vztahy mezi členkami podle mého názoru nepřekračují rámec setkávání na skupině (tedy kromě těch, které přicházejí na skupinu společně), což podle mě dokazuje *neúspěšnost taktiky vedoucích*. Zapojovat členky do vytváření programu a vytvářet síť osobních vztahů, které by překračovaly rámec skupiny a uskutečňovaly by tak myšlenku aktivního zapojení migrantek do české společnosti, se jim daří pouze do velmi omezené míry.

„Vztahy ve skupině hodnotím jako přátelské, i když nejde o nějaké kamarádství, které by přesahovalo úterní večery.“ (ter. deník, druhé pozorování, s. 7)

5.5. Shrnutí, pokus o teorii

- Berkat - pomoci přežít prostřednictvím komunity

V následující kapitole se pokusím zodpovědět výzkumné otázky vzhledem k tomu, jaké jevy, postoje a názory mi ukázala trojí analýza. Tyto zjištěné poznatky budu konfrontovat s teoriemi českého ženského hnutí a globálního a multikulturního feminismu tak, jak jsem je nastínila výše.

O.s. Berkat zaujímá význačné místo mezi českými NNO, které se zabývají problematikou přistěhovalectví a prací na rozvojovém poli. Navazuje spolupráci s řadou jiných NNO, a to jak u nás, tak v zahraničí. Přesto dle mého názoru o.s. Berkat vybočuje z řady právě principem, na němž bylo založeno – principem adresné pomoci s minimálními náklady, komunitní prací a také tím, že je organizací, kterou založily a z velké části vedou ženy.

Právě poznatek, že organizaci založily a vedou ženy a že velká část projektů o.s. Berkat je zaměřena opět na ženy, umožňuje zařadit toto sdružení také mezi organizace ženské. Domnívám se, že z analýzy jasně vyplývá, že o.s. Berkat splňuje kritéria, která si pro zařazení mezi (pro)ženské organizace stanovila Chaloupková i Gender Studies o.p.s. A to z toho důvodu, že Berkat, byť není organizací otevřeně feministickou nebo genderovou, se zaměřuje na podporu žen a řeší otázky spojené se specifickým postavením žen jako sociální skupiny v určité oblasti.

Zbývá však ještě odpovědět na otázku, zda je možné Berkat dále zařadit do širšího rámce globálního a multikulturního feminismu. Zde není má odpověď zcela jednoznačná. Domnívám se, že pro možnost tohoto zařazení je nutností, aby se Berkat určitým způsobem otevřeně přiznal k feministickým a genderovým motivům své práce. Mé respondentky však spojení své organizace s feminismem odmítají, a to i přesto, že samy často feministické názory mají. Motivace respondentek však není otevřeně feministická, netouží osvobodit ženy od útlaku, nepůsobí jako politické buditelky žen, nejde jim o politickou emancipaci žen, ale o umožnění jejich přežití. Navíc pracovnice o.s. Berkat nebojují proti utlačujícím aspektům globalizace, ani nezdůrazňují potřebu zapojovat se do liberalizačních bojů. Svě cíle tedy chápou v rovině osobní, nikoli politické. Nechápu se ani jako utlačovatelky těch, kterým poskytují pomoc – globalizaci nereflektují jako problém, neboť nepůsobí v zemích, kde by byla hlavním problémem globalizace, ale v zemích, které byly zasažené válečnými

konflikty. O.s. Berkat rovněž není napojeno na širší síť feministických nadnárodních a grassroot organizací, s nimiž by společně tvořilo své tematické zaměření.

Avšak o.s. Berkat i přes tuto odlišnost od multikulturního a globálního feminizmu zůstává potenciálně zařaditelnou organizací, neboť se vyznačuje řadou znaků, které se shodují s teoriemi globálního a multikulturního feminizmu. Především je iniciativou, která by se dala nazvat jako grassroot, tedy iniciativou, která vyrůstá zdola a jejím hlavním cílem je uspokojovat potřeby své cílové skupiny. Typ poskytované pomoci a zaměření organizace tak určuje konkrétní praxe a především samy adresátky pomoci. Konkrétní aktivity organizace v sobě tedy propojují představy poskytovatelek a příjemkyň pomoci. Jeden z hlavních cílů Berkatu se tedy dle mého názoru shoduje s cíli multikulturního a globálního feminizmu, které jsou zaměřené na praxi a konkrétní skutky. O.s. Berkat rovněž působí jako zprostředkovatel informací, stojí za řadou informačních kampaní o situaci v zemích, kde pomáhá.

Přestože pracovnice sdružení odmítají, že by otevřeně bojovaly za ženská práva, shoduje se jejich pojetí a tedy i představa o tom, jak by měla být práva prosazována, s tím, jak lidská práva žen chápe multikulturní a globální feminizmus. Pracovnice sdružení chápou koncept lidských práv jako nejednotný a chápou jej vždy v kulturním kontextu, jinými slovy tedy odmítají to, co odmítá také globální feminizmus – chápat lidská práva tak, jak jejich koncept stanovili západní, bohatí a vzdělaní muži. V tomto smyslu také za lidská práva o.s. Berkat bojuje – ponechává na adresátkách pomoci, aby si samy určily, co je jejich lidské ženské právo, a aby za něj samy bojovaly, podporuje je „pouze“ v uvědomování si vlastní hodnoty. S problémem lidských práv souvisí také nahlížení na rozdílné kulturní praktiky. Domnívám se, že pracovnice o.s. Berkat nepodléhají etnocentrismu. Jejich pohled na kulturní praktiky je až nečekaně otevřený, ve své práci se nesnaží prosazovat západní zvyklosti, ani hodnotit zvyklosti dané země, ale své názory spíše potlačují a tolerují odlišnost svých adresátek (kromě již výše zmiňovaných pracovních návyků).

Ve své práci se o.s. Berkat snaží o otevřené a oboustranně aktivní vztahy, své spojení s ženami různých národností chápou spíše v rovině pracovní, vymezené jasnými pravidly spolupráce, která je však silně provázána s rovinou osobní. Rovina osobní je vymezena hranicemi vztahů, které jsou dány zdrženlivostí v kritice kulturních praktik. Ideálem navazovaných vztahů je partnerství založené na oboustranné aktivitě a snaze. Jak ale ukázalo zúčastněné pozorování, tento ideál není snadné plnit a jeho realizace si vyžaduje značné úsilí.

Dle mého názoru je toto úsilí, které je nutné do budování vztahů nakládat, podrýváno nejednotou celé organizace, tím, že od začátku neměla jasně stanovené vedoucí funkce

a nedokázala se dosud přenést přes období přerodu ve velkou profesionální organizaci. Jednotlivé sekce celé organizace zůstávají poměrně izolované a dle mého mínění je škoda, že vnitroorganizační nejednotnost brání v plném rozvinutí skvělé myšlenky partnerství lidí napříč kulturami a národy.

6. Závěry

Cílem mé práce bylo poskytnout komplexní obraz o.s. Berkat zejména z perspektivy zainteresovaných akterek a jejich přímým pozorováním, nalézt místo této organizace uprostřed českého občanského sektoru, zjistit, zda se jedná o organizaci potenciálně zařaditelnou mezi organizace ženské či proženské a prozkoumat vztah, který by sdružení mohlo mít k širšímu celosvětovému kontextu hnutí globálního a multikulturního feminismu.

S ohledem na takto stanovené cíle jsem volila kombinaci tří metod kvalitativního zkoumání (studia dokumentů, kvalitativního dotazování prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování). Na základě těchto tří metod jsem zkonstruovala vznik a vývoj občanského sdružení, podařilo se lokalizovat jeho místo v českém občanském sektoru, byla potvrzena domněnka o potenciální zařaditelnosti mezi české ženské organizace a podařilo se nalézt odlišnosti od konceptů globálního a multikulturního feminismu i skutečnosti, které o.s. Berkat s tímto hnutím sblíží.

O.s. Berkat bylo založeno v roce 2001 na základě iniciativy, která reagovala na válku v Čečensku, a to jak v Česku, tak v Čečensku samotném. Již od svého založení měla organizace silně „ženský“ charakter, zakladatelkami a vůdčími osobnostmi Berkatu byly (a dodnes z velké části jsou) ženy. Berkat byl založen jako organizace záměrně pracující na principech odlišných od principů fungování velkých neziskových organizací – šlo mu o adresnou individuální pomoc, která vede k budování komunit a vztahů mezi poskytovateli a příjemci pomoci, to vše s minimálními náklady na provoz organizace. S postupem času se aktivity o.s. Berkat nadále rozšiřovaly – Berkat začal působit také v Afghánistánu a v Česku pracovat s migranty. S touto expanzí vyvstaly problémy spojené s řízením, financováním i ideovými zásadami sdružení. Proces přerodu dodnes sdružení plně nepřekonal, jednotlivé sekce (čečenská, afghánská a česká) se svými odlišnými principy fungování navzájem vzdálily.

O.s. Berkat má však za sebou mnoho významným úspěchů. Jako nejcennější spatřuji jeho snahu o budování komunit a snahu o spojování lidí napříč národy a kulturami. Cílová skupina sdružení je velice různorodá, významné místo v ní zaujímají ženy, avšak nikoli prvoplánově, ale přirozeně – ženy jsou v cílových zemích často nejohroženější skupinou, navíc je práce se ženami pracovním bližší. Pracovnice spatřují výjimečnost organizace také v jejím „ženském“ charakteru, který preferují před „mužským“ principem fungování. Přesto však vnímají Berkat jako ženskou organizaci jen částečně, odmítají otevřeně feministické cíle.

Berkat však i přesto zůstává organizací zařaditelnou mezi české ženské organizace, neboť se zaměřuje na ženy a zajímá je otázka specifického postavení žen jako sociální skupiny.

Možné zařazení mezi organizace hnutí globálního a multikulturního feminismu zůstává otázkou. Berkat se v mnoha skutečnostech odlišuje od toho konceptu: odmítá buditelskou činnost v oblasti politických práv žen, sdružení nereflektuje globalizaci jako problém a nebojuje proti jejím negativním dopadům, navíc není napojeno na širší síť ženských globálních nebo multikulturních organizací. Na druhou stranu se sdružení s koncepty globálního a multikulturního feminismu shoduje v tom, že se řídí potřebami cílové skupiny, působí jako grassroot organizace, pořádá osvětové a informační kampaně, klade důraz na konkrétní činy a praxi, prosazuje zásadu partnerství žen z různých kultur, zaujímá velice otevřený postoj k diskutabilním kulturním praktikám a lidská práva vnímá jako nejednotný koncept daný vždy konkrétní životní praxí. Z výše popsaných skutečností tak vyplývá i centrální kategorie mé práce: *Berkat – pomoci přežít prostřednictvím komunity*. Neboť pracovním sdružení jde především o to umožnit adresátkám přežití (samozřejmě na různých úrovních vyplývajících z místní situace) a naučit je komunitnímu myšlení, předat jim štafetu pomoci.

Domnívám se, že má práce ukázala, že české ženské nebo proženské organizace se neomezují pouze na pomoc a servis českým ženám, ale že v našem občanském sektoru působí také organizace, které poskytují svou podporu ženám v zahraničí a pomáhají migrantkám. V této souvislosti by se mi jevil jako přínosné najít a zanalyzovat ještě jiné organizace, které se takto neomezují pouze na české ženy (např. Evropská kontaktní skupina aj.)

Seznam literatury

1. Bahar, S.: Human Rights are Women's Right: Amnesty International and the family In Smith, Bonnie G. (ed.): Global feminism since 1945, New York, London 2000.
2. Barlow, T.: International Feminism of the Future In ed. Howard, J. A.; Allen, C.: Feminisms at Millenium, Chicago, 2000.
3. Černá, K.: Ekofeministické hnutí u nás? Tři případové studie, bakalářská práce FHS UK, Praha 2006.
4. Diani, M.; McAdam, D.: Social Movements and Networks: Relational Approaches to Collective Action, Oxford 2003, s. 1-17.
5. Frič, P.: Aktivita a potřeby neziskových organizací v České republice, Výsledky kvantitativního sociologického šetření, Praha 1998.
6. Frič, P.; Šilhánová, H.: Rozhovory o neziskovém sektoru (Sonda do duše zainteresovaných aktérů), Praha 1997.
7. Havelková, H.: Otazníky českého ženského hnutí po roce 1989 In Gjuričová, A, Kopeček, M. (ed.): Kapitoly z dějin české demokracie po roce 1989, Praha – Litomyšl 2008, s. 217-230.
8. Hendl, J.: Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace, Praha 2005.
9. Portál veřejné správy ČR: Soutěž o cenu SozialMarie ve Vídni [online], 2008, [cit. 7.4.09.]. Dostupné z WWW: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/696/_s.155/9318?ks=1425&docid=114160.
10. Ta-Gita: Generový slovníček [online], datum neuvedeno, [cit. 7.4.09]. Dostupné z WWW: <http://www.ta-gita.cz/genderovy-slovnicek/?description=MDE%3D%3D>.
11. Chaloupková, J.: České ženské hnutí po roce 1989, čtyři případové studie ženských organizací, bakalářská práce FHS UK, Praha 2002.
12. Chaloupková, J.: Základní charakteristika prožensky orientovaných neziskových organizací v České republice“ [online], Gender & sociologie - Sociologický ústav Akademie věd ČR: 6. ledna 2007, [cit. 7.4.09].

Dostupné z WWW:

<http://www.genderonline.cz/view.php?cislocianku=2007010603>.

13. Kiczková, Z. a kol.: Paměť žien: o skúsenosti sebeutvárania v biografických rozhovoroch, Bratislava 2006.
14. Leix, A.: K problematice transkriptu ve společenských vědách, Biograf č. 31, 2003, s. 69 - 84.
15. Mohanty Talpade, Ch.: Feminism without Borders; Decolonizing Theory, Practicing Solidarity, Durham, London 2003.
16. Naples, N. A.; Desai, M.: Women's Activism and Globalization, London, New York 2002.
17. Narayan, U.: Undoing the „Package Picture“ of Cultures In ed. Howard, J. A.; Allen, C.: Feminisms at Millenium, Chicago, 2000.
18. Povondrová, L.: La Strada, Rozkoš bez rizika: pomoc ženám poskytujícím placené sexuální služby, bakalářská práce FHS UK, Praha 2008.
19. Procházková, P.: Aluminiová královna, rusko-čečenská válka očima žen, Praha 2003.
20. Putnam Tong, R.: Multicultural and Global Feminism In Putnam Tong, R.: Feminist Thought, Oxford, Boulder 1998.
21. Rudy, K.: Diference and Indiference: A U. S. Feminist Response to Global Politics In ed. Howard, J. A.; Allen, C.: Feminisms at Millenium, Chicago, 2000.
22. Seale, C.: Kvalita v kvalitativním výzkumu, Biograf č. 27, 2002, s. 3-16.
23. Silverman, D.: Ako robiť kvalitativny výskum: praktická príručka, Bratislava 2005.
24. Stimpson, C. R.: On Being Transminded In ed. Howard, J. A.; Allen, C.: Feminisms at Millenium, Chicago, 2000.
25. Strauss, A.; Corbinová, J.: Základy kvalitativního výzkumu, Postupy a metody zakotvené teorie, Brno 1999.
26. Surynek, A.; Komárková, R.; Kašparová, E.: Základy sociologického výzkumu, Praha 2001.
27. Tesařová, J.; Lišková, K.: Ženská práva jsou lidská práva, Brno 2002.
28. Vodrážka, M. Aktivismus bez hnutí nebo protohnutí? Ženské organizace a skupiny v letech 1989-2006 In Hašková, H.; Křížková, A.; Linková, M.: Mnohohlasem, Praha 2006.

29. Witterich, C.: Globalizovaná žena, zprávy o budoucí nerovnosti, Praha 2000.
30. Znebejánek, F.: Sociální hnutí, Praha 1997.

Seznam pramenů

Seznam analyzovaných dokumentů

1. Berkat: Afgánské projekty Začátek HFC [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=229>>.
2. Berkat: Centrum pro rodinu [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=35>>.
3. Berkat: Centrum pro rodinu, [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=197>>.
4. Berkat: Centrum pro rodinu, Úskalí a rizika programu [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=198>>.
5. Berkat: Čečenské projekty – články, Salon Chavy v Grozném [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=383>>.
6. Berkat: Čečenské projekty – články, Sedmero principů spolupráce Berkat – Doežl [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=298>>.
7. Berkat: Přátelská pomoc rodinám v Grozném [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=12>>.
8. Berkat: Přátelská pomoc rodinám v Grozném, Pomoc podvalščikům [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=41>>.
9. Berkat: Přátelská pomoc rodinám v Grozném, Přátelské investice [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08], Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=40>>.
10. Berkat: Rok 2006, Hrdinka knihy Aluminiová královna navštívila Prahu [online], 2006, [cit.12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=165>>.
11. Berkat: Rozhovory, Na úspěchu či neúspěchu celé akce závisely oči mnoha lidí [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=173>>.

12. Berkat: Rozhovory, Pořád jsem tam, v Čečně, Věra Roubalová [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=235>>.
13. Berkat: Rozhovory, Radotín navštíví čečenský taneční soubor Maršo [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=274>>.
14. Berkat: Rozhovory, Tanec na křižovatce: Maršo, naše Čečenky, Rodina... Rozhovor s Janou Hradilkovou [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=234>>.
15. Berkat: SOS Akce [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=54>>.
16. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Informace o projektu HFC [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08], Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=54>>.
17. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Koberce doletěly do Prahy [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=58>>.
18. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Příběh létajícího koberce [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=56>>.
19. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Reportáž z vesnic Khairabad a Childocharon [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=55>>.
20. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, SDRO – dílna pro válečné vdovy [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=57>>.
21. Berkat: Šťastné létající koberce - HFC, Zpráva o cestě do vesnice Fakiro 26.1.2006 [online], 26.1.06, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=313>>.
22. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Zpráva z cest do Chldichtaronu 31.1. a 7.2.2006 [online], 7.2.06, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=312>>.

23. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Zpráva z cesty do Fakira 31.12.2005 [online], 31.12.05, [cit. 12.10.08], Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=316>>.
24. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Zpráva z cesty do Khairabadu 5.1.2006 [online], 5.1.06, [cit. 12.10.08], Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=314>>.
25. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Zpráva z cesty do vesnic Childochtaron a Khairabad 27.9.2006 [online], 27.9.06, [cit. 12.10.08], Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=317>>.
26. Berkat: Šťastné létající koberce - HFC, Zpráva z cesty Nau Nioz a Childochtaron, 7.1.2006 [online], 7.1.2006, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=311>>.
27. Berkat: Šťastné létající koberce – HFC, Reportáž z návštěvy vesnic Fakiro a Nau Nioz [online], datum nevedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=53>>.
28. Berkat: Šťastné létající koberce HFC, Zpráva o cestě do obcí Fakiro a Nau Nioz, 7.5.2005 [online], 7.5.2005, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=129>>.
29. Berkat: Šťastné létající koberce HFC, Zpráva o výjezdu do obcí Childochtaron a Fakiro 21.5.2005 [online], 21.5.05, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=130>>.
30. Berkat: Šťastné létající koberce HFC, Zpráva z vesnic 20.10.2005, [online], 20.10.05, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=135>>.
31. Berkat: Zpráva z vesnic 23.4.2005 [online], 23.4.05, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=128>>.
32. Berkat: Ženské centrum Iman v Grozném, Otevření a zahájení provozu [online], datum nevedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=35>>.
33. Berkat: Ženské centrum Iman v Grozném, První kroky [online], datum nevedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=34>>.
34. Berkat: Ženské centrum Iman v Grozném, První setkání Imanu s Berkatem – jak dál skutečně společně [online], datum nevedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=37>>.

35. Berkat: Ženské centrum Iman v Grozném, Zkušební období – první půlrok Imanu [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=36>>.
36. Berkat: Centrum pro rodinu, Na starých základech v nové situaci [online], datum neuvedeno, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=196>>.
37. Econnect zpravodajství: Šťastné létající koberce afghánských žen [online], 16.12.03, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://zpravodajstvi.ecn.cz/index.stm?x=158274>Šťastné létající koberce afghánských žen>.
38. Feminismus.cz: Afghánským ženám pomohou Létající koberce pro štěstí [online], 28.7.04, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=192293>>.
39. Feminismus.cz: Dožít se lepších časů – výstava fotografky Ivy Zimové [online], 3.5.04, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=179085>>.
40. Feminismus.cz: Společné prohlášení o.s. Berkat a o.s. Tolerance a občanská společnost [online], 22.9.04, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=203419>>.
41. Feminismus.cz: Večer s Berkatem při příležitosti Dne lidských práv 10.12. [online], 26.11.03, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=155257>>.
42. Feminismus.cz: Ženy s dětmi jsou při útěku schopné zvládnout neobyčejné vzdálenosti [online], 29.12.03, [cit. 12.10.08]. Dostupné z WWW: <<http://www.feminismus.cz/fulltext.shtml?x=159278>>.

rozhovory s pracovníci o.s. Berkat

terénní deník zúčastněného pozorování

Seznam dokumentů ryze informativního charakteru

1. Berkat: Centrum pro rodinu, Praktický institut Eva [online], 2009, [cit. 7.4.09].
Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=465>>.
2. Berkat: Dokumenty, Stanovy Občanského sdružení Berkat [online], 2008, [cit. 7.4.09].
Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5>>.
3. Berkat: Dokumenty, Výroční zpráva o.s. Berkat za rok 2007 [online], datum
neuveдено, [cit. 7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=5>>.
4. Berkat: Dokumenty, Výroční zpráva za rok 2001 [online], datum neuveдено, [cit.
7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=7>>.
5. Berkat: Dokumenty, Výroční zpráva za rok 2002 [online], datum neuveдено, [cit.
7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=8>>.
6. Berkat: Dokumenty, Výroční zpráva za rok 2003 [online], datum neuveдено, [cit.
7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=9>>.
7. Berkat: Dokumenty, Výroční zpráva za rok 2004 [online], datum neuveдено, [cit.
7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=138>>.
8. Berkat: Dokumenty, Výroční zpráva za rok 2005 [online], datum neuveдено, [cit.
7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=260>>.
9. Berkat: Dokumenty, Výroční zpráva za rok 2006 [online], datum neuveдено, [cit.
7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=389>>.
10. Berkat: Proběhlé akce, Berkat obdržel cenu SozilaMarie [online], datum neuveдено,
[cit. 7.4.09]. Dostupné z WWW: <<http://www.berkat.cz/dokument.php?id=413>>.
11. Berkat: Titulní stránka [online], datum neuveдено, [cit. 7.4.09]. Dostupné z WWW:
<<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=1>>.
12. Berkat: InBáze, Zpráva za rok 2006-2007 a výhled na rok 2008 [online], datum
neuveдено, [cit. 7.4.09]. Dostupné z WWW:
<<http://www.berkat.cz/sekce.php?id=43>>.
13. Český rozhlas: Hovory na bělidle, 25.11. 2008 [online], 25.11.08, [cit. 7.4.09].
Dostupné z WWW: <http://www.rozhlas.cz/radionaprani/archiv/?p_po=1967>.

Přílohy

Seznam témat pro řízený polostrukturovaný rozhovor

1. základní představení organizace
 - a. cíle a náplň činnosti
 - b. jak nalézají cíle, náplň činnosti
 - c. cílová skupina
 - d. způsoby prosazování cílů
 - e. provozní zázemí organizace
 - f. způsoby financování
2. vznik a vývoj organizace
 - a. důvod a způsob vzniku
 - b. proměny představ a cílů
3. subjektivní hodnocení činnosti
 - a. úspěchy
 - b. zkušenosti s médii
 - c. s postojem veřejnosti
 - d. s postojem státních institucí
4. vztahy s jinými organizacemi
 - a. zda existují podobně zaměřené organizace (u nás, v zahraničí)
 - b. jak se od nich Berkat liší
 - c. zda s nimi spolupracuje
 - d. zda je členem v zastřešující organizaci
 - e. zda spolupracuje se zahraničními organizacemi
 - f. jak je napojen na případné místní organizace v cílových zemích
 - g. jak je napojen na vlády
 - h. zda jejich působením vznikají v cílových zemích organizace, jak potom vypadá případná spolupráce
5. subjektivní reflexe vztahů s adresátkami pomoci
 - a. hodnocení reakce adresátek pomoci
 - b. jaké jsou vazby žen pomáhajících na adresátky pomoci

- c. kde jsou hranice vztahů
- d. jak se vypořádávají s jinakostí
- e. jestli se shodnou na základních společných hodnotách (*etický relativismus vs. absolutismus*)
- f. s kým navazují vztahy, kdo jim v zemích, kde pomáhají, poskytuje informace (*zda si uvědomují rozrůzněnost i uvnitř vnitřně bohatých kultur*) – jaký sociální původ mají ženy, s nimiž spolupracují, jak to reflektují, jak to ovlivňuje typ práce, kterou dělají

6. reflexe vlastní identity

- a. zda se považují za součást nějakého širšího hnutí (u nás, ve světě)
- b. zda se považují za ženskou organizaci
- c. co vnímají jako ženské téma v dnešním světě, v naší společnosti
- d. jak je to s členstvím mužů
- e. jak hodnotí přínos činnosti pro sebe osobně
- f. zda je okolí označuje za feministky
- g. jaký je jejich vztah k feminismu
- h. jaký je jejich vztah ke globálnímu feminismu – zda o něm vůbec někdy slyšely, co si pod ním představují
- i. jak nahlíží na lidská práva
- j. jak se vypořádávají s tím, že patří ke šťastnější části lidstva, zda si myslí, že utlačují méně šťastnou část lidstva

Značky v přepisu rozhovorů

otázka	?
oznámení, klesavá kadence	.
naznačení pokračování výpovědi	,
zdůraznění konce výpovědi, zvolání, rozkaz	!
pauza	...
smích	@
nesrozumitelný úsek	(???)
komentář přepisovatelky a popis důvodu přerušení	(text, pozn.přepis.)
zdůrazněný text	<u>text</u>